

РХІВН УКРАЇНИ

1975 4

Номер присвячено XVI Міжнародній конференції «Круглого стола архівів», яка проходитиме в м. Києві з 2 по 5 вересня 1975 р.

Le numéro est consacré à la XVI Conférence Internationale de la Table Ronde des Archives qui aura lieu à Kiev du 2 au 5 septembre 1975.

Архівни України

ОРГАН ГОЛОВНОГО АРХІВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ РАДІ МІНІСТРІВ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

№ 4 (132) 1975

Липень—серпень

Виходить раз на два місяці

*Архівісти Радянської України
палко вітають учасників XVI Міжнародної
конференції «Круглого стола архівів»*

ЗМІСТ

СТАТТІ

Архівна справа в Українській РСР у роки дев'ятої п'ятирічки	3
О. Г. Мітюков. Науково-довідковий апарат до фондів державних архівів Української РСР	13

ЦЕНТРАЛЬНІ ДЕРЖАВНІ АРХІВИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

В. В. Кузьменко. Центральний державний архів Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР	25
М. І. Крячок. Центральний державний історичний архів УРСР у м. Києві	32
Н. Ф. Врадій (Львів). Центральний державний історичний архів УРСР у м. Львові	41
М. М. Базанова, Г. С. Пшеничний. Центральний державний архів кінофотофонодокументів УРСР	47
В. П. Коба. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва УРСР	57
М. Ф. Кондратьєв (Харків). Центральний державний архів науково-технічної документації УРСР	62
Ю. В. Галафутник. Центральна реставраційна майстерня	66

МІЖНАРОДНІ ЗВ'ЯЗКИ АРХІВНИХ УСТАНОВ

М. Я. Капран (Москва). Міжнародні зв'язки архівних установ СРСР	69
Ш. Кечкеметі (Париж). Міжнародна рада архівів	76
К. Гют (Париж). Міжнародна конференція «Круглого стола архівів» (1954—1974 рр.)	81

ХРОНІКА ТА ІНФОРМАЦІЯ

М. М. Москалець. Постійно діюча виставка «Державна діяльність В. І. Леніна» (за документами ЦДАЖР УРСР)	89
І. Ф. Козодой. Відкриття Літературно-меморіального будинку-музею О. Є. Корнійчука	90
С. В. Зарічний. Шана народна (Огляд листів про відзначення 30-річчя Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні)	91
А. Б. Рівшина. Наукова конференція, присвячена 150-річчю повстання декабристів	93
М. І. Вавричин (Львів). Семінар з архівознавства та спеціальних історичних дисциплін	93
К. М. Гаврилюк (Львів). Семінар з питань науково-довідкового апарату	94

Редакційна колегія:

О. Г. Мітюков (головний редактор), Н. Ф. Врадій, Л. З. Гісцова, П. С. Гончарук (заст. головного редактора), В. О. Замлинський, В. В. Кузьменко, М. О. Місерман, Б. Д. Нененко, М. Г. Савченко, З. О. Сендик, А. Г. Сісецький, І. С. Слабеев, В. М. Солонинко (відповідальний секретар), В. І. Стрельський.

Адреса редакції: 252601, Київ-110, МСП, Солом'янська, 24.

Телефони: 76-81-33, 71-97-64, 71-97-63.

© Головне архівне управління при Раді Міністрів УРСР, 1975 р.

БФ 09573. Підписано до друку 8.VIII 1975 р. Формат паперу 70×108¹/₁₆. Друк. фіз. арк. 6. Умовн. друк. арк. 9,6. Обл.-вид. арк. 9,8. Тираж 19750. Зам. К-114. Ціна 30 коп.

Друкарня видавництва «Київська правда», Київ, вул. Леніна, 19.

АРХІВНА СПРАВА В УКРАЇНСЬКІЙ РСР У РОКИ ДЕВ'ЯТОЇ П'ЯТИРІЧКИ

За роки Радянської влади архівна справа в нашій країні, в тому числі й в Українській РСР, пройшла складний шлях розвитку, перетворившись в специфічну галузь державної діяльності, яка охоплює політичні, правові, наукові і практичні питання організації документів і роботи архівних установ.

Всебічний розвиток архівної справи є складовою і невід'ємною частиною загального процесу соціалістичного будівництва, і саме в цьому полягає її суспільно-політична значимість. Широкою програмою діяльності архівних установ України на роки дев'ятої п'ятирічки стала постанова Ради Міністрів УРСР від 9 червня 1970 р. № 301 «Про заходи по поліпшенню архівної справи в міністерствах, відомствах і державних архівах республіки», на основі якої в республіці розроблено п'ятирічний план розвитку архівної справи на 1971—1975 рр.

Одним з вузлових питань політики партії, поставлених XXIV з'їздом КПРС, є дальше підвищення рівня планування і управління економікою, наукою і культурою. Це цілком і повністю відносилось й до роботи державних архівів УРСР, насамперед в напрямі створення таких умов, які б забезпечили досягнення кількісних і якісних результатів на всіх ділянках архівної справи. Тому в діяльності архівних установ республіки після XXIV з'їзду посилилась увага до поточного і перспективного планування, яке здійснюється на основі всебічного аналізу стану архівної справи та відповідно до всезростаючих потреб суспільства в ретроспективній інформації.

Поряд з п'ятирічним планом розвитку архівної справи в Українській РСР складені і успішно здійснюються перспективні плани науково-видавничої роботи, капітального будівництва приміщень державних архівів, поліпшення фізичного стану документів. Колегія Головархіву УРСР приділяє значну увагу поточному плануванню роботи архівних установ. На її засіданнях розглядаються річні плани центральних державних архівів і звіти про їх виконання, обговорюються найбільш принципові питання розвитку архівної справи.

Посилення уваги до поточного планування роботи архівних установ сприяло поліпшенню стилю і методів керівництва їх діяльністю, зміцнило контроль за роботою державних і відомчих архівів. В 1971—1975 рр. Головархів УРСР перевіряв хід виконання урядової постанови № 301 від 9 червня 1970 р. архівними установами Вінницької, Кіровоградської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Ровенської, Харківської і Черкаської областей, а також стан відомчих архівів на кіно- і телестудіях, в обласних радіокомітетах, в 80 міністерствах і центральних відомствах республіки і подав їм необхідну практичну і методичну допомогу. На основі доповідних записок Головархіву УРСР Рада Міністрів УРСР зобов'язала міністерства і відомства, виконавчі комітети обласних Рад депутатів трудящих усунути виявлені недоліки.

Однією з постійних і найбільш важливих проблем діяльності архівних установ республіки є забезпечення збереженості документів Дер-

жавного архівного фонду. В її вирішенні провідне місце належить поліпшенню фізичного стану документів, створенню найсприятливіших умов для їх зберігання. В цьому напрямі в республіці досягнуті значні успіхи. За чотири роки п'ятирічки у державних архівах реставровано і відремонтовано 17,3 млн. аркушів документів, взято в оправу понад 270 тис. справ, закартоновано 4 млн. справ. У Центральній реставраційній майстерні Головархіву УРСР створено картонажний цех, який за короткий період свого існування виготовив понад 112 тис. картонних коробок, що дало можливість закартонувати більше як 1,5 млн. справ центральних державних архівів. Організовано виготовлення коробок для картонування документів у Волинському, Львівському, Миколаївському, Ровенському, Сумському, Харківському, Чернігівському і ряді інших облдержархівів.

За прикладом держархівів картонування документів розпочали і відомчі архіви, внаслідок чого на державне зберігання документи із відомств передаються в закартонованому вигляді. Певних успіхів у цій справі досягли архівісти Одещини, де за ініціативою Архівного відділу виконком обласної Ради депутатів трудящих ухвалив спеціальне рішення про виділення обласним організаціям і установам коштів на картонування документів.

Одним з важливих факторів поліпшення умов зберігання документів є будівництво нових, реконструкція і розширення площ існуючих приміщень державних архівів. В 1971—1974 рр. на будівництво і проектування приміщень центральних і обласних державних архівів використано понад 4 млн. крб. За ці роки в республіці введено в експлуатацію нові приміщення Центрального державного архіву кінофотофонодокументів УРСР, Дніпропетровського, Запорізького, Кримського і Ровенського облдержархівів загальною площею 21,3 тис. м², розрахованих на зберігання 6,4 млн. справ на паперовій основі, 50 тис. коробок кінодокументів, 100 тис. коробок магнітних звукозаписів і 20 млн. негативів фотодокументів. У 1975 р. розпочалося будівництво Кіровоградського (на 1,5 млн. справ) і Ворошиловградського (на 2 млн. справ) обласних державних архівів.

Новозбудоване приміщення Центрального державного архіву кінофотофонодокументів УРСР загальною площею 3265 м² забезпечує на рівні сучасних досягнень науки і техніки зберігання документальних кінострічок, негативів документів і документальних звукозаписів з історії Української РСР. Всі кінофотофоносховища і робочі приміщення обслуговуються автоматичними системами кондиціювання повітря, протипожежної сигналізації, хімічного пожежогасіння. Ці сховища телефонізовані і радіофіковані.

У новому приміщенні обладнано 7 кіносховищ площею 410 м² для зберігання 50 тис. коробок кіноплівки. Кіносховища оснащені спеціально сконструйованими металевими стелажми, які забезпечують відокремлене зберігання кожної коробки і найбільш раціональне використання корисної площі та оптимальні умови зберігання кінодокументів і скорочення трудових затрат при їх видачі із сховищ.

12 кімнат площею 230 м² відведені для кінолабораторії архіву, де здійснюється профілактична обробка кінодокументів, їх реставрація, копіювання та інші технологічні процеси. В кінолабораторії встановлені 2 проявні машини 40П—3, 2 копіювальних апарати, кінореставраційні машини 45П—6 і машина ультразвукової чистки кінофільмів (УФЦ).

Три окремих сховища площею 153 м² розраховані на зберігання 20 млн. фотонегативів, розміщених за форматами у спеціально виготовлених дерев'яних шафах. З метою профілактичної обробки фотодокументів, їх реставрації і копіювання створена фотолабораторія, для якої виділені 5 кімнат площею 110 м².

У трьох спеціальних сховищах фонодокументів площею 150 м², розрахованих на зберігання 100 тис. коробок магнітних звукозаписів і обладнаних дюралевими стелажми спеціальної конструкції, зберігаються документальні звукозаписи архіву. Фонолабораторія архіву, для якої відведено 2 кімнати площею 40 м², оснащена звукозаписуючою і відтворюючою апаратурою, що дає можливість на високому технічному рівні виконувати копіювання документальних звукозаписів.

Із введенням у дію згаданого вище приміщення створені умови для всебічного систематичного використання кінофотофонодокументів в інтересах комуністичного будівництва, для високопродуктивної праці дослідників над цими специфічними джерелами. Зокрема, для перегляду кінофільмів обладнано спеціальний кінозал на 30 місць, оснащений двома кінопроекційними апаратами «Меоптон», для індивідуального перегляду кінострічок виділені 2 кімнати площею по 15 м², обладнані звукомонтажними столами. Крім загального читального залу, розрахованого на 20 дослідників, для роботи безпосередньо над фотодокументами і звукозаписами виділені окремі кімнати, оснащені необхідними приладами і апаратами, що забезпечують сприятливі умови для дослідження і всебічного вивчення фото- і фонодокументів.

Поряд з будівництвом, реконструкцією і ремонтом існуючих площ архівосховищ в республіці завершено проектування нових приміщень, зокрема Київського і Чернігівського (на 3 млн. справ кожний) та Закарпатського облдержархівів (на 2 млн. справ).

За роки п'ятирічки багато зроблено для поліпшення умов зберігання документів в міських і районних державних архівах. Із діючих 589 райміськархівів 223 (37 процентів) одержали нові або додаткові приміщення, в 268 з них (45 процентів) проведено ремонт.

Виконання робіт по поліпшенню умов зберігання документів стало можливим також завдяки зміцненню технічної оснащеності державних архівів республіки. За чотири роки п'ятирічки архівні установи одержали 240 одиниць технологічного устаткування, в тому числі установки для мікрофільмування УДМ-2 і «Дскуматор», проявні машини, склеювальні напівавтомати, кінокопіювальні і електрографічні апарати «Ера», «Вега», «Микрофот»; більш досконалі паперорізальні, дрітосвейні машини та інші прилади загальною сумою на 170 тис. крб.

На базі нового технологічного устаткування в республіці створено шість зональних лабораторій по обробці мікроплівки, а також 12 лабораторій по мікрофільмуванню, реставрації, ремонту і оправі документів. Це дало можливість не тільки збільшити обсяг робіт по поліпшенню фізичного стану документів, але й підвищити продуктивність праці. Якщо в 1970 р. виробіток на один мікрозйомочний апарат становив 67 тис. кадрів, то в 1974 р.—145 тис. кадрів, тобто збільшився більше ніж вдвічі. Загальний обсяг робіт по мікрофільмуванню в лабораторіях державних архівів за цей період також зріс удвічі. У 1971—1974 рр. в республіці виготовлено 13,5 млн. кадрів мікрофільмів.

Будівництво нових приміщень державних архівів і розширення площ існуючих архівосховищ забезпечили планомірне комплектування Державного архівного фонду. Протягом 1971—1974 рр. на державне зберігання від республіканських, обласних, міських, районних і сільських архівних установ прийнято 3,2 млн. справ документів на паперовій основі, 12 603 одиниці зберігання кінодокументів, 201 тис. фотодокументів, 21 844 одиниці зберігання звукозаписів, 80 тис. креслень науково-технічної документації.

Особливістю дев'ятої п'ятирічки є посилення уваги в республіці до питань комплектування державних архівів спеціальними видами документів. За чотири минулих роки кількість кінодокументів і звукозаписів, які знаходяться на державному зберіганні, порівняно з 1970 р.

збільшилася майже вдвічі. З 1972 р. розпочали прийом на державне зберігання кінодокументів від телестудій і радіокомітетів й деякі обласні державні архіви, зокрема Донецький, Запорізький, Миколаївський, Львівський, Одеський, Ровенський, Чернівецький і Хмельницький.

Досягнуті значні успіхи в організації прийому на державне зберігання науково-технічної документації. В 1972—1974 рр. до Центрального державного архіву науково-технічної документації УРСР, створеного в 1969 р., прийнято на державне зберігання понад 22 тис. одиниць зберігання документації найбільш унікальних технічних проектів.

Початок 70-х рр. в роботі архівних установ республіки характеризується становленням Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва УРСР, в якому зосереджуються матеріали з історії культури українського народу, особисті документи видатних письменників, художників, акторів та інших митців. За 1971—1974 рр. кількість документів, що зберігається в архіві-музеї, збільшилася вдвічі. З метою планомірного і цілеспрямованого комплектування ЦДАМЛМ УРСР складено список № 1 республіканських установ і організацій культури, а також орієнтовні списки видатних діячів культури і мистецтва республіки, матеріали від яких підлягають прийому на державне зберігання.

Важливе значення для оптимізації архівного фонду республіки мали здійснені в 1971—1974 рр. заходи по уточненню джерел комплектування центральних і обласних державних архівів, вивчення і перегляд списків № 1 установ і організацій, документи від яких підлягають прийому на державне зберігання.

Все це позитивно позначилося на поповненні і якісному поліпшенні документальної бази з історії соціалістичного і комуністичного будівництва. Про це свідчать, зокрема, зміни, що відбулися протягом останнього десятиріччя у складі документів Державного архівного фонду СРСР, що зберігаються в державних архівах республіки. Якщо на 1 січня 1964 р. документи дореволюційного періоду становили 56 процентів, а радянського — 44, то на 1 січня 1974 р. ці показники становили вже відповідно 45 і 55 процентів.

За роки дев'ятої п'ятирічки архівні установи домоглися поліпшення стану архівної справи і діловодства в міністерствах, відомствах, установах і підприємствах республіки. Протягом 1971—1974 рр. вони упорядкували і внесли до описів 5 млн. 200 тис. справ державного зберігання, виділили для відомчих архівів понад 5 тис. приміщень під архівосховища, на 284 одиниці збільшили штатну чисельність відомчих архівів; понад 47 тис. установ (майже 90 процентів загальної кількості) ведуть діловодство за номенклатурами, погодженими з архівними органами.

Важливе значення для поліпшення стану відомчих архівів республіки мали проведені відповідно до п'ятирічного плану розвитку архівної справи республіканські громадські огляди стану архівів і діловодства в установах і організаціях системи Міністерства освіти УРСР, Міністерства сільського господарства УРСР і Міністерства культури УРСР. В них взяли участь близько 29 тис. установ і організацій, з яких понад 26 тис. (89 процентів) упорядкували свої документи за встановлені роки і забезпечили належні умови їх зберігання. За активну участь в організації і проведенні цих оглядів згадані вище міністерства спільно з республіканськими комітетами профспілок нагородили 25 працівників архівних установ грамотами і 60 оголосили подяку.

За останні роки одним з нових напрямів в роботі з відомствами стало створення зразково-показових відомчих архівів. Вже тепер понад 400 таких архівів функціонують в ланці обласних, міських, районних і сільських установ. Створення зразково-показових відомчих архівів і

розширення їх мережі слід розглядати як важливий крок в дальшому вдосконаленні роботи архівів установ і організацій.

Одним з шляхів поліпшення стану архівної справи в міністерствах і відомствах Української РСР за роки дев'ятої п'ятирічки було створення об'єднаних відомчих архівів. У 1971—1974 рр. в республіці організовано 55 таких архівів.

Досвід роботи об'єднаних відомчих архівів переконливо свідчить, що вони мають значні переваги перед звичайними відомчими архівами, оскільки дають можливість зменшити видатки на зберігання і науково-технічне впорядкування документів, розширюють сферу їх використання в інтересах відомств, підвищують ефективність роботи працівників архівів. Порядок створення об'єднаних відомчих архівів та організація їх роботи регламентовані спеціальними типовими положеннями, розробленими Головархівом УРСР¹.

Розширенню обсягів упорядкування документів у міністерствах і відомствах, поліпшенню якості відбору їх на державне зберігання сприяла діяльність спеціальних госпрозрахункових груп і відділів при архівних установах республіки. На початку 70-х років Головархів УРСР здійснив перебудову їх діяльності на підставі єдиних розцінок форм планування і звітності по науково-технічній обробці документів. Це сприяло підвищенню економічних і якісних показників їхньої роботи, зміцненню трудової дисципліни. Так, за останніх чотири роки госпрозрахунковими підрозділами упорядковано 2 млн. 174 тис. справ державного зберігання. За цей же період чисельність їх працівників, включаючи й районні архіви, збільшилася майже вдвічі і становить 770 чоловік. Актуальні питання дальшого вдосконалення діяльності госпрозрахункових відділів архівних установ республіки були всебічно обговорені на кущових нарадах їх працівників, проведених Головархівом УРСР в 1974 — першій половині 1975 р.

В роботі архівних установ республіки з відомствами все більше уваги приділяється питанням організації документальної частини діловодства. В 1971—1974 рр. посилилася допомога установам і організаціям в розробці номенклатур справ, підготовці інструкцій по діловодству відповідно до вимог Єдиної державної системи діловодства і ГОСТів на організаційно-розпорядчу документацію. За дорученням Ради Міністрів УРСР Головархів УРСР взяв участь у розробці типової інструкції по веденню діловодства в міністерствах, відомствах і обласних органах республіки. Важливою формою подання методичної допомоги відомствам є створення постійно діючих курсів і семінарів по підвищенню ділової кваліфікації працівників відомчих архівів і діловодного апарату. В 1971—1974 рр. такі курси функціонували в 15 областях республіки.

В дев'ятій п'ятирічці здійснена значна робота по створенню і удосконаленню науково-довідкового апарату державних архівів і підвищенню його інформативного рівня. У 1971—1974 рр. удосконалено описи на 2,2 млн. справ, закаталогізовано 902 тис. справ, на які складено 1,3 млн. карток. Важливе інформаційно-довідкове і наукове значення мало видання в цей період довідника «Державні архіви Української РСР» (К., 1972), «Каталога колекції документів Київської археографічної комісії. 1369—1899» (К., 1971), «Каталога пергаментних документів Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові. 1233—1799» (К., 1972), «Путівника по фондах Херсонського облдержархіву» (К., 1971) і підготовка ЦДІА УРСР в м. Києві міжархівного покажчика документів «Твори В. І. Леніна на Україні (1894—1917 рр.)».

¹ Типове положення про об'єднаний відомчий архів та методичні настанови про порядок створення і організацію роботи об'єднаних відомчих архівів міністерств і відомств Української РСР. К., 1971.

У 1974 р. архівні установи республіки підвели підсумки роботи по вдосконаленню науково-довідкового апарату. Це дало можливість у лютому 1975 р. провести разом з Інститутом історії партії при ЦК Компартії України — філіалом Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС Республіканську науково-практичну конференцію, на якій не тільки було проаналізовано зроблене, але й накреслено актуальні завдання державних і партійних архівів щодо дальшого вдосконалення науково-довідкового апарату до архівних фондів.

Виконуючи настанови XXIV з'їзду КПРС з питань розвитку суспільних наук і підвищення їх ролі в комуністичному будівництві, архівні установи УРСР пожвавили роботу щодо видання історичних документів.

Республіканська науково-практична конференція, присвячена обговоренню завдань архівних установ щодо поліпшення науково-довідкового апарату до архівних фондів. Київ, 21 лютого 1975 р.

Цьому сприяло проведення у березні 1972 р. Республіканської наради-семінару істориків-архівістів з питань підвищення ідейно-політичного і наукового рівня документальних публікацій та праць науково-довідкового характеру.

Нарада-семінар відіграла важливу роль у піднесенні всієї науково-видавничої роботи архівних установ республіки, в основу якої були покладені завдання, що випливають з постанови ЦК КПРС від 14 серпня 1967 р. «Про заходи по дальшому розвитку суспільних наук та підвищенню їх ролі в комуністичному будівництві»², а також постанови ЦК Компартії України від 16 лютого 1971 р. «Про дальший розвиток досліджень в галузі історико-партійної науки та поліпшення її викладання у вузах республіки»³.

² КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, т. 9. М., 1972, стор. 358.

³ «Комуніст України», 1971, № 6, стор. 50.

В основі публікаційного плану архівних установ УРСР лежить підготовка серій збірників документів: «Промисловість і робітничий клас Української РСР» (у семи томах); «Історія колективізації сільського господарства Української РСР» (у чотирьох томах); «Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу» (у трьох томах); «Культурне будівництво в Українській РСР» (в п'яти томах); «Робітничий рух на Україні з середини XVIII ст. до початку першої російської революції 1905—1907 рр.» (в чотирьох томах) і «Селянський рух на Україні з середини XVIII ст. до початку першої російської революції 1905—1907 рр.» (в п'яти томах).

Протягом 1971—1974 рр. у республіці велась підготовка 50 збірників документів, путівників, каталогів і покажчиків загальним обсягом 1200 друкованих аркушів, з них 30 обсягом 707 друкованих аркушів вже опубліковано. Серед виданих архівними установами праць високу оцінку наукової громадськості одержали збірники документів: «Коммунистическая партия — вдохновитель и организатор объединительного движения украинского народа за образование СССР» (К., 1972), «Полтаві 800 років. 1174—1974 рр.» (К., 1974), «Пролетарський інтернаціоналізм — наше знамя. Документи и материалы об участии трудящихся Донбасса в укреплении интернациональных связей Советского Союза с народами зарубежных стран (1917—1974 гг.)» (Донецьк, 1974), монографія «Папір та філіграні на українських землях (XVI — початок XX ст.)» (К., 1974 р.) та ін.

Проявом братерської співдружності українських архівістів з архівістами інших республік нашої багатонаціональної країни стало видання за останні роки спільних збірників документів «Дружба шахтерів Донбасса и Кузбасса. 1917—1972 гг.» (Донецьк, 1972 р.), «Плечом к плечу. Сборник документов о боевом сотрудничестве трудящихся Брянской, Гомельской и Черниговской областей в годы гражданской (1918—1920 гг.) и Великой Отечественной (1941—1945 гг.) войн» (Тула, 1972) та ін.

Роки дев'ятої п'ятирічки стали періодом дальшого розширення і урізноманітнення всіх форм і напрямів використання архівних документів в республіці. Ця робота набула особливого значення у зв'язку з відзначенням 50-річчя утворення Союзу РСР, 70-річчя II з'їзду РСДРП, 30-річчя визволення України від фашистських загарбників, 30-річчя Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні. Готуючись до цих знаменних подій, архівісти провели широке виявлення документів про об'єднавчий рух українського народу за утворення СРСР, про діяльність В. І. Леніна і його соратників по створенню революційної марксистської партії, героїчну боротьбу радянського народу в роки Великої Вітчизняної війни.

За 1971—1974 рр. працівники архівних установ республіки опублікували в періодичній пресі майже 2500 статей і підбірок документів, підготували 515 радіо- і 134 телепередачі, організували 231 документальну виставку і провели понад 1400 екскурсій в архіви та уроків з використанням архівних матеріалів.

Найпоширенішою формою використання документів державних архівів республіки за роки дев'ятої п'ятирічки була робота дослідників у читальних залах. За чотири роки 19 тис. дослідників, в тому числі 70 із зарубіжних країн, використали понад 500 тис. справ документів, тисячі кадрів мікрофільмів.

Останні роки характеризуються посиленням в республіці уваги до використання спеціальних видів архівних джерел: кіно- і фотодокументів, звукозаписів, технічної документації. Так, якщо в 1972 р. дослідники використали 35,5 тис. м кінодокументів і 74 одиниці зберігання звукозаписів, то в 1974 р. ці цифри зросли відповідно до 770 тис. м і 442 одиниці зберігання. У 1974 р. розпочалася робота над науково-техніч-

ною документацією в ЦДАНТД УРСР, де дослідники вже опрацювали 812 креслень.

Зростаючий інтерес дослідників до вивчення спеціальних видів документації, що зберігається у державних архівах, ставить перед архівістами відповідальне завдання — вдосконалювати роботу з кінофотофонодокументами і технічною документацією.

Новим напрямом в роботі архівних установ і, зокрема використанні документів, стало створення у 1972 р. філіалу Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва УРСР — Літературно-меморіального будинку-музею О. Є. Корнійчука в с. Плютах Обухівського району Київської області, урочисте відкриття якого відбулося 26 травня ц. р.

Архівні установи республіки ведуть науково-дослідну роботу відповідно до тематики, передбаченої координаційним планом на 1971—1975 рр., спрямовану на розробку питань визначення наукової цінності

Виставка документів ЦДАЖР і ЦДАКФФД УРСР «Літопис мужності і героїзму», присвячена 30-річчю Перемоги Радянського Союзу у Великій Вітчизняній війні. 1975 р.

документів; принципів і методів підготовки диференційованої інформації про склад і зміст документів при складанні різних видів довідників; принципів класифікації документів у державних архівах; удосконалення діловодства на базі загальних принципів ЄДСД; розробку методики використання документів державних архівів та ін. Протягом 1971—1974 рр. підготовлено проекти «Переліку документів, які підлягають прийому на державне зберігання від республіканських і місцевих установ, організацій і учбових закладів Міністерства освіти УРСР», «Зведеної схеми класифікації документів дорадянського періоду в державних архівах УРСР», «Огляду каталогізації документів в державних архівах Української РСР (1961—1973 рр.)».

Важливу роль в науково-дослідній роботі і в узагальненні передового досвіду діяльності архівних установ республіки відіграє друкований орган Головархіву УРСР — науково-інформаційний бюлетень «Архіви України». В 1971—1974 рр. в бюлетені опубліковано 750 матеріалів, в тому числі 167 статей з архівознавства, джерелознавства та інших спеціальних історичних дисциплін, 60 документальних підбірок, 90 повідомлень про обмін досвідом, 37 статей і консультацій з діловодства, 83 огляди джерел, 45 повідомлень про нові надходження до-

кументів тощо. За останні роки здійснено ряд заходів щодо поліпшення діяльності «Архівів України». Посилено увагу, зокрема, до публікацій статей з архівознавства, історії та організації архівної справи, джерел з історії соціалістичного і комуністичного будівництва, введено нову рубрику «Діловодство».

Важливі заходи здійснюються у справі забезпечення архівних установ спеціалістами з вищою історико-архівною освітою. В 1971—1974 рр. на роботу в архівні установи направлено 48 молодих спеціалістів — випускників Московського державного історико-архівного інституту і Київського держуніверситету. За роки п'ятирічки загальна штатна чисельність працівників архівних установ, крім районних і міських архівів, збільшилася на 21,4 проценти.

За роки дев'ятої п'ятирічки відбулося дальше зміцнення матеріально-технічної бази і фінансового стану архівних установ республіки. Бюджетні асигнування на їх утримання за цей період збільшилися на 28,6 процентів, в тому числі для розширення науково-дослідних робіт і підготовки документальних збірників; придбання машин і устаткування; проведення капітальних ремонтів приміщень архівів тощо. Все це позитивно позначилося на розвитку архівної справи в республіці.

Вступ Головархіву СРСР разом з Архівними управліннями БРСР та УРСР у члени Міжнародної ради архівів у вересні 1956 р. став важливим кроком у зміцненні міжнародних зв'язків радянських архівістів та їх активній участі в діяльності міжнародних архівних організацій. Зокрема, архівісти України були учасниками III, IV, V і VII Міжнародних конгресів архівів, III, IV, VI, XI, XIII, XIV і XV Міжнародних конференцій «Круглого стола архівів», де брали участь в обговоренні назрілих питань.

Важливою формою міжнародного співробітництва архівних установ УРСР і зарубіжних країн є обмін делегаціями або окремими представниками з метою вивчення досвіду організації архівної справи. Так, за роки дев'ятої п'ятирічки з роботою архівних установ України знайомилися архівісти з Народної Республіки Болгарії, Угорської Народної Республіки, Польської Народної Республіки, Соціалістичної Республіки Румунії, Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії. У вересні 1972 р. гостями українських архівістів були учасники VII Міжнародного конгресу архівів — представники Бельгії, Венесуели, Італії, Канади, США, Франції, ФРН. В свою чергу працівники архівних установ УРСР вивчали досвід у своїх колег, побувавши в європейських соціалістичних країнах і ряді держав Західної Європи.

Міжнародні зв'язки архівістів України з їх колегами із соціалістичних країн знаходять свій прояв у спільній підготовці ряду документальних публікацій, для яких у 1971—1974 рр. в державних архівах виявлялися документи з історії російсько-радянсько-болгарських, радянсько-польських, радянсько-чеських і радянсько-угорських відносин і культурних зв'язків.

Поліпшенню роботи архівних установ, підвищенню суспільно корисної значимості їх діяльності сприяло перетворення у квітні 1974 р. Архівного управління в Головне архівне управління при Раді Міністрів УРСР. Це покладає на архівні установи республіки відповідальні завдання щодо дальшого удосконалення всіх напрямів роботи з документами Державного архівного фонду, забезпечення зростаючих потреб радянського суспільства в ретроспективній інформації.

В обстановці політичного і трудового піднесення вступили архівісти республіки в завершальний рік дев'ятої п'ятирічки. Їх діяльність протягом чотирьох років, підсумки якої підведені на розширеному засіданні Колегії Головархіву УРСР в лютому 1975 р., створює міцну основу для успішного виконання завдань п'ятирічки, сприятиме розвитку архівної справи в республіці в інтересах комуністичного будівництва.

АРХИВНОЕ ДЕЛО В УКРАИНСКОЙ ССР В ГОДЫ ДЕВЯТОЙ ПЯТИЛЕТКИ

Резюме

В статье характеризуется деятельность архивных учреждений республики по выполнению пятилетнего плана развития архивного дела в Украинской ССР на 1971—1975 гг., показаны положительные результаты работы в обеспечении сохранности документов. В частности сообщается, что за 4 года пятилетки в республике введены в эксплуатацию новые помещения Центрального государственного архива кино-фотофонодокументов УССР в г. Киеве, Днепропетровского, Запорожского, Крымского и Ровенского областных государственных архивов общей площадью 21,3 тыс. м², рассчитанные на хранение 6,4 млн. дел на бумажной основе, 50 тыс. коробок кинодокументов, 100 тыс. коробок магнитных звукозаписей, 20 млн. негативов фотодокументов.

Значительное внимание уделено работе с ведомствами и комплектованию государственных архивов. За 4 года на государственное хранение принято 3,2 млн. дел на бумажной основе, 12 603 единицы хранения кинодокументов, 201 тыс. фотодокументов, 21 844 единицы хранения звукозаписей, 80 тыс. чертежей научно-технической документации. Более 90 процентов учреждений и организаций в республике ведут делопроизводство по номенклатурам, согласованным с архивными органами.

Расширилось использование документов средствами массовой информации. Сотрудниками архивных учреждений опубликовано в печати более 2500 статей и подборок документов, организовано 515 радио- и 134 телепередачи, подготовлена 231 документальная выставка, издано 24 сборника документов объемом 512 печатных листов.

Возросла техническая оснащенность государственных архивов, на 28,6 процента увеличились бюджетные ассигнования на содержание архивных учреждений республики. Все это положительно сказалось на развитии архивного дела, повышении общественно полезной значимости деятельности архивных учреждений Украинской ССР.

L'ORGANISATION D'ARCHIVES DE LA R.S.S. D'UKRAINE DURANT LES ANNEES DU NEUVIEME QUINQUENNAT

Résumé

Dans cet article sont analysées les activités des établissements d'archives de la république visées à l'accomplissement des tâches du plan quinquennal du développement des Archives en Ukraine Soviétique dans les années 1971—1975, sont nommés les résultats positifs de l'action en matières de la conservation des documents et, en particulier, il est exposé que durant les quatre années du quinquennat dans la république sont mis en exploitation des nouveaux bâtiments des Archives centrales d'Etat des documents cinématographiques, photographiques et sonores de la R.S.S. d'Ukraine, des Archives d'Etat régionales dans les régions Dniepropetrovskaja, Zaporozskaja, Krymskaja et Rovenskaja dont la superficie totale est de 21,3 mille kilomètres carrés destinés pour la conservation de 6,4 mln. de dossiers sur du papier, 50 mille boîtes de carton des documents cinématographiques, 100 mille boîtes des enregistrements sonores, 20 mln. d'épreuves négatives de photos.

On accorde l'attention au travail avec les archives administratives et aux versements de leurs documents dans les Archives d'Etat. Durant quatre années les Archives d'Etat ont reçu 3,2 mln. de dossiers sur du papier, 12 603 pièces de documents cinématographiques, 201 mille photographies, 21 844 pièces des enregistrements sonores, 80 mille plans de la documentation scientifique et technique. Plus de 90 pour-cent des administrations effectuent la gestion de documents d'après les listes concentrées avec les établissements d'archives.

S'est intensifiée l'utilisation des documents par les différents procédés. Les collaborateurs des établissements d'archives ont publié plus de 2500 articles et choix de documents, organisé 515 émissions par radio et 134 — par télévision, préparé 231 expositions de documents, édité 24 recueils de documents dont le volume est 512 feuilles d'impression.

L'équipement technique des Archives est beaucoup amélioré, des crédits du budget des établissements d'archives sont augmentés de 28,6 pour-cent ce qui contribue largement au rayonnement des Archives dans la société.

НАУКОВО-ДОВІДКОВИЙ АПАРАТ ДО ФОНДІВ ДЕРЖАВНИХ АРХІВІВ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

О. Г. МІТЮКОВ,

начальник Головного архівного управління при Раді Міністрів УРСР

Однією з важливих умов успішного вирішення завдань комуністичного будівництва, як підкреслив XXIV з'їзд КПРС, є організація високоефективної системи науково-технічної інформації, яка відповідала б зростим вимогам розвитку народного господарства, культури і державного управління.

У світлі цих вимог нашої партії одним з основних завдань архівних установ є розвиток їх науково-інформаційної діяльності. Надаючи суспільству необхідну документальну інформацію для розробки актуальних політичних і економічних проблем, проблем виховання, розвитку науки, культури, архіви вносять свій вклад у справу комуністичного будівництва.

Збільшення обсягу інформаційних робіт архівних установ за останні роки свідчить про те, що потреби нашого суспільства в архівних матеріалах постійно зростають. Державні архіви республіки за чотири роки дев'ятої п'ятирічки виконали понад 8 тис. тематичних запитів установ, організацій і підприємств. За цей же період громадянам видано 418 тис. довідок соціально-правового характеру. У читальних залах архівів працювало понад 19 тис. дослідників, яким було видано близько 500 тис. справ. Десятки тисяч копій документів демонструвалися на виставках, були використані в радіо- і телепередачах. У республіці втілюється в життя широка програма документальних публікацій — вперше розроблено і здійснюється перспективний план видання архівних документів, розрахований до 1990 р. Після виходу у світ відомої постанови Ради Міністрів СРСР від 7 лютого 1956 р. «Про заходи по впорядкуванню режиму зберігання та кращому використанню архівних матеріалів міністерств і відомств»¹, а також аналогічної постанови Ради Міністрів УРСР² в республіці підготовлено і видано 170 збірників документів загальним обсягом майже 4 тис. друкованих аркушів.

Надзвичайно ефективною формою використання і популяризації архівних документів виявилася підготовка і видання протягом останніх 12 років 26-томної «Історії міст і сіл Української РСР». За насиченістю документальними матеріалами це видання є найбільш глибоким дослідженням історії України. В ньому є посилання майже на 9 тис. архівних фондів. В період підготовки історії міст і сіл значно розширили свою роботу читальні зали архівів. Якщо до її написання в читальних залах державних архівів республіки працювали в середньому 2,5 тис. дослідників на рік, то в 1962—1972 рр. — вже по 6 тис. дослідників на рік, які використали понад 1 млн. справ архівних документів і майже 10 тис. фотодокументів.

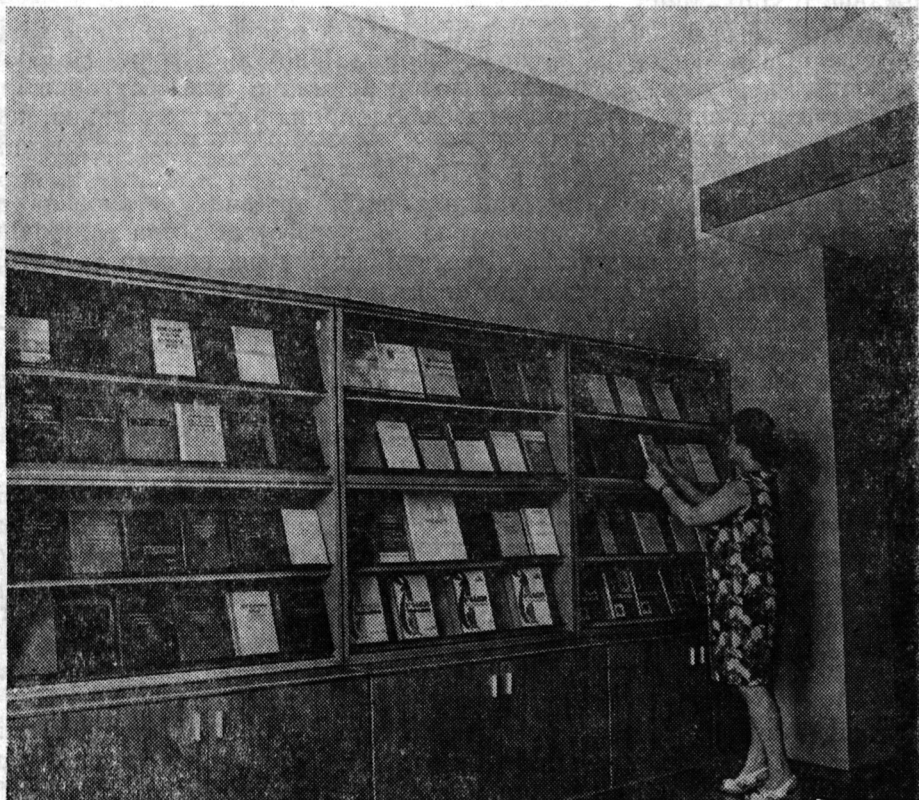
Досвід підготовки багатотомної історії міст і сіл, в тому числі й досвід участі працівників архівів у її створенні, здобув схвальну оцінку в нашій республіці і країні в цілому. Свідченням цього є рішення Президії Верховної Ради УРСР про нагородження Почесною грамотою колективу працівників Головархіву УРСР за плідотворну роботу і участь у створенні 26-томної праці «Історія міст і сіл Української

¹ Информационный бюллетень № 1. Главное архивное управление МВД СССР. М., 1956.

² Збірник постанов і розпоряджень Уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки, 1956, № 7-8, ст. 73.

РСР»³, рішення бюро Відділення АН СРСР⁴, численні рецензії в центральній союзній і республіканській пресі. Цей досвід з увагою був сприйнятий також на XV Міжнародній конференції «Круглого стола архівів» в Оттаві (Канада) у жовтні 1974 р.

Природно, що широке і систематичне використання документальних багатств у політичних, наукових і народногосподарських цілях можливе лише при наявності спеціальної системи науково-довідкового апарату до документів Державного архівного фонду. У 1974 р. державні архіви Української РСР завершили аналіз стану науково-довідкового апарату. Одержано великий матеріал, завдяки якому можна не тільки з'ясувати картину стану окремих довідників відносно різних пе-

Виставка науково-довідкової літератури до фондів центральних та обласних державних архівів Української РСР. 1975 р.

ріодів і категорій документів, але й спланувати розвиток науково-довідкового апарату в перспективі.

Тепер в усіх державних архівах республіки існує певний комплекс довідників для обліку, розкриття складу і змісту документів, який складається в переважній більшості із довідників традиційного характеру: описів, каталогів, путівників, покажчиків. Тепер на всі основні, актуальні фонди складено або удосконалено описи. У всіх державних архівах створено каталоги; видано 24 путівники по фондах центральних і обласних державних архівів. Найбільш компактним довідником про склад документів державних архівів республіки є довідник «Державні архіви Української РСР» (К., 1972). Вперше в практиці роботи державних архівів здійснено підготовку міжархівного до-

³ Див.: «Архіви України», 1975, № 2, стор. 39.

⁴ «Український історичний журнал», 1974, № 5, стор. 154—155; 1975, № 1, стор. 155—157.

відника «Твори В. І. Леніна на Україні (1894—1917 рр.)», який має велике значення для вивчення, популяризації і широкого використання документів про діяльність В. І. Леніна.

Принциповим напрямом у створенні науково-довідкового апарату державних архівів є диференційований підхід до описання документів залежно від їх науково-історичної цінності. Цей метод обґрунтований в «Основних правилах роботи державних архівів СРСР» (М., 1962), методичних рекомендаціях з цього питання, виданих Головархівом СРСР у 1965, 1969 і 1972 рр., а також у доповіді старшого методиста Головного архівного управління при Раді Міністрів УРСР С. К. Кукреш на Другій республіканській науковій конференції істориків-архівістів України у 1965 р.⁵

Першим етапом практичного застосування методу диференційованого підходу до описання документів був поділ фондів кожного державного архіву на категорії, відповідно до яких здійснюється черговість або послідовність створення й вдосконалення науково-довідкового апарату.

При визначенні категорійності фондів враховувалися зміст документів, їх обсяг, масштаб діяльності фондоутворювача, а також використовувалися взірцеві схеми поділу архівних фондів на категорії⁶. До першої категорії, наприклад, віднесені фонди, які містять багатогранну інформацію стосовно різних сторін діяльності суспільства і широко використовуються, а також унікальні фонди (ревкомів, виконкомів, губернських, окружних, міських, районних Рад депутатів трудящих; планових комісій, статистичних управлінь, фінансових відділів, раднаргоспів; канцелярії генерал-губернаторів і губернаторів, губернських правлінь, губернських жандармських управлінь, охоронних відділень тощо). До другої категорії віднесені фонди з меншою інформативністю, що містять відомості одного напрямку діяльності суспільства або окремої галузі цього напрямку. Нарешті, до третьої — віднесені фонди незначної інформативності, в яких міститься документальна інформація, практично обмежена рамками однієї теми, наприклад, райлікарні, МТС тощо.

Необхідно підкреслити, що, крім вищевикладених принципів розподілу архівних фондів за категоріями, більшість архівів врахували також специфіку історичного розвитку і економічного стану своїх регіонів. Так, в Закарпатському облдержархіві всі фонди народних комітетів віднесені до першої категорії; у Запорізькому облдержархіві до першої категорії віднесені фонди найбільш великих заводів; у Донецькому облдержархіві — документи державних трестів і комбінатів вугільної промисловості; у Черкаському облдержархіві — фонди обласного управління сільського господарства, управлінь і трестів цукрової промисловості; в Івано-Франківському — фонди об'єднання «Укрзахнафтогаз», трестів «Прикарпатбурнафта», «Прикарпатліс» тощо.

Такий підхід до визначення категорій фондів є безперечно правильним, оскільки дає можливість встановити категорію фондів не тільки відповідно до взірцевих схем їх поділу, але й врахувати специфіку кожного архіву. У цілому ж застосування принципу поділу фондів на категорії допомагає архівістам не розпорошувати свої сили на упорядкування всіх фондів, а зосереджувати увагу і сили на найважливіших, актуальних фондах. Категорійність фондів враховується при

⁵ С. К. Кукреш. К вопросу о дифференцированном описании документальных материалов в государственных архивах. — Матеріали Другої республіканської наукової конференції з архівознавства та інших спеціальних історичних дисциплін. К., 1965, стор. 137—151.

⁶ Дифференцированный подход к описанию документальных материалов. Методические рекомендации. Вып. 1. Основы дифференцированного подхода при переработке и усовершенствовании описей. М., 1969.

виконанні всіх робіт з документальними матеріалами. Для фондів першої категорії, наприклад, в першу чергу створюють страховий фонд, картонують документи, здійснюють реставраційно-ремонтні та інші види робіт.

Проведений розподіл фондів центральних і обласних державних архівів та їх філіалів за категоріями характеризується в республіці тепер такими даними: з 97 051 фонду радянського періоду, де сконцентровано 12,8 млн. справ, до першої категорії віднесено 13 973 фонди (30,7% справ); до другої категорії — 26 019 фондів (32,9% справ); до третьої — 57 059 фондів (36,3% справ).

З 18 856 фондів дорадянського періоду, у складі яких налічується 10,3 млн. справ, до першої категорії віднесено 2045 фондів (36,5% справ); до другої категорії — 3867 фондів (29,6% справ); до третьої — 12 944 фонди (33,8% справ). Такий розподіл цілком закономірний, оскільки він відображає об'єктивно існуючу різницю між фондами в їх інформативності і значимості.

Разом з тим у розподілі фондів за категоріями в деяких архівах ще не має повної чіткості. Частина архівів пов'язує категорійність фондів тільки з масштабом діяльності установ або, виходячи з найменувань фондоутворювачів, формально відносить їх до тієї чи іншої категорії. Наприклад, фонди колгоспів в переважній більшості облдержархівів повністю віднесені до третьої категорії, хоч серед них є колгоспи-мільйонери, колгоспи-маяки, діяльність яких є цілим етапом в розвитку колгоспного будівництва республіки, і їх документація має велике наукове і практичне значення.

Архівним установам слід повернутися до питання розподілу фондів за категоріями, враховуючи існуючі рекомендації і специфіку архівного будівництва в нашій республіці. Зокрема, слід врахувати, що деякі обласні архіви були створені на базі матеріальних окружних архівів (Ворошиловградський, Миколаївський, Сумський, Херсонський, Кіровоградський, Черкаський архіви), і документи фондів окружних, повітових установ мають для цих архівів особливу цінність. Необхідно також врахувати, що в період тимчасової окупації території України гітлерівськими фашистами були знищені мільйони справ, цілі архіви. У ряді облдержархівів (Полтавському, Ворошиловградському, Донецькому та ін.) відсутні фонди провідних, основних установ за довоєнний період, у зв'язку з чим до першої категорії можуть бути віднесені фонди галузевих установ, хоч вони і не містять багатопланової інформації.

Протягом 1975 р. на основі вивчення списків фондів, путівників описів, історичних довідок необхідно проаналізувати склад і зміст фондів, визначити науково-історичну і практичну цінність документів кожного фонду, ступінь збереженості документів, їх актуальність й інтенсивність використання. Результати аналізу слід фіксувати в спеціальній книзі або картотеці.

Основним і найбільш масовим довідником в системі науково-довідкового апарату державних архівів є описи. Функції опису ширші від інших довідників, оскільки він дає конкретну інформацію про зміст фонду і разом з тим є обліковим документом. Тільки на основі описів можна створювати інші довідники — каталоги, путівники, огляди тощо.

Документальні матеріали державних архівів УРСР обліковані і описані в 181 987 описах. З повною впевненістю можна сказати, що архівісти республіки виконали величезну роботу щодо описання й обліку історичних джерел. Вони переглянули мільйони справ, вивчили їх, облікували і склали на них анотації. До кінця 50-х р. в республіці було завершено упорядкування документів за так званим скороченим циклом. З метою підвищення інформаційного рівня описів державні

архіви приступили до їх удосконалення в масовому порядку. За період з 1961 до 1973 р. удосконалено описи на 9 млн. справ, в основному, фондів першої і другої категорій.

В той же час проведений аналіз стану науково-довідкового апарату, незважаючи на значні досягнення в цій галузі, дає підстави зробити висновок, що ще не вирішено до кінця завдання створення хороших, повноцінних описів на документи фондів першої і другої категорій. За даними оргметодичного відділу Головархіву УРСР, складеними за відомостями центральних і обласних державних архівів, лише приблизно 63 проценти описів на документи радянського періоду фондів першої категорії задовольняють існуючим вимогам, другої категорії — 67 процентів; на документи дорадянського періоду показники ще нижчі: по фондах першої категорії вони складають 58 процентів, по фондах другої категорії — тільки 34 проценти. На частину документів раннього періоду в архівах є тільки облікові описи, за якими може бути здійснена лише первинна інформація стосовно назви фонду і хронологічних рамок документів.

В ряді випадків не можна визнати задовільною якість робіт з удосконалення описів. Найбільш характерними недоліками, що особливо часто зустрічаються в описах, є: невдало складені заголовки справ, відсутність уніфікації прийомів описання, неточності у фондуванні документів, занесення до описів справ, що не підлягають постійному зберіганню. В більшості цих описів відсутній необхідний внутрішній довідковий апарат. Лише приблизно 20 процентів удосконалених описів мають передмови, тільки деякі з них — покажчики.

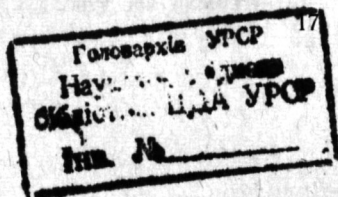
Удосконалення описів — копітка і трудомістка робота. Багато архівів намагається поєднувати її з іншими видами робіт, досягаючи цим певного економічного ефекту. Заслугує схвалення, наприклад, досвід ЦДІА УРСР у м. Львові, Закарпатського, Волинського, Запорізького, Івано-Франківського, Хмельницького, Чернівецького і Чернігівського облдержархівів, в яких під час удосконалення описів здійснюється попутна каталогізація документів. Такий метод роботи значно заощаджує час, звільняє співробітників від необхідності двічі переглядати справи, кожний раз заново освоюючи їх зміст, сприяє збереженості документів.

Можна рекомендувати всім архівам метод Київського і Харківського облдержархівів щодо удосконалення описів великих за обсягом, багатоаспектних фондів дорадянського періоду шляхом складання до них предметно-тематичних або функціональних покажчиків. Складання покажчиків до описів великих за обсягом фондів дореволюційного періоду дає можливість підвищити інформаційний рівень описів, не повертаючись до перескладання і редагування заголовків, ввести в систематичний каталог інформацію про склад і зміст документів фондів без їх тематичної розробки, з мінімальною затратою часу.

Важливе місце у створенні системи науково-довідкового апарату державних архівів займають описи, що надходять із відомчих архівів. Державні архіви республіки щорічно приймають сотні тисяч справ із відомств, як правило, фондів першої і другої категорій. Одержання разом з документами якісних описів дає змогу відразу ж видавати ці матеріали дослідникам.

Створення госпрозрахункових відділів і груп науково-технічного впорядкування документів відомств у більшості центральних і обласних державних архівів дає можливість описувати документи при передачі їх на державне зберігання у повній відповідності до існуючих вимог. У цьому плані за останні роки у нас сталися помітні зрушення.

Другим типом основного довідника по змісту архівних фондів є каталоги. Вони забезпечують потреби розвитку науки більш деталізо-

ваною інформацією про зміст архівних фондів, більшою мірою задовольняють потреби дослідників. Саме тому в державних архівах республіки питанням каталогізації приділяється велика увага. Створюючи каталоги, архівісти беруть на себе значну частину трудомісткої роботи дослідників щодо виявлення джерел.

Каталоги були визнані як новий перспективний вид архівних довідників наприкінці 50-х років. Тоді ж були зроблені перші кроки в організації каталогізації документів. Обговорення у жовтні 1960 р. на Міжреспубліканській нараді-семінарі працівників архівних установ України, Білорусії і Молдавії у м. Харкові питань каталогізації архівних документів показало, що ця робота в більшості архівів провадилася ще стихійно, головним чином, у процесі виявлення документів до збірників і при виконанні тематичних запитів. Розгортання каталогізації затримувалося невирішеністю питань про найдодільніший тип каталога — систематичний чи предметно-тематичний, про класифікатори до них, ступінь докладності розробки справ при каталогізації (подокументна або поодиночна). Нарада-семінар стала відповідним пунктом для організації каталогізації документів як самостійної ділянки роботи щодо створення науково-довідкового апарату в держархівних УРСР.

У березні 1962 р. Архівне управління УРСР розробило методичні вказівки стосовно каталогізації документів⁷. У них відзначалося, що основним типом каталога в держархівах УРСР має бути систематичний, в якому картки із змістом документів групуються за розділами, що відповідають галузям знань, державного управління, народного господарства тощо. В системі каталогів архівам рекомендувалося також створювати іменний і географічний каталоги. Методичні вказівки містили докладні поради щодо систематизації карток, відбору фондів для каталогізації, пропонувалося створювати в архівах групи каталогізації або виділяти для цієї мети окремих найбільш кваліфікованих працівників.

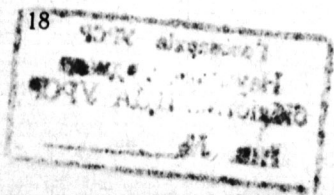
Важливе значення для узагальнення досвіду роботи держархівів щодо каталогізації документів та її дальшого поліпшення мав підготовлений Архівним управлінням при Раді Міністрів УРСР огляд роботи державних архівів України з каталогізації, широкого засвоєння і практичного застосування в роботі диференційованого підходу до відбору і описання документів залежно від їх наукової цінності, впровадження в роботу за каталогами засобів механізації і автоматизації пошуку інформації. Ставилося також питання про доцільність організовувати каталогізацію документів у відомчих архівах.

Завдяки великій увазі до питань каталогізації документів в 1960—1973 рр. було закаталогізовано 2,5 млн. справ архівних документів і складено 4,8 млн. тематичних карток. Тепер у більшості державних архівів республіки створено систематичні, географічні, іменні та предметно-тематичні каталоги, до яких введено 23 проценти справ фондів першої категорії, 4,5 — другої і 1,5 процента — третьої категорії. Найбільший обсяг справ, введених до каталогів, в центральних історичних архівах у Києві і Львові, Одеському облдержархіві та його філіалі у м. Ізмаїлі, Київському, Дніпропетровському, Івано-Франківському, Закарпатському, Ровенському, Хмельницькому облдержархівах.

Залежно від науково-історичної цінності документів, специфіки відкладення їх в діловодстві, форми і способу написання каталогіза-

⁷ О каталогизации документальных материалов государственных архивов УССР (Методические указания). К., 1962.

⁸ Обзор работы государственных архивов Украинской ССР по каталогизации документальных материалов за 1961—1966 гг. К., 1967.

цію, як відомо, провадять методом подокументного, поодиначного і групового описання. Подокументно описуються найбільш цінні і багатоаспектні документи (постанови, розпорядження, протоколи, листування тощо). Справи, сформовані з одного питання, описуються поодиначно. При груповому описанні об'єднуються відомості з одного питання з документів однієї або кількох справ. При цьому аналіз роботи щодо використання каталогів показує найбільшу ефективність подачі в каталогах групової інформації.

В результаті проведеної тематичної розробки фондів в держархівах УРСР створена система каталогів, куди входять каталоги, різні за цільовим призначенням і структурою, які взаємно пов'язані між собою і доповнюють один одного. Це дає змогу здійснювати багатоаспектний пошук документної інформації і видавати «адреси» зберігання документів з необхідною різноманітною інформацією.

Обов'язковим і основним видом каталогів є систематичні. Вони є у всіх державних архівах республіки і нараховують 3,6 млн. карток. У більшості архівів створені географічні каталоги, які включають тепер майже 1 млн. карток. Їх створення було викликано, в першу чергу, підготовкою 26-томного видання «Історії міст і сіл Української РСР». Географічні каталоги містять відомості про десятки тисяч населених пунктів республіки. У більшості державних архівів є також предметно-тематичні каталоги і картотеки, складені, як правило, під час підготовки збірників документів, путівників, довідників з історії установ, адміністративно-територіального поділу, в яких налічується близько 1 млн. карток. Нарешті, біля 300 тис. карток нараховують іменні каталоги архівів. Питання про призначення і методику створення цих каталогів не розроблені в нашій архівознавчій літературі і значною мірою є дискусійними.

Однак при наявності вже створеної системи каталогів іноді важко встановити взаємозв'язок між ними, який полегшував би пошук необхідних документів, хоч окремі зусилля в цьому напрямі здійснюються. Наприклад, ЦДІА УРСР у м. Києві займається розробкою питання про взаємозв'язок різних видів каталогів; Київський облдержархів здійснив взаємозв'язок систематичного каталога з предметно-тематичними покажчиками, складеними до описів фондів дорадянського періоду під час їх удосконалення; ЦДАЖР УРСР шляхом складання відсильних карток досяг взаємозв'язку з переліками документів, складеними в архіві при виконанні тематичних запитів. Є й інші приклади позитивного досвіду, які, на жаль, поки що широко не розповсюдилися.

Останнім часом все більше поширюється метод каталогізації, оснований на комплексному підході до створення науково-довідкового апарату до архівних фондів, що відносяться до однієї галузі або однієї території. В цьому плані заслуговує уваги досвід ЦДІА УРСР у м. Києві, Одеського, Миколаївського, Київського, Чернігівського, Вінницького, Херсонського облдержархівів, які застосовують метод тематичної розробки фондів за галузевими і територіальними комплексами.

Проведення тематичної розробки за комплексами фондів дає можливість краще вивчити історичну обстановку, в якій діяли установи-фондоутворювачі, специфіку діяльності установ конкретної системи, їх взаємозв'язок, характерні особливості діловодства, склад і зміст документів, що відклалися у фондах. Все це в комплексі підвищує науковий рівень описання документів, дає змогу уникнути описання дублетних документів, застосовувати груповий спосіб описання поряд з подокументним і поодиначним і тим самим запобігти нерациональному збільшенню обсягу каталогів, що утруднює пошук і видачу інформації.

Розробка фондів за галузевими комплексами, групування інформаційних даних не виключають індивідуального підходу до тематичної

розробки і описання окремих фондів. Тому заслуговує схвалення ініціатива ЦДІА УРСР у м. Львові, в якому унікальна колекція грамот на пергаменті (XIII—XVIII ст.) тематично описувалася за індивідуально розробленою схемою з детальним викладом змісту кожного документа, з зазначенням його дати, місця складання, мови, графічних і текстових особливостей, розміру, ступеня збереженості, наявності і стану печаток. Після завершення описання цієї колекції в 1972 р. було видано каталог пергаментних документів⁹. Відомо, що ця робота здобула дуже високу оцінку в рецензіях, опублікованих в ряді союзних і республіканських журналів, а авторський колектив каталога удостоєний заохочувальної премії Головархіву УРСР за 1973 р. За таким же принципом описані документи колекції Київської археографічної комісії за 1869—1899 рр. в ЦДІА УРСР у м. Києві і виданий відповідний каталог¹⁰.

Слід вітати ініціативу частини архівів, які намагаються поповнювати свої каталоги за рахунок наступності науково-довідкового апарату відомчих архівів. Це, як правило, каталожні картки поодиночного описання, складені в результаті науково-технічного опрацювання фондів силами госпрозрахункових груп або штатних працівників відомчих архівів.

Проведення поодиночної каталогізації у відомчих архівах є одним із важливих засобів поповнення систематичних каталогів державних архівів. Ця проблема особливо гостро стоїть перед державними архівами, що комплектуються щорічно документами відомств, які підлягають каталогізації.

Важливим питанням каталогізації є оформлення каталогів, їх зовнішня культура, зручність розташування тощо. Мова йде про те, що недостатньо виявити і описати цінну інформацію, її треба у відповідному вигляді донести до «споживача».

В багатьох державних архівах тепер створені всі необхідні умови для того, щоб їх каталоги були зразковими. Для них виділені окремі приміщення, розташовані біля читальних залів; виготовлене або виготовляється спеціальне обладнання; тематичні картки, як правило, друкуються на машинці; здійснюється велика робота по ревізії каталогів — вилученню дублетних карток та їх об'єднанню. В багатьох архівах працівники, що займаються каталогізацією, оволоділи машинописними роботами і самі друкують картки в необхідній кількості.

Основний показник в каталогізації — кількість справ, що пройшли тематичну розробку, а не кількість складених карток. Дослідникам якоюсь мірою байдуже, скільки буде складено карток, набагато важливіше, про яку кількість справ і документів введена інформація в каталоги. І в цьому розумінні групове описання більш прийнятне, оскільки воно дає можливість подавати концентровану інформацію про зміст архівних фондів.

Настав час проаналізувати економічність роботи з каталогізації і ефективності використання каталогів. Ось уже протягом 14 років щорічно на каталогізацію документів у всіх державних архівах республіки витрачалось багато сил, часу і державних коштів. Необхідно мати дані про те, скільки часу заощаджують дослідники і співробітники архівів, користуючись каталогами, для одержання необхідної їм інформації, як ця інформація задовольняє попит дослідників, наскільки ефективно використання каталогів.

⁹ Каталог пергаментних документів Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові. 1233—1799. К., 1972.

¹⁰ Каталог колекції документів Київської археографічної комісії 1869—1899. К., 1971.

Проблема каталогізації і створення системи каталогів в державних архівах може бути вирішена тільки в комплексі: шляхом розробки в державних архівах основних фондів при розумному поєднанні цільової і попутної каталогізації; прийому документів відомств разом з каталожними картками; організації тематичної розробки в міських і районних архівах.

Говорячи про розширення каталогізації, ми не висуваємо завдання обов'язкової розробки всіх документів фондів навіть першої категорії; до кожного фонду повинен бути диференційований підхід. Так, дореволюційні фонди можна каталогізувати вибірково, беручи для розробки найбільш цінні документи і ті, що інтенсивно використовуються. Поінформованості про зміст документів багатьох дореволюційних фондів можна повністю досягти шляхом створення різних видів покажчиків і зв'язку цих покажчиків з систематичним каталогом.

Бажливішими посібниками для широкого кола дослідників є путівники по фондах державних архівів. Вони містять стислу інформацію про склад і зміст всіх фондів архіву. Багато путівників відзначаються високим рівнем анотування документів. Проте деякі путівники мають і багато недоліків, що знижує їх наукову і довідкову цінність. Про ці недоліки та заходи щодо їх усунення говорилося на Республіканській нараді-семінарі істориків-архівістів у березні 1972 р.¹¹

Наші архівосховища систематично поповнюються новими документами. Підраховано, що щодня в республіці надходить на державне зберігання 2—3 тис. справ. Безперервно уточнюються історичні довідки на фондоутворювачів, відбуваються зміни у фондуванні документів. Все це повинно відображатися в наших путівниках.

З метою підвищення інформаційного рівня довідників, урахування змін, які відбулися в комплектуванні архівів, планується в перспективі здійснити серійне видання і перевидання путівників по всіх центральних, обласних і великих міських архівах, підготовлених за єдиною схемою і єдиними правилами. Відділ використання документів і наукової інформації та оргметодичний відділ Головархіву УРСР вже мають доручення підготувати методичні вказівки про серійне видання путівників і до кінця 1975 р. такі вказівки повинні були розроблені.

У зв'язку з великою кількістю запитів від міністерств, відомств, установ і організацій, від дослідників і приватних осіб, а також у зв'язку з тематичним виявленням документів для збірників пошук необхідних відомостей в державних архівах став трудомісткою, складною і дорогою справою.

Передовий досвід управління окремими промисловими підприємствами, цілими галузями промисловості дає нам чудові зразки засобів механізації пошуку інформації, які, будучи застосовані в архівній справі в поєднанні із засобами організаційної техніки, могли б дати значний ефект і означали б якісно новий етап, більш високий рівень розвитку архівної справи. Так, Центральний історичний архів УРСР у м. Києві ще в 1967 р. зробив спробу перевести певний масив систематичного каталога на перфокарти, застосовуючи механізований пошук інформації. Однак цей експеримент не був доведений до кінця і архів необгрунтовано припинив роботу у цьому напрямі. Не виявляють у цій справі ініціативи й інші архіви, навіть такі великі, як ЦДАЖР УРСР і ЦДІА УРСР у м. Львові.

На нашу думку, експериментальні роботи по застосуванню механізованого пошуку інформації міг би здійснити насамперед ЦДАЖР УРСР, що має великий масив документальних матеріалів наукового і практичного значення, а також центральні історичні архіви у Києві і

¹¹ Див.: «Архіви України», 1972, № 3, стор. 23—35.

Львові і ряд облдержархівів, наприклад, Чернігівський, Чернівецький, Одеський, Київський та інші. Мається на увазі створення локальних механізованих інформаційно-пошукових систем (ІПС) пофондових або тематичних, які найбільш інтенсивно використовуються.

У здійсненні завдань створення повноцінного науково-довідкового апарату, підвищення його наукового рівня вирішальна роль належить організації цієї роботи, кваліфікованості співробітників, що займаються створенням довідників, науковій і методичній розробці цієї проблеми. Є всі підстави стверджувати, що за останні роки в держархівах УРСР поліпшилась організація роботи щодо створення і вдосконалення науково-довідкового апарату.

В ряді архівів — Центральному державному архіві Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР, Центральному державному історичному архіві УРСР, Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва УРСР створені спеціалізовані відділи науково-довідкового апарату, що нараховують 10—12 співробітників. У Центральному державному історичному архіві УРСР у м. Львові, Закарпатському, Львівському і Чернівецькому облдержархівах сформовані спеціальні бригади в складі 7—15 співробітників для вдосконалення науково-технічної обробки документів і створення повноцінного науково-довідкового апарату; в 17 облдержархівах виділені групи архівістів, які відповідають за створення науково-довідкового апарату. У більшості архівів склад відділів, бригад і груп укомплектований кваліфікованими співробітниками, які мають спеціальну теоретичну підготовку і досвід роботи в даній галузі. Створення спеціалізованих підрозділів в архівах, закріплення стабільних кваліфікованих кадрів дали змогу підвищити науковий рівень довідників і прискорити темпи їх підготовки.

Українські архівісти багато працюють над розробкою теоретичних питань створення науково-довідкового апарату. Ця тематика обговорювалася на Другій і Третій республіканських теоретичних конференціях, архівісти України виступали з доповідями і повідомленнями на Всесоюзній нараді з питань НДА. Центральний державний історичний архів УРСР у м. Львові разом з Львівським облдержархівом в 1973 р. провели спеціальні науково-теоретичні семінари з питань науково-довідкового апарату. Питання НДА систематично обговорюються на теоретичних семінарах в Харківському, Хмельницькому, Одеському і Миколаївському облдержархівах.

В «Архівах України» за період з 1961 до 1974 р. співробітники архівних установ республіки опублікували 57 статей, в яких висвітлювалися питання створення науково-довідкового апарату. Разом з тим співробітники ряду архівів рідко виступають у пресі з цих питань, недостатньо обговорюють на заняттях науково-теоретичних семінарів питання створення науково-довідкового апарату. Методичні посібники в цьому плані складаються не завжди на належному рівні.

Колектив архівістів Української РСР — це кваліфіковані працівники, які мають певну теоретичну підготовку і досвід роботи, що сприяє більш широкій сучасній подачі архівної документальної інформації для розвитку народного господарства, вирішення наукових, ідеологічних і соціально-правових питань.

Документальна інформація, яку дають державні архіви, необхідна для дальшого розвитку радянської держави і суспільства, науки і культури, будівництва комуністичного суспільства в нашій країні. Створити струнку, по-справжньому наукову систему цієї інформації, зробити її надбанням радянського суспільства — одне з основних завдань, що стоять перед працівниками архівів нашої республіки.

А. Г. Митюков

НАУЧНО-СПРАВОЧНЫЙ АППАРАТ К ФОНДАМ ГОСУДАРСТВЕННЫХ АРХИВОВ УКРАИНСКОЙ ССР

Резюме

Статья посвящена одной из важных проблем развития архивного дела в Украинской ССР — созданию и совершенствованию научно-справочного аппарата к документальным фондам государственных архивов республики.

Автор освещает работу государственных архивов по созданию и усовершенствованию описей к архивным фондам, каталогов, указателей, путеводителей по архивам; работу по созданию научно-справочной литературы; ставит задачи по повышению информационного уровня всех справочников, раскрывающих состав и содержание документов Государственного архивного фонда.

В статье приводятся данные результатов анализа архивных фондов и распределения их на три категории в зависимости от насыщенности сведениями, представляющими научный и практический интерес для использования в интересах развития общества; определяются перспективы усовершенствования научно-справочного аппарата к фондам государственных архивов республики на ближайшее десятилетие.

O. G. Mitoukov

LES INSTRUMENTS DE RECHERCHE SUR LES FONDS DES ARCHIVES D'ETAT DE LA R.S.S. D'UKRAINE

Résumé

L'article est consacré à l'étude d'un des problèmes importants du développement des Archives en Ukraine Soviétique — la création et le perfectionnement des instruments de recherche sur les fonds de documents des Archives d'Etat de la république.

L'auteur expose l'activité des Archives d'Etat sur l'élaboration et le perfectionnement des inventaires des fonds d'archives, des catalogues, des indices, des guides des Archives; ainsi que le travail sur la création de la littérature scientifique de référence; pose les tâches du relèvement du niveau d'information de tous les guides reflétant le contenu des documents du Fonds d'Archives d'Etat.

Sont citées les données des résultats de l'analyse des fonds d'archives et de leur répartition en trois catégories selon l'information qu'ils enferment; sont envisagées les perspectives du perfectionnement des instruments de recherche sur les fonds des Archives d'Etat de la république pour la prochaine décennie.

ЦЕНТРАЛЬНІ ДЕРЖАВНІ АРХІВИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

В системі архівних установ Української РСР провідне місце належить центральним державним архівам, які відповідно до положення про Державний фонд СРСР і характеру своєї діяльності є установами науково-дослідницького типу. В них зберігаються найбільш цінні документи загальнореспубліканського значення. Найдавніші з них, що зберігаються в центральних державних історичних архівах у м. Києві та Львові, датуються XIII—XIV ст.

Науковий характер діяльності центральних державних архівів республіки проявляється у виданні збірників документів, науково-довідкової літератури про склад і зміст архівних фондів; розробці теоретичних і практичних питань відбору документів на державне зберігання, їх науково-технічного упорядкування, складання і удосконалення науково-довідкового апарату, організації використання архівних матеріалів в наукових народногосподарських, культурно-освітніх та довідкових цілях.

Більше третини документів центральних державних архівів — фонди органів державної влади і державного управління, республіканських міністерств і відомств, галузевих науково-дослідних установ Української РСР, які характеризують радянський період історії нашої республіки.

Специфічні архівні матеріали — кінофотофонодокументи, науково-технічна документація, особисті фонди видатних діячів культури і мистецтва України зосереджені у відповідних за профілем архівах.

Центральні державні архіви безпосередньо підпорядковуються Головному архівному управлінню при Раді Міністрів УРСР, а їх утримання здійснюється за рахунок коштів республіканського бюджету. В архівах створені і діють наукові та науково-методичні ради, експертні та експертно-перевірні комісії, науково-теоретичні семінари з найбільш важливих проблем архівознавства, джерелознавства та інших спеціальних історичних дисциплін.

В усіх центральних державних архівах УРСР організовано роботу читальних залів, які працюють щоденно, в тому числі й у вечірній час. За бажанням дослідників виготовляються копії та мікрофільми відібраних ними документів.

Нижче подаються статті про склад і зміст архівних фондів Центрального державного архіву Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР, Центрального державного історичного архіву УРСР у м. Києві, Центрального державного історичного архіву УРСР у м. Львові, Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва УРСР, Центрального державного архіву науково-технічної документації УРСР. Авторами статей є директори вказаних установ.

Спеціальне повідомлення присвячено організації роботи Центральної реставраційної майстерні Головного архівного управління при Раді Міністрів УРСР.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ЖОВТНЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ І СОЦІАЛІСТИЧНОГО БУДІВНИЦТВА УРСР

В. В. КУЗЬМЕНКО

Центральний державний архів Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР (ЦДАЖР УРСР) створений у грудні 1943 р. на базі документів Центрального державного історичного архіву УРСР у Харкові, Центрального архіву революції і Центрального архіву праці. У 1970—1971 рр., після закінчення будівництва і введення в експлуатацію комплексу споруд центральних державних архівів УРСР було здійснено перебазування документів ЦДАЖР УРСР до м. Києва. Історія створення та організація роботи архіву висвітлена у багатьох працях¹.

Завдяки переїзду архіву до новозбудованого приміщення перед ним відкрилися широкі перспективи для поповнення і збагачення джерельної бази, створення повноцінного науково-довідкового апарату до документів і всебічного їх використання. Архів одержав 6407 кв. м площі в архівосховищах, тобто майже втричі більше, ніж він займав у Харкові. Протяжність стелажного обладнання становить 30 060 пог. м, тобто в 2,5 рази більше, ніж було в Харкові. Приміщення архіву оснащені сучасними системами підтримання оптимального температурно-вологісного режиму і засобами автоматичного пожежогасіння. Для забезпечення зв'язку в приміщенні встановлена автономна телефонна станція.

Виходячи із завдань, що стоять перед архівом (концентрація важливих документів провідних республіканських установ, забезпечення надійного довготривалого їх зберігання та всебічного використання в інтересах комуністичного будівництва), утворені такі його структурні підрозділи: відділ зберігання та обліку фондів, відділ науково-довідкового апарату, відділ відомчих архівів, комплектування і експертизи, науково-видавничий відділ, відділ інформації і наукового використання документів, відділ історії Великої Вітчизняної війни, госпрозрахунковий відділ по упорядкуванню документів міністерств і відомств УРСР.

ЦДАЖР УРСР є одним із найбільших сховищ документів з історії радянського періоду на Україні, який щорічно поповнюється документами міністерств і відомств. Лише за останніх чотирьох років архів прийняв на постійне зберігання понад 240 тис. справ. Зараз тут зберігається 1 млн. 450 тис. справ, які несуть в собі цінні відомості про соціально-економічне, суспільно-політичне та культурне життя трудящих Української РСР з 1917 по 1970 р.

В архіві сконцентрована порівняно невелика, але важлива група документів про події Великої Жовтневої соціалістичної революції і громадянської війни на Україні. Надзвичайну цінність мають копії постанов, телеграм та інших матеріалів, надісланих за підписом В. І. Леніна у 1918—1923 рр. Раднаркому УСРР, Наркомпроду УСРР, Раді робітничо-селянської оборони, а також записи розмов Володимира Ілліча по прямому проведуту з керівниками більшовицької партії і уряду Радянської України. Чимало документів (протоколи засідань, відозви, звіти Республіканської і місцевих комісій) розповідають про історію увіковічення пам'яті В. І. Леніна на Україні. Серед них є листування про відкриття пам'ятників вождю, видання його творів.

За цей же період відклалися документи про діяльність на Україні К. Є. Ворошилова, В. П. Затонського, С. В. Косіора, Ю. М. Коцюбинського, Г. І. Петровського, Ф. А. Сергєєва (Артема), М. О. Скрипника, Й. В. Сталіна, М. В. Фрунзе, В. Я. Чубаря, про перебування на території республіки Ф. Е. Дзержинського, М. І. Калініна, Г. К. Орджонікідзе, Я. М. Свердлов. Є також відомості про діяльність видатних воєначальників і командирів Червоної Армії — Г. І. Котовського, О. Я. Пархоменка, М. І. Подвойського, В. М. Примакова, М. О. Щорса.

Центральною групою документів є фонди вищих органів державної влади і державного управління, відділів, комісій та інших організацій при них. Це насамперед фонд Верховної Ради УРСР (до січня 1937 р. — Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету Рад), в якому зберігаються рішення І Всеукраїнського з'їзду Рад

¹ Див.: В. І. Онищенко, С. О. Розин. Центральный государственный архив Октябрьской революции и социалистического строительства Украинской ССР. — Информационный бюллетень ГАУ МВД СССР, 1958, № 7, стор. 74—79; М. О. Бунькова, О. О. Кривошеева. До історії Центрального державного архіву Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР. — В кн.: Третя Республіканська наукова конференція з архівознавства та інших спеціальних історичних дисциплін, перша секція. К., 1968, стор. 5-20; І. К. Рибалка. Документальні матеріали Центрального державного архіву Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР — джерело для вивчення історії радянського суспільства. — В кн.: Історичні джерела та їх використання, вип. 3. К., 1968, стор. 41-59; Державні архіви Української РСР. Короткий довідник. К., 1972, стор. 36—45.

про утворення ВУЦВК, постанова ВУЦВК про присвоєння Радянському уряду України назви Народного Секретаріату. Тут зосереджені документи про заснування Ради робітничо-селянської оборони, постанови Народного Секретаріату про скасування посад комісарів Тимчасового уряду і Центральної ради, заходи, спрямовані на мобілізацію сил для боротьби з внутрішньою і зовнішньою контрреволюцією; звернення до Раднаркому РСФРР на ім'я В. І. Леніна з повідомленням про прийняття Всеукраїнським Центральним Виконавчим Комітетом Рад всієї повноти влади на Україні.

У фонді містяться стенограми нарад уповноважених з різних галузей народного господарства, декрети, циркуляри, постанови, доповіді і листування про розвиток промисловості, електрифікацію Донбасу, будівництво залізниць і шосейних шляхів,

Архівосховище ЦДАЖР УРСР. 1975 р.

організацію лісового господарства, землекористування і землеустрій, реконструкцію і колективізацію сільського господарства.

Документи цього фонду розповідають дослідникам про одну із яскравих сторінок історії нашої Батьківщини — об'єднавчий рух народів Радянської України за утворення Союзу РСР, братерські зв'язки з російським та іншими народами Радянської багатонаціональної держави. Матеріали VII Всеукраїнського з'їзду Рад свідчать про завершення цього руху, на якому юридично було оформлено союз рівноправних республік.

Тут зберігаються документи інших Всеукраїнських з'їздів Рад. Серед них — постанови і резолюції, доповіді і стенографічні звіти, списки і анкети делегатів та членів ВУЦВК. Документи фонду (закони, постанови, протоколи, стенограми засідань, бюлетені сесій Верховної Ради УРСР, укази Президії Верховної Ради УРСР) є цінним джерелом для вивчення діяльності найвищого законодавчого органу державної влади республіки.

На постійне зберігання залишені протоколи і стенограми Секретаріату Президії з питань соціалістичного і комуністичного будівництва; матеріали про затвердження державних бюджетів республіки та їх виконання, про роботу місцевих Рад.

Великою групою документів відображена діяльність постійних комісій (мандатної, законодавчих передбачень, комісій в закордонних справах, планово-бюджетної, комісій по важкій і хімічній промисловості, машинобудуванню і приладобудуванню, легкій, харчовій промисловості, будівництву, сільському господарству, транспорту і зв'язку, комунальному господарству і побутовому обслуговуванню, торгівлі і громадському харчуванню; народній освіті, охороні здоров'я і соціальному забезпеченню, з питань науки і культури. В документах цих комісій — протоколи, стенограми засідань

і висновки комісій, проекти постанов Президії Верховної Ради, довідки, інформації депутатів про виконання доручень комісій, листи міністерств і відомств.

Широко представлені документами і закордонні зв'язки та перебування на Україні іноземних парламентських делегацій. У фонді відклалися матеріали проведення виборів до Верховної Ради СРСР і Верховної Ради УРСР, місцевих Рад депутатів трудящих, виборів народних суддів і народних засідателів районних (міських) народних судів УРСР, а також документи республіканських виборчих комісій.

Численну групу документів становлять матеріали про нагородження орденами і медалями партизанів і учасників підпілля, які діяли в роки Великої Вітчизняної війни; Почесними грамотами і Грамотами Президії Верховної Ради УРСР, а також присвоєння почесних звань за успіхи в господарському і культурному будівництві, високі показники в трудовій діяльності, видатні заслуги в розвитку науки і техніки, в галузі державної та громадської діяльності.

У фонді Ради Міністрів Української РСР (до 25 березня 1946 р.— Ради Народних Комісарів УРСР) зберігаються декрети, постанови, розпорядження, протоколи засідань Великого і Малого Раднаркому, комітетів і комісій при Раднаркомі УСРР; доповідні записки, які висвітлюють діяльність вищого органу державної влади і державного управління республіки.

Документи фонду висвітлюють історію діяльності першого робітничо-селянського уряду України, створення і діяльність перших наркоматів, Вищої військової інспекції робітничо-селянської Червоної Армії, Української ради трудової армії, Всеукраїнського комітету по проведенню трудової повинності, Української економічної наради, Укрраднаргосу, Центральної ради захисту дітей, органів місцевої влади; зберігаються важливі джерела про націоналізацію промисловості, транспорту, банків, розвиток сільського господарства, зовнішньої і внутрішньої торгівлі, фінансування народного господарства.

Багато відклалось інформаційних матеріалів про становище на фронтах громадянської війни, боротьбу Червоної Армії з запорозькими буржуазно-націоналістичними урядами — Центральною радою, Директорією і різними бандами.

В матеріалах архіву відбиті боротьба з продовольчою і промисловою розрухою на Україні в перші роки встановлення Радянської влади, заходи по відбудові в республіці зруйнованого народного господарства, соціалістичні перетворення у промисловості і сільському господарстві, культурні звершення в роки довоєнних п'ятирічок. Зберігаються матеріали про возз'єднання західних областей України в єдиній Українській Радянській державі.

Документи цього фонду зберігають пам'ять про мужність і героїзм радянського народу в період Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр.; заходи Комуністичної партії і Радянського уряду щодо перебудови всього життя країни на військовий лад, мобілізації всіх сил і засобів для боротьби з фашистськими загарбниками. Вони висвітлюють хід евакуації у східні райони країни устаткування промислових і сільськогосподарських підприємств, господарств колгоспів і радгоспів, установ, евакуацію матеріально-культурних цінностей; героїчну працю робітничого класу, колгоспного селянства та інтелігенції і всебічну допомогу Червоній Армії; є відомості про злочини гітлерівських окупантів та збитки, заподіяні ними народному господарству України.

В результаті переможного закінчення Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу здійснилася споконвічна мрія українського народу про повне возз'єднання всіх українських земель в єдиній Українській Радянській державі. Документи засвідчують триумф українського народу з приводу возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною.

Післявоєнний період широко представлено документами про відбудову і дальший розвиток промисловості, сільського господарства, транспорту, зв'язку, освіти, науки і культури. Серед них — державні плани розвитку господарства і культури Української РСР та підсумки їх виконання. Партія і уряд надавали першочергового значення відбудові Донецького вугільного і Криворізького залізничного басейнів, Дніпровської гідроелектростанції, металургійних заводів «Запоріжсталь» і «Азовсталь», Харківського тракторного заводу; розвитку вугільної промисловості, чорної і кольорової металургії, енергетики, хімічної, радіотехнічної, паливної промисловості, автомобільного транспорту, промисловості будівельних матеріалів, лісової, паперової і деревообробної, харчової, м'ясної, молочної, рибної, цукрової промисловостей та багатьох інших; розвитку цивільного флоту на Україні, випуск товарів широкого вжитку. В документах відображено гігантське будівництво Кременчуцької, Київської, Каховської, Дніпродзержинської, Каневської ГЕС; каналів — Північно-Кримського, Північний Донець — Донбас, Дніпро — Кривий Ріг; магістрального газопроводу Дашава — Київ — Брянськ — Москва і розгалуженої мережі газопроводів для газифікації міст і сіл УРСР; Київського метрополітену; будівництво і відкриття у 1958 р. Виставки передового досвіду в народному господарстві Української РСР; телевізійних центрів та ретрансляційних станцій, спорудження нового трипрограминого телевізійного центру в Києві; автомобільно-тролейбусної лінії Сімферополь — Алушта — Ялта. Зберігаються матеріали про розробку генеральних планів забудови м. Києва, Тернополя, розвиток міського господарства м. Дніпропетровська, будівництво і благоустрій

м. Переяслава-Хмельницького, електрифікацію сільського господарства Херсонської і Миколаївської областей.

Багато відклалося документів про хід колективізації у західних областях республіки і на Закарпатті, про укрупнення та організаційно-господарське зміцнення колгоспів, видачу колгоспам західних областей УРСР актів на вічне користування землею, переселення із західних областей і господарське влаштування переселенців в колгоспах і радгоспах південних і східних областей УРСР; збільшення посівних площ, зростання виробництва сільськогосподарських продуктів; оснащення колгоспів і радгоспів сільськогосподарською технікою і, в першу чергу, комбайнами; хід збирання хлібів, заготівлі кормів; розширення житлового і громадського будівництва в колгоспах УРСР.

Широко висвітлюється розвиток тваринництва, садівництва, вирощування овочевих культур; відображено заходи щодо освоєння зрошувальних і заплавних земель, будівництво іригаційних систем і гідротехнічних споруд; розгортання руху за соціалістичне змагання, нагородження передовиків сільського господарства УРСР орденами і медалями.

В документах містяться відомості про розширення мережі наукових, культурно-освітніх, санаторно-курортних, лікувальних закладів, шкіл; стан санітарно-епідеміологічної служби на Україні, роботу санаторіїв і курортів, боротьбу з епідемічними захворюваннями. Тут же документи і про охорону та реставрацію історичних пам'яток, про відзначення днів народження: 250-річчя — М. В. Ломоносова, 150-річчя — Т. Г. Шевченка, 100-річчя — І. Я. Франка, 70-річчя — А. С. Макаренка; увічнення пам'яті українського письменника Остапа Вишні; створення в м. Одесі квартири-музею О. С. Пушкіна; в Алушті (Кримська область) — Державного літературно-меморіального музею письменника С. М. Сергєєва-Ценського; святкування 300-річчя возз'єднання України з Росією, 40-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції та ін.

У цьому фонді сконцентровані цікаві документи про участь Української РСР у міжнародних конференціях і, зокрема, міжнародному форумі по використанню атомної енергії у мирних цілях; про взаємодопомогу соціалістичних країн, їх культурне і наукове співробітництво, перебування делегацій країн соціалістичної співдружності на Україні, участь Української РСР у ярмарку товарів широкого вжитку в м. Лейпцігу (НДР) (1959 р.), міжнародному ярмарку у м. Загребі (Югославія) (1961), міжнародній виставці в м. Марселі (Франція) (1960); про обмін делегаціями з капіталістичними країнами, зокрема з США; постачання устаткування і матеріалів для будівництва металургійного заводу в Індії.

Документи фонду Ради Міністрів УРСР у всій повноті відтворюють могутній розквіт соціалістичного будівництва, активну участь радянського народу у створенні нового суспільства, керівну і спрямовуючу роль Комуністичної партії в народно-господарських та культурних зверненнях.

Велике наукове значення мають документи про події громадянської війни (постанови, розпорядження, накази, протоколи, звіти, оперативні та інформаційні зведення, доповіді, телеграми, бюлетені). Вони зосереджені у фондах Всеукраїнського революційного комітету, Ради робітничо-селянської оборони УСРР, Народного комісаріату внутрішніх справ УСРР, Народного комісаріату військових справ УСРР, Галицького революційного комітету, а також в матеріалах наркоматів продовольства, земельних, закордонних справ, освіти, праці, Української ради народного господарства, промбюро та ін. В них відображена героїчна боротьба трудящих проти внутрішньої і зовнішньої контрреволюції, розкривається хід мобілізації населення до лав Червоної Армії і формування частин, забезпечення їх зброєю і продовольством; визволення Донбасу від денікінців; революційні і соціалістичні перетворення в господарстві і культурі, будівництво нового суспільства, тісні зв'язки українського народу з братніми народами радянських республік, братерська взаємодопомога в будівництві соціалізму.

Про стан і розвиток народного господарства Української РСР розповідають документи фондів Вищої Ради народного господарства (ВРНГ), Уповноваженого Наркомату важкої промисловості СРСР при Раднаркомі УСРР, Промбюро, Уккрандгоспу, Наркомзему УСРР, наркоматів і міністерств, головних управлінь і господарських об'єднань. Вони містять матеріали про відбудову народного господарства після громадянської війни, перспективне і поточне планування, зокрема, п'ятирічні, семирічний і річні плани, контрольні цифри розвитку промисловості, транспорту, сільського господарства, будівництва, електрифікації; розвитку науки і культури, впровадження наукових досягнень в народне господарство; відомості про виконання народногосподарських планів як в цілому по республіці, так і по областях і окремих галузях господарства; розширення науково-дослідних робіт в установах Академії наук УРСР та їх координацію. Документи цієї групи фондів характеризують економічні зв'язки республіки із зарубіжними країнами, участь Української РСР у поставках устаткування і матеріалів для об'єктів, які споруджуються за кордоном при технічному сприянні Радянського Союзу; відомості про відрядження радянських спеціалістів за кордон і прийом іноземних спеціалістів на виробничо-технічне навчання; участь Української РСР у міжнародних виставках і ярмарках та організацію зарубіжних виставок на території республіки.

Документи з обліку і статистики розвитку промисловості сільського господарства, капітального будівництва, транспорту і зв'язку, науки і культури відклалися у фондах Центрального статистичного управління УРСР, Управління народногосподарського обліку при Держплані УРСР, Української інвентаризаційної контори. Тут зберігаються економічні характеристики районів і областей, статистичні матеріали всесоюзних переписів населення, переписів промисловості, сільськогосподарського майна, інвентаризації будівництва і споруджень по всіх відомствах республіки; показники діяльності промислових підприємств в цілому по УРСР, областях, галузях промисловості, міністерствах.

Великою групою фондів (Міністерства сільського господарства УРСР (до березня 1946 р.— Наркомзему УРСР), Уккрадгоспоб'єднання, Укрколгоспцентру, Укратрактороцентру, Міністерства радгоспів УРСР, Міністерства хлібопродуктів УРСР та багато інших) висвітлена історія соціалістичної перебудови сільського господарства. Докорінні перетворення сільськогосподарського виробництва відбиті в декретах, постановках, циркулярах, інструкціях, наказах та інших документах. В них простежується перехід від мільйонів одноосібних дрібних селянських господарств до сільськогосподарських комун і артілей, колгоспів і радгоспів. Документи цих фондів відтворюють процес механізації і електрифікації сільського господарства, розвиток тваринництва, птахівництва, ставкового господарства; впровадження агротехнічних заходів для підвищення врожайності і меліорацію земельних угідь; розвиток плодоягідних розсаджень, будівництво підприємств по переробці технічних сільськогосподарських культур; культурне будівництво на селі, розвиток сільськогосподарської науки і впровадження її досягнень для збільшення виробництва зерна і технічних культур; фінансування сільськогосподарських трестів і радгоспів; статистичні матеріали з економіки сільськогосподарського виробництва.

Фонди наркоматів і міністерств УРСР: продовольства, фінансів, внутрішньої торгівлі, постачання, праці, робітничо-селянської інспекції, державного контролю, охорони здоров'я, соціального забезпечення, юстиції, зв'язку містять відомості про забезпечення населення і армії продовольством в роки громадянської війни, про нову економічну політику, організацію і діяльність державного контролю, державної влади, удосконалення державного апарату; про державний бюджет республіки; організацію охорони здоров'я в республіці, лікування і медичне обслуговування інвалідів Великої Вітчизняної війни, налагодження охорони здоров'я у західних областях УРСР, санітарну охорону атмосферного повітря; організацію праці і підвищення її продуктивності, забезпечення робочою силою промисловості і сільського господарства; соціальне забезпечення, розвиток робочого законодавства; розвиток на Україні радіозв'язку, радіомовлення і телебачення.

Розквіт народної освіти, науки, культури, мистецтва Української РСР відображений у фондах Міністерства освіти УРСР (до березня 1946 р.— Наркомосу УРСР), Академії сільськогосподарських наук УРСР, Державного комітету по координації науково-дослідних робіт, Комітету по радіомовленню і телебаченню Ради Міністрів УРСР, видавництва і редакцій. Тут є відомості про розвиток шкільної мережі на Україні, зростання кількості культурно-освітніх установ у містах і селах, створення і розвиток вищих учбових закладів і науково-дослідних інститутів, про роботу шкіл та органів народної освіти в післявоєнний період, зведені дані про загальну кількість вищих і середніх педагогічних закладів, шкіл, дитячих позашкільних установ, кількість педагогічних працівників, студентів і учнів у республіці; науково-технічні звіти інститутів з різних тем в галузі містобудування, архітектури житлових і громадських будівель, удосконалення будівельних конструкцій; звіти про виконання планів впровадження нової техніки на промислових підприємствах різних галузей промисловості, доповіді радянських делегатів на конференціях Організації Об'єднаних Націй з питань подання допомоги країнам, що розвиваються, із застосуванням наукових і технічних знань; про роботу комітету по телебаченню і радіомовленню, обласних радіокомітетів, телестудій; стан радіофікації сільських місцевостей УРСР; зв'язки комітету з радіо- і телеустановами зарубіжних країн.

Питання судострою і організації роботи органів юстиції на Україні, кабінетів науково-судової експертизи, введення карно-процесуального і цивільного кодексів, здійснення прокурорського нагляду за додержанням соціалістичної законності містяться в документах фондів Верховного суду УРСР, Прокуратури УРСР, трибуналів.

Історія професійного руху в Українській РСР, здійснення радянського законодавства про працю, участь профспілок у розвитку і русі соціалістичного змагання, підвищення продуктивності праці, боротьба за ліквідацію неписьменності відбита в документах фондів Укрпрофради, центральних і республіканських комітетів профспілок за галузями промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту, зв'язку, освіти, науки, культури, мистецтва та ін.

Архів поповнюється мікрофотокопіями документів із зарубіжних архівів: 1098 кадрів мікрофотокопій документів з історії України надійшло з Воєнно-історичного архіву Угорщини (м. Будапешт). Це документи про ведення переговорів німецько-австрійських окупантів з українським націоналістичним урядом Центральної ради щодо укладення кабальних торговельних договорів і економічних угод на вивезення з України промислової сировини і продовольства; створення при штабі головного

командування українського відділу для заготівлі і вивезення з України продовольства, діяльність австрійських і угорських торгових фірм на Україні та вивезення хліба і худоби; повідомлення про селянські повстання на Україні, викликані грабежами окупантів.

196 800 кадрів мікрофотокопій одержано із Сполучених Штатів Америки. В цій колекції (за 1939—1945 рр.) зберігаються документи фашистських адміністративних установ, армійських груп і їх тилових підрозділів, що діяли на тимчасово окупованих радянських землях. В колекції містяться накази і розпорядження німецького верховного командування, командуючого залізничними військами, командуючих армійськими групами про здійснення «Барбаросса плану» в районі державних кордонів Української РСР, розробку планів бойових операцій по загарбанню України, Криму, Дону та інших територій Союзу РСР, документи про підготовку фашистської Німеччини до нападу на Радянський Союз. Тут звіти, доповіді, рапорти, донесення фашистських адміністративних установ про організацію управління, політичне й економічне положення на окупованих землях; про аграрну і валютну політику, «новий порядок» у сільському господарстві; повідомлення про партизанський рух на окупованих територіях України, Білорусії і західних областей РРФСР; бойові дії проти партизанів так званого корпусу безпеки; описання і схеми організаційної побудови партизанських з'єднань.

Політика масового знищення військовополонених і мирних радянських людей гітлерівськими варварами відбита в донесеннях фашистських охоронних і каральних підрозділів про кількість розстріляних військовополонених і цивільного населення; будівництво і розміщення таборів для військовополонених і ставлення до них відповідно до расової і політичної класифікації; карти розміщення цих таборів на Україні; інструкції спеціальним частинам про застосування методів по знищенню населення і донесення про дії цих частин.

Поразка гітлерівських полчищ відображена в журналах бойових дій фашистських армійських груп і їх тилових охоронних підрозділів, в доповідях і листуванні командування армій «Центр», «Південь», груп і підрозділів про розгром їх радянськими військами під Москвою, Ленінградом, Сталінградом, в Білорусії, Криму і на Україні.

Для збагачення джерельної бази архів збирає і поповнює свої фонди документами особового походження. Уже прийняті і упорядковуються фонди академіків М. Д. Стражеска і Ф. Г. Яновського, професора С. К. Всехсвятського. Розпочато прийом документів українського радянського педагога, члена-кореспондента Академії педагогічних наук СРСР, члена-кореспондента АПН РРФСР, Героя Соціалістичної Праці В. О. Сухомлинського.

Одним із основних і найважливіших завдань архіву є забезпечення збереженості документів. У цьому напрямі уже дещо зроблено. Протягом останніх чотирьох років інтенсивно здійснювалося картонування документів, а також їх реставрація, ремонт, оправа і мікрофільмування. Завдяки виготовленим Центральною реставраційною майстернею Головархіву УРСР картонним коробкам архів зміг закартонувати близько 80 процентів всіх своїх фондів, тобто в 1,5 раза перевиконати показники, передбачені п'ятирічним планом. В наступному році картонування документів завершується. Фонди розміщено за новою схемою, що передбачає наступність в подальшому комплектуванні архіву.

В архіві створена чітка система науково-довідкового апарату. Всі фонди упорядковані і описані. Частина важливіших фондів закаталогізована. У створених систематичному, іменному і географічному каталогах налічується понад 200 тис. карток. Видано опис документів фонду «Всеукраїнський Центральний комітет незаможних селян» (Харків, 1957), а також путівник по фондах «Центральний державний архів Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР» (Харків, 1960).

Проте система науково-довідкового апарату до фондів вимагає постійного удосконалення. Про його поліпшення постійно дбають науковці спеціального відділу.

Для виконання плану комплектування архіву документами розпочато роботу по відтворенню відсутніх документів у фондах за довоєнний період і, в першу чергу, поповненню фонду Ради Міністрів УРСР за 1926—1936 рр. Уже виявлено близько 10 тис. документів Раднаркому УСРР в інших фондах архіву. Відтворення документів фондів за довоєнні роки дасть можливість ліквідувати прогалину, яка утворилася під час війни в джерельній базі архіву, і забезпечити широке коло дослідників документами, необхідними для розробки тем цього періоду.

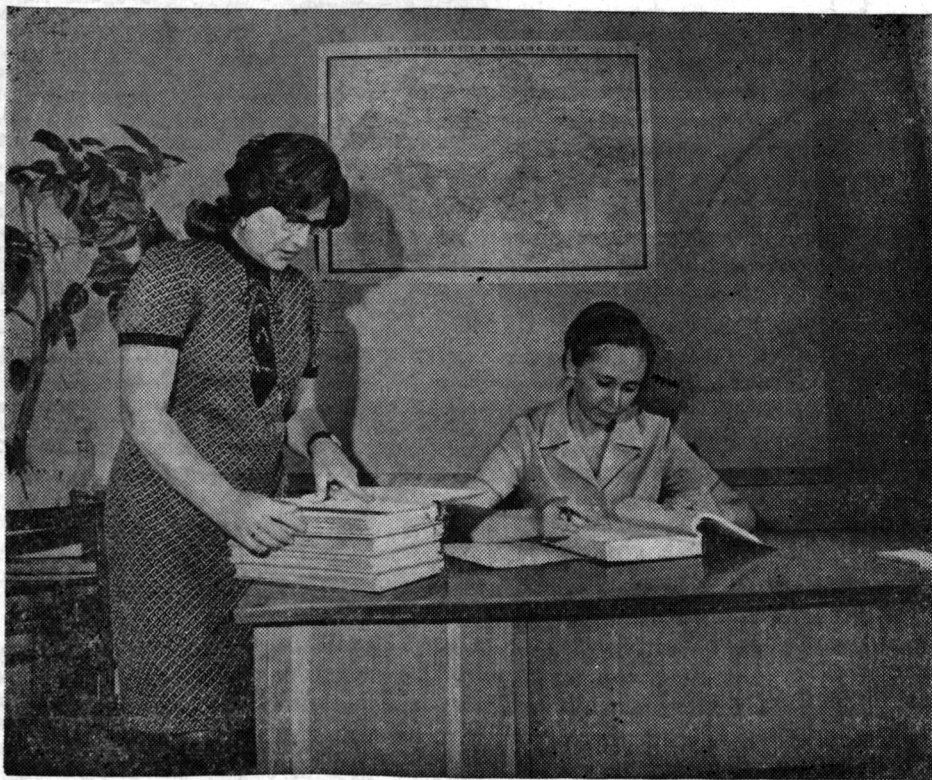
ЦДАЖР УРСР постійно дбає про використання архівних джерел в інтересах комуністичного будівництва. Особливе місце в цій роботі належить підготовці до друку збірок документів. Всього за період свого існування архів опублікував 20 документальних збірок (в 29 томах). Найголовнішими з них є: «Громадянська війна на Україні» (у трьох томах, чотирьох книгах) (К., 1967); «Історія колективізації сільського господарства Української РСР, 1917—1937 рр.» (у трьох томах) (К., 1971); «Промисловість і рабочий клас Української ССР» (в трьох томах) (К., 1964, 1966) (четвертий том цього серійного видання передано до видавництва); «Коммунистическая партия — вдохновитель и организатор объединительного движения украинского народа за образование СССР» (К., 1972). Готується до видання серійна публікація документів «Культурне будівництво в Українській РСР. 1917—1970 рр.» (в п'яти томах)

та «Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу. 1941—1945 рр.» (в трьох томах).

Свою науково-публікаційну роботу ЦДАЖР УРСР провадить у тісному співробітництві з вченими Інституту історії партії при ЦК Компартії України, Інституту історії АН УРСР, Інституту економіки АН УРСР, Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка, Київського інституту культури імені О. Є. Корнійчука та інших вузів республіки.

Одночасно з підготовкою документальних публікацій розгортається велика робота щодо популяризації архівних документів через періодичну пресу, шляхом організації передач по радіо і телебаченню. Тільки за останніх чотири роки 9-ї п'ятирічки співробітники архіву опублікували в газетах і журналах 98 статей, повідомлень, добірок документів, організували 12 радіо- і 8 телепередач.

Створено сприятливі умови для наукової роботи дослідників у читальному залі. Тільки за 4 роки цієї п'ятирічки в архіві працювало близько 2 тис. чоловік, які відві-

Прийм документів на зберігання до ЦДАЖР УРСР від ЦСУ УРСР. 1975 р.

дали читальний зал 13 024 рази. Їм видано для роботи 103 547 справ, мікрофільмів, описів і друкованих видань. Велика допомога подавалася авторам нарисів 26-томного видання «Історії міст і сіл Української РСР». Враховуючи побажання зацікавлених установ і дослідників, читальний зал архіву переведено на шестиденний робочий тиждень.

В архіві проводяться науково-теоретичні конференції і семінари, в яких беруть участь не тільки архівісти, але й представники науково-дослідних інститутів та вузів республіки. Тематика їх присвячувалася актуальним питанням архівознавства, допоміжних історичних дисциплін, відзначенню важливіших історичних подій в житті нашої країни: 50-річчя утворення Союзу РСР, 30-річчя Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні та ін.

ЦДАЖР УРСР подає методичну і практичну допомогу відомчим архівам міністерств, відомств і республіканських установ у підготовці переліків документів, номенклатур справ, в організації і проведенні республіканських нарад і семінарів працівників діловодного апарату і завідуючих відомчими та об'єднаними архівами; в підготовці документів для передачі їх на державне зберігання, розгляді і затвердженні описів на документи постійного зберігання і по особовому складу. Архів вивчає і узагальнює практичний досвід в організації відбору документів на державне зберігання в діловодстві, проводить семінари за участю керівників діловодних служб і завідуючих архівами республіканських установ, спрямовані на поліпшення діловодства і архівної справи.

З метою подання практичної допомоги установам у поліпшенні діловодства і архівної справи у ЦДАЖР УРСР в 1973 р. створено госпрозрахунковий відділ науково-технічного упорядкування документів міністерств і відомств УРСР. За два роки діяльності ним впорядковано понад 429 тис. справ провідних установ республіки, в тому числі близько 73 тис. справ відібрано і вліто до описів справ постійного зберігання. Понад 29 тис. справ уже прийнято до архіву. У 24 міністерствах і відомствах справи формуються в діловодстві за номенклатурами, підготовленими співробітниками цього відділу.

Йдучи назустріч знаменній даті в житті радянського народу — XXV з'їзду КПРС, працівники архіву багато докладають сил і енергії для завершення робіт з упорядкування архівосховищ, створення сприятливих умов для забезпечення довготривалого зберігання документів, поповнення джерельної бази і розширення всебічного використання документів.

В. В. Кузьменко

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ГОСУДАРСТВЕННИЙ АРХИВ ОКТЯБРЬСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ И СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО СТРОИТЕЛЬСТВА УССР

Резюме

Дана характеристика основных документальных фондов, находящихся на хранении в Центральном государственном архиве Октябрьской революции и социалистического строительства УССР (ЦГАОР УССР). К ним относятся фонды высших органов государственной власти и управления Украинской ССР — Верховного Совета УССР (до 1937 г. — ВУЦИК), Совета Министров УССР (до 1946 г. — Совнарком УССР), Госплана УССР, Комитета народного контроля УССР, министерств УССР, государственных комитетов и главных управлений Совета Министров УССР, Постоянного представительства Совета Министров УССР при Совете Министров СССР, центральных учреждений при Совете Министров УССР, центральных учреждений УССР, организаций и уполномоченных министерств и учреждений СССР, профессиональных союзов и кооперативных организаций УССР, редакций республиканских газет и журналов, коллекций микрофотокопий документов, личные фонды и т. п.

Кратко освещены вопросы обеспечения сохранности документов, комплектования, создания научно-справочного аппарата, использования документов, научно-издательской работы архива.

V. V. Kouzmenko

LES ARCHIVES CENTRALES D'ETAT DE LA REVOLUTION D'OCTOBRE ET DE L'EDIFICATION DU SOCIALISME DE LA R.S.S. D'UKRAINE

Résumé

Dans l'article est donnée la caractéristique des fonds de documents les plus importants conservés aux Archives centrales d'Etat de la Révolution d'Octobre et de l'édification du socialisme de la R.S.S. d'Ukraine. Parmi eux on peut nommer les fonds des organes du pouvoir d'Etat et des Directions de la R.S.S. d'Ukraine, du Conseil Suprême de la R.S.S. d'Ukraine (jusqu'à 1937 — le Comité Exécutif central de toute l'Ukraine), du Conseil des Ministres de la R.S.S. d'Ukraine (jusqu'à 1946 — le Conseil des commissaires populaires de la R.S.S. d'Ukraine), de la Commission de planification d'Etat, du Comité du contrôle de peuple de la R.S.S. d'Ukraine, des ministères républicains, des Comités d'Etat et des Directions générales du Conseil des Ministres de la république, des Unions professionnelles et des organisations coopératives, des maisons d'édition républicaines ainsi que les fonds personnels.

Sont rapidement envisagées les questions des versements, de la conservation des documents, de la création des instruments de recherche, de l'utilisation des documents et de l'activité de publication des Archives.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИЧНИЙ АРХІВ УРСР У М. КИЄВІ

М. І. КРЯЧОК

Одним з найбільших центральних архівів на Україні, що зберігає документи з історії українського народу дожовтневих часів, є Центральний державний історичний архів УРСР у м. Києві (ЦДІА УРСР). Заснування його розпочалося у 1941 р., але в зв'язку з віроломним нападом на нашу країну гітлерівських загарбників було завершено лише в березні 1944 р. До архіву вліті фонди Всеукраїнського центрального архіву давніх актів, частина фондів Центрального архіву революції в м. Хар-

кові, а також Київського обласного історичного архіву. В 1971 р. до ЦДІА УРСР у м. Києві було передано документи його колишнього філіалу в Харкові¹.

В архіві сконцентровано фонди установ, які діяли на Україні в період загарбання її земель Великим князівством Литовським та шляхетською Польщею, органів козацько-старшинської адміністрації та царських установ, діяльність яких виходила за межі однієї губернії.

Серед історичних документів, сконцентрованих в архіві, найдавніші матеріали державного і приватного походження (починаючи з 1369 р.) збереглися в колекції документів Київської археографічної комісії. Документи колекції написані на 17 мовах світу (латинській, польській, російській, українській та ін.). В них містяться відомості не тільки з історії дожовтневої Росії і, зокрема, України в її складі, але й з далекого минулого Польщі, Югославії, Австрії, Італії, Румунії, Швеції та інших країн. Серед документів — 68 автографів відомих історичних діячів, в тому числі Б. Хмельницького, О. Суворова, Д. Гарібальді.

Велику джерелознавчу цінність становлять актові книги земських, гродських, підкоморських, каптурових, конфедератських судів, магістратів міст і ратуш, де найбільш ранніми (за 1520 р.) є актові книги Кам'янецького магістрату. В актових книгах відображені факти захоплення українських земель польсько-литовськими магнатами і шляхтою і закабалення селян іноземними й українськими землевласниками. Ці відомості можна почерпнути з королівських жалованих грамот (різноманітних договорів і контрактів шляхтичів і магнатів, реєстрів подимних і поголовних податків, накладених на селянські маси, та їх повинностей, реляцій про вручення судових позовів, інвентарів і люстрацій маєтків тощо).

В актових книгах є яскраві документи про героїчну боротьбу українського народу проти панування польської шляхти і місцевих феодалів — листи королів Стефана Баторія і Сигізмунда III про виступи і покарання непокірних селян (1580—1593, 1596), документи про селянсько-козацькі повстання під проводом народного героя Северина Наливайка і Григорія Лободи (1594—1597); акти періоду визвольної війни за звільнення від шляхетського ґа, яку очолив на Україні видатний державний діяч, полководець і дипломат Богдан Хмельницький; матеріали про повстання козаків і селян в Київському, Волинському, Подільському і Брацлавському воєводствах, виступи міщан в Луцьку, Києві, Дубно, Острозі; захоплення повстанцями маєтків польських і українських магнатів та шляхти; знищення документів на володіння землями і кріпаками; розгром польсько-шляхетського війська під Пилявцями (1649) і підтвердження сеймом Зборівського договору (1650) тощо.

Окремі акти засвідчують татарські набіги на українські землі та вигнання в неволю юнаків і дівчат (1571—1583), боротьбу селянських мас проти експлуататорів, зокрема гайдамацький рух в 1734—1769 рр.

В архіві зберігається фонд коша нової Запорізької Січі (1735—1775). Він містить в собі документи про суспільно-політичне життя і побут козацтва, класові взаємовідносини, які склалися в козацькому середовищі, боротьбу безземельного селянства і козацької бідноти із панівною верхівкою — старшиною, про економічні, військові і торговельні зв'язки Запорізької Січі з Росією, Кримом, Туреччиною й Польщею.

Багатий матеріал про історію Лівобережної України XVII—XVIII ст. широко представлений у фондах I і II Малоросійських колегій, Генеральної військової канцелярії, полкових, сотенних канцелярій. В документах цієї групи фондів, крім питань військово-адміністративного управління краєм, висвітлюються й питання про заснування та економічні показники в промисловості селітерних і винокурних заводів, скляних гут, мануфактур і фабрик по обробці шкіри, виробництву сукна, шовку тощо.

Окремі документи проливають світло на причини численних втеч селян з-під шляхетського ґніту на Лівобережну Україну, виступи селян і козаків проти старшини (1747—1763), повстання селян в с. Ясьмонь, Фоевичі, Суботовичі (1748—1764) і селянсько-козацькі повстання в с. Новаки і Тарандинці Лубенського полку (1762).

У фондах є документи про від'їзд з України до Петербурга для будівельних робіт мулярів, теслярів і художників (1739) та спорудження палаців Розумовських у Козельці, Батурині і Глухові (1750—1760), Козелецької церкви за проектом архітектора В. Растреллі (1749), казенних приміщень в Переяславі (1737—1754).

Є цікаві відомості про Слобідську Україну у фондах полкових і воєводських канцелярій Слобідсько-Української губернської канцелярії, приказних ізб, комісарських правлінь, Слобідського гарнізонного батальйону. В числі згаданих фондів привертають увагу справа про звернення Богдана Хмельницького до царя про спільний виступ проти татар (1648) і матеріали про розгром татарів під Чугуєвим і Харковом

¹ Див.: Центральный государственный исторический архив УССР в Киеве. Путеводитель. К., 1958; Державні архіви Української РСР. К., 1972; Т. П. Власова, С. К. Кукреш, Т. Б. Слюдікова. З історії Центрального державного історичного архіву УРСР в 1943—1958 рр.—У кн.: З історії архівного будівництва на Україні. Харків, 1958, стор. 59—60.

(1679); розшуки Степана Разіна (1670), виступи кріпаків с. Рясного, Пени, Корочі, Межирич проти поміщиків (1765—1777); про селян з України, які брали участь у загоні Пугачова і появу пугачівців в Харківському пов. (1774), розгром поміщицьких маєтків гайдамаками (1776).

В архіві зберігаються документи, які засвідчують стан розвитку промисловості, торгівлі й культури на Слобідській Україні, розповідають, зокрема, про бахмутські і торські соляні заводи, виробництво шовку, заснування ярмарок, навчання українських архітекторів у Москві в Баженова (1775) тощо.

Міське самоуправління, адміністративні, господарські, фінансові й судові справи міст Правобережної й Лівобережної України широко представлені в фондах магістратів і ратуш.

Серед фондів губернських канцелярій, що були вищими органами царської влади в губерніях, найбільш повно зберігся фонд Київської губернської канцелярії (1709—1781), в якому сконцентровано понад 10 тис. справ.

Привертають увагу справи про селітерні, порохові, соляні і винокурні промисли; про торгівлю з Кримом, Туреччиною й Польщею; виступи селян проти поміщиків, заворушення на скляному заводі в слободі Клинцях (1772); документи про гайдамацькі загони на чолі з Гонтою й Залізняком, придушення царськими військами гайдамацького руху (1768—1780). Є цінні джерела про архітектурну забудову Києва: складання плану міста (1774), будівництво царського палацу, церкви Андрія Первозванного (1748), моста через Дніпро (1770).

Виникнення ремесел, промислів й історію церковно-монастирського землеволодіння висвітлюють документи релігійних установ Київської, Білогородської, Переяславсько-Бориспільської духовної консисторії, Києво-Печерської лаври та інших монастирів.

Розвиток промисловості, торгівлі і в цілому економіки на Україні в XVIII ст. відображають фонди генерального опису Лівобережної України, канцелярії військового скарбу, генеральної лічильної комісії, генерального військового суду, а організацію управління військовими силами — документи канцелярії генеральної військової артилерії. Виникнення і діяльність ряду важливих промислових підприємств на Україні, становлення і розвиток робітничого класу широко віддзеркалено у фондах Києво-Межигірської фаянсової фабрики, Бахмутської заводської соляної контори, Червононьського цукрового заводу, головної контори смілянських цукрових і рафінадних заводів, Шосткинського порохового заводу. Зростання промисловості, кількісний і якісний склад робітників на Україні в XIX і на початку XX ст. висвітлено у фондах канцелярій окружних фабричних інспекторів Київського і Харківського округів, старшого фабричного інспектора Київської губернії, Київського товариства сільського господарства й сільськогосподарської промисловості, Київського губернського з фабричних і горнозаводських справ присутствія, канцелярії київського, подільського і волинського генерал-губернатора. У цьому ж фонді і фондах відповідних управлінь і товариств є також відомості про розвиток торгівлі на Україні, судноплавства, будівництво залізничних і шосейних шляхів, поштово-телеграфних ліній тощо.

Адміністративно-господарське і політичне управління, внутрішня і зовнішня торгівля, утворення Київського, Чернігівського, Новгород-Сіверського, Катеринославського, Брацлавського, Вознесенського, Подільського і Харківського намісництва відображено в фондах намісницьких правлінь. У цих фондах також висвітлюється розвиток промисловості на Україні в останній чверті XVIII ст. (Шосткинський пороховий завод, глушковські суконні і шовкові фабрики, селітерні, цегляні, шкіряні і винокурні заводи). Згадані фонди є яскравим джерелом з історії боротьби селянських мас проти поміщиків. Численні документи розповідають про захоплення поміщицької і старшинської землі збіднілими козаками, порубку лісів селянами, повстання в с. Турбаях Голтвянського повіту (1789—1793), с. Морозовці Остерського повіту (1785), розгром маєтку полкового судді Левицького (1790), збройний виступ жителів м. Воронкова проти поміщиці Миклашевської (1786) та інші.

Відомості про антикріпосницьку боротьбу селян на початку XIX ст., селянський рух на Правобережній Україні під керівництвом Устима Кармалюка, виступи селян у Васильківському і Чигиринському пов. Київської губ. у 1838 р., загострення класової боротьби у зв'язку з інвентарною реформою на Правобережній Україні в 1847—1848 рр.; виступи так званої київської козаччини 1855 р.; заворушення, викликані невдоволенням селян грабіжницьким характером реформи 1861 р.; про боротьбу народних мас проти феодально-кріпосницьких пережитків у роки буржуазно-демократичної революції 1905—1907 рр., нового революційного піднесення 1910—1914 рр. і напередодні Лютневої буржуазно-демократичної революції 1917 р. вміщують фонди канцелярії київського, подільського і волинського, а також харківського і воронезького генерал-губернаторів, Київської і Подільської люстраційних комісій і Київського удільного округу.

Фонд канцелярії київського, подільського і волинського генерал-губернатора містить також окремі документи про діяльність декабристів на Україні, арешти членів Кирило-Мефодіївського товариства, розповсюдження на Україні творів російських революціонерів-демократів М. Г. Чернишевського, О. І. Герцена, М. О. Добролюбова.

Розвиток суспільно-політичної думки і революційного руху на Україні в XIX і на початку XX ст. висвітлюють слідчі, судові та інші документи фондів жандарм-

ських управлінь, охоронних відділень, поліції та установ суду й прокуратури. В них відображена діяльність народницьких гуртків у Києві, Одесі, Харкові та інших містах, створення перших робітничих організацій — «Південноросійського союзу робітників» і Київського «Союзу боротьби за визволення робітничого класу», діяльність Київського, Харківського, Одеського, Миколаївського, Херсонського та інших комітетів РСДРП, поширення марксистсько-ленінської літератури («Маніфесту Комуністичної партії», «Капіталу»), творів В. І. Леніна, газети «Искра», більшовицьких періодичних видань «Вперед», «Пролетарий», «Правда», листівок місцевих комітетів РСДРП. В цьому фонді зберігаються документи про втечу у 1902 р. М. Е. Баумана, М. М. Литвинова (Валаха) і ще дев'яти іскрівців з Київської тюрми, відомості про революційну діяльність сім'ї Ульянових на Україні, арешт у Києві 2 січня 1904 р. брата В. І. Леніна — Д. І. Ульянова, сестер — Анни Іллінічни і Марії Іллінічни, протоколи допитів Д. І. Ульянова, А. І. Єлізарової-Ульянової про встановлення нагляду поліції за членами сім'ї Ульянових; вилучення каральними органами в Д. І. Ульянова «Конспекту до викладу партійної програми», прийнятої на II з'їзді РСДРП; виявлення під час обшуків ленінських праць і газет з статтями і замітками Ілліча, в тому числі у В. Н. Боженка, Є. Б. Бош, Н. Є. Вілонова (партійний псевдонім Заводський), В. О. Карпінського, А. О. Кузнецової, Лесі Українки, Ю. Д. Мельникова, В. П. Ногіна, Ф. А. Сергєєва (Артема), М. С. Урицького. Є також свідчення про листи Н. К. Крупської до членів Київського, Одеського, Миколаївського комітетів РСДРП, участь в революційному русі на Україні В. В. Воровського, К. Є. Ворошилова, Р. С. Землячки, Г. М. Крижановського, В. З. Кецховелі, О. Г. Шліхтера та деяких інших професійних революціонерів.

В цих фондах сконцентровано важливі документи про революційне піднесення на Україні в 1901—1904 рр., загальнополітичний страйк на Півдні Росії в 1903 р., підтримку трудящих Петербурга й Москви солідарними виступами на Україні в роки першої російської революції 1905—1907 рр. Зокрема, є документи про страйкову боротьбу на Південноросійському заводі в Києві, гірничопромисловому районі Катеринославської губ., заводах Гельферіх-Саде в Харкові, Гартмана в Луганську, страйки в Одесі й Миколаєві; численні селянські заворушення в губерніях; революційні виступи в армії й на флоті: повстання саперів на чолі з Б. П. Жаданівським у Києві, революційних матросів броненосців «Потьомкін» і «Георгій Побідоносець»; діяльність Рад робітничих депутатів у грудні 1905 р.; є також дані про студентські заворушення й політичні демонстрації в день 50-річчя Київського університету (1884), революційні виступи студентів у зв'язку з відданням в солдати 183 студентів (1901); справи і листування про участь студентів у страйках, мітингах і політичних демонстраціях робітників (1902—1912); студентські виступи, пов'язані з ленськими подіями, революційне піднесення на Україні в 1912—1914 рр.

У фондах Київського цензурного комітету канцелярії Київського особливого цензора, Київського тимчасового комітету в справах друку є циркуляри, постанови й розпорядчі листи митницям з списками книг, які надходять з-за кордону і підлягають вилученню, документи про конфіскацію творів К. Маркса і Ф. Енгельса і заборону видання творів М. Г. Чернишевського, М. О. Некрасова, Дж. Байрона, Т. Г. Шевченка, І. Я. Франка, Лесі Українки, І. К. Карпенка-Карого та інших.

У фондах установ особливого призначення (військово-слідчих, військово-судових, таємних і спеціальних комісій (1831—1868) і фондах Київського військово-польового суду, канцелярії київського, подільського і волинського генерал-губернатора сконцентровані документи про польські повстання (1830—1831 і 1863—1864), причини їх виникнення, хід, придушення і політичні наслідки.

Фонди управління Києво-Подільських і Херсонських військових поселень, управління начальника Харківського військового поселення, окружних, батальйонних і дивізійних штабів поселень містять накази, доповідні записки, статистичні відомості та листування про заснування військових поселень, їх структуру, територіальні межі населених пунктів, військову регламентацію життя і побуту в поселеннях, скарги поселенців на жорстоке поводження з ними військових властей і командирів, штрафні журнали, документи військово-слідчих комісій про повстання поселенців Таганрозького полку (1817), в Чугуєві (1819), в Оренбурзькому корпусі (1819—1820) тощо.

Документи, що відображають військові дії на території України в період першої світової війни, мобілізацію населення до російської армії, санітарне і медичне обслуговування військ, постачання продовольством і фуражем армій Південно-Західного фронту, сконцентровані в фондах Комітету Всеросійського земського союзу Південно-Західного фронту, Комітету військового союзу міст Південно-Західного фронту, управління уповноваженого Всеросійського земського союзу Буковинського-Галицького району, уповноваженого Всеросійського союзу міст у Галичині, управління головного уповноваженого Російського товариства Червоного Хреста при арміях Південно-Західного фронту.

Основні питання розвитку освіти і культури на Україні віддзеркалюють документи фондів управлінь Київського і Харківського учбових округів, Київської академії (1754—1817), Київської духовної академії, Київської семінарії, Кременецького (Волинського) ліцею, Київського товариства охорони пам'ятників старовини і мистецтва, Харківського історико-філологічного товариства.

В згаданих фондах освітніх установ є відомості про мережу і стан учбових закладів, політику царизму в області народної освіти на Україні, про виступи студентів Київського університету проти введення університетського статуту (1885) і в знак солідарності з студентами Московського, Одеського, Петербурзького, Харківського університетів і Харківського ветеринарного інституту (1887), сходки і страйки студентів м. Києва, викликані розправою поліції з студентською демонстрацією в Петербурзі, тимчасове закриття Київського університету (1899), виступи студентів проти розстрілу робітників Златоуста (1903), про участь студентів в першій російській революції (1905—1907), мітингах, демонстраціях, страйках і сходках (1910—1914), листівки РСДРП, знайдені в Київському університеті (1912).

Значний інтерес становлять справи про арешти студентів Київської духовної академії за зберігання праць М. Г. Чернишевського (1884), про вилучення журналу «Отечественные записки» і творів Д. І. Писарева і М. О. Добролюбова з бібліотеки академії (1884); викладацьку діяльність видатного українського філософа Г. С. Сковороди в Харківському колегіумі тощо.

Розвиток науки і культури на Україні в XIX—на початку XX ст. також широко віддзеркалений в особових фондах В. Н. Каразіна, В. С. Іконникова, І. М. Каманіна, Д. І. Багалія, І. І. Мечникова, М. Д. Пильчикова, О. О. Потебні, М. Ф. Сумцова, В. В. Савви та ін.

В колекціях і фондах архіву є цінні картографічні й геодезичні документи XVI—початку XX ст. «Саме картографо-геодезичні матеріали,—за визначенням фахівців,—дають можливість вивчати територіально-адміністративний устрій українських земель, виникнення населених пунктів, походження і зміни назв топонімів і гідронімів, історичну географію, історію архітектурних споруд, забудову та перепланування міст і сіл тощо»².

З ранніх документів привертають увагу «Лист митрополита и намѣстника о сеножатѣ што за Днепром, судовой» від 24 червня 1508 р., в якому «намісник Софійського монастиря Антоній Крицький, за дорученням київського митрополита Йосифа визначає межу між сіножатями Києво-Пустинно-Микільського монастиря та сіножатями підданих Київській митрополії...»³, справи про відмежування земель в ряді сіл Подільського воєводства (1544—1583) (ф. 256, оп. 1, спр. 9), розмежування Київського воєводства з Литовським князівством (1563) (спр. 22) тощо.

Збереглися окремі плани і карти, унікальні за своїм значенням та графічним оформленням, зокрема план Києва, виконаний Ушаковим в 1695 р., що охоплює Печерську, Старокиївську і Подільську частини міста; географічне описання Київського намісництва (1787), де є карта і в графічному зображенні подано кольорові карти повітів, доповнені малюнками ландшафту місцевості та культивованих культур (ф. 58, оп. 1, спр. 13-а; ф. 193, оп. 2, спр. 303).

Матеріали про адміністративно-територіальний поділ України є в фондах генеральної військової канцелярії, Київської губернської канцелярії, канцелярії малоросійського генерал-губернатора, намісницьких правлінь, полкових і сотенних канцелярій, багатих землевласників Браницьких, Гижицьких, Потоцьких, Замойських та інших.

Плани і карти м. Києва за XIX ст. та основних архітектурних споруд сконцентровані в колекції планів і карт Київської інженерної команди; удільних земель в повітах Волинської, Катеринославської, Київської, Подільської, Харківської, Херсонської і деяких інших губерній — у колекції картографічних матеріалів Київського удільного округу; казенних територій, лісних дач, озер, садів, пасік Київської і Подільської губ.— в колекції Києво-Подільського управління державними маєтностями; церковних земель на Київщині — у колекції Київської духовної консисторії.

У колекції Київського учбового округу зосереджені плани і карти, що відбивають розвиток освіти на Україні в XIX—на початку XX ст., мережу учбових установ Києва, Київської, Подільської, Полтавської і Чернігівської губерній. Чималу колекцію карт одержано з філіалу архіву із м. Харкова. В їх числі — карта Європи (1808), південно-західної частини Росії (1877), області Донського війська (1878) та інші.

Більш різноманітні свідчення, що стосуються України XVI—XVIII ст., не лише з історичної географії, але й сфрагістики, геральдики, палеографії, дипломатики, метрології, нумізматики можна почерпнути з актових книг, які є неоціненним історичним джерелом для вивчення спеціальних історичних дисциплін. Значні сфрагістичні і геральдичні матеріали, що привертали увагу дослідників, є також у фондах і колекціях. Відомі, зокрема, печатки за XIV—XIX ст. установ Лівобережної України, центральних і місцевих установ Росії, Польщі і Литви. Збереглися печатки російських царів, митрополитів, польської і литовської шляхти, української старшини, поміщиків, міщан, козаків, купців, військових та ін. Більше 260 печаток з чітким зображенням, виявлених у Колекції документів Київської археографічної комісії, опи-

² Л. Пономаренко. Картографічно-геодезичні матеріали архівів міста Києва (XVI—XIX ст.).— «Архіви України», 1972, № 4, стор. 63.

³ Каталог колекції документів Київської археографічної комісії 1869—1899. К., 1971, стор. 17.

сані й опубліковані⁴. В цій колекції є сім документів, що дають уявлення про герби деяких осіб. На окремих документах змальовано понад 20 гербів Росії і 10 — Польщі за різні часи. Починаючи з XIX ст. в колекції сконцентровані герби міст Волинської, Київської і Московської губерній⁵.

З фондів документів впадають в око документи з художньо оформленими гербами міст XVIII ст. Новгород-Сіверського і Київського намісництва (ф. 736, оп. 1, спр. 11; ф. 193, оп. 2, спр. 303) та деякі інші.

Джерельна база ЦДІА УРСР у м. Києві зазнала непоправних втрат у роки Великої Вітчизняної війни. Фашистські загарбники пограбували фонди Центрального архіву давніх актів у Києві. Вони вивезли актові книги за 1519—1836 рр., 429 книг генерального опису Малоросії XVIII ст., колекцію документів Товариства Нестора-літописця за 1502—1806 рр., документи Києво-Печерської лаври за 1632—1791 рр., Київської губернської канцелярії за 1708—1781 рр.⁶ Після війни лише частину цих документів було знайдено і повернуто ЦДІА УРСР у м. Києві.

Під час окупації Києва гітлерівці спалили багато справ Архіву давніх актів, розташованого у приміщенні Київського університету, а також багато документів Київського обласного історичного архіву. Всього, за неповними даними, загинуло 785 тис. справ цінних історичних документів профілю ЦДІА УРСР⁷.

Після війни архів поповнювався профільними документами, що надходили з союзних республіканських й обласних держархівів. Так, в 1952 р. одержано 114 справ з ЦДІА СРСР, 170 — з ЦДАЖР УРСР, у 1953 р. — 995 справ з держархіву Вінницької обл., в 1954 р. — 129 і в 1964 р. — 33 справи з державного архіву Мінської області; у згадані та наступні роки надходили також документи з інших архівів. В 1974 р. ЦДІА БРСР надіслав цінні актові книги Дубенського магістрату, Луцького і Кам'янець-Подільського земських судів. Особливо інтенсивно поповнювався архів у перші 15 повоєнних років. В цей час до ЦДІА УРСР поступило з інших архівів понад 160 тис. справ.

Крім документальних матеріалів, архів одержує фотокопії й мікрофільми документів з історії України із архівів і рукописних відділів бібліотек нашої країни і з-за кордону. За повоєнний час до архіву надійшло 340 689 кадрів мікрофільмів. Колекція мікрофільмів — це своєрідний архів в архіві, оскільки він доповнює джерельні свідчення історичних документів ЦДІА УРСР і постійно комплектується. Значну роботу щодо цього здійснив за нашим замовленням Центральний державний історичний архів СРСР. У ньому виявлено документи з історії України, переліки яких налічують 20 тис. анотацій. На частину з них вже одержано 40 тис. кадрів мікрофільмів. Виявлені документи містять у собі відомості про суспільно-політичний, робітничий і селянський рухи, що відбувалися на Україні з середини XVIII ст. до Лютневої революції 1917 р., поширення революційних ідей на Україні, спільну боротьбу російського і українського народів проти царизму, поміщиків і капіталістів.

Більше 100 тис. змікрофільмованих документів одержано з Польщі і Болгарії. Вони висвітлюють окремі питання Брацлавського, Волинського, Подільського, Київського і Чернігівського воєводств. Важливе значення для вивчення дожовтневої історії України мають інвентарі і люстрації населених пунктів XVI—XVII ст., акти Львівського підкоморського суду, Кам'янець-Подільського земського та гродського судів, протоколи Станіславського магістрату, документи часів боротьби українського народу проти гніту польських магнатів; матеріали про дипломатичні зв'язки Росії й Болгарії на початку XX ст. та торгівлю (1897—1905 рр.), зокрема таблиці взаємного ввозу і вивозу товарів, документи про підписання торговельного договору, відкриття болгарського торгового агентства у Росії.

Документи ЦДІА УРСР у м. Києві (всього зберігається 1 млн. 300 тис. справ) розміщено в спеціально обладнаному архівосховищі комплексу споруд центральних державних архівів УРСР (вул. Солом'янська, 24).

В архіві йде невпинна робота щодо створення і удосконалення системи науково-довідкового апарату до документів архіву. Основні зусилля працівників спрямовані на удосконалення описів до фондів першої категорії, в яких сконцентровано найціннішу документацію. За 1961—1974 рр. було перероблено та удосконалено описи на 268 тис. 351 справу. Продовжувалося видання описів актових книг, окремих фондів, розпочате в 1959 р.⁸

Одночасно приділялася серйозна увага створенню систематичного, географічного й іменного каталогів. Залежно від інформаційного значення каталогізації під-

⁴ Див.: Каталог колекції... та статтю Л. З. Гісцової і Н. М. Фаустової. Доповнення до «Каталогу колекції документів Київської археографічної комісії». — «Архіви України», 1974, № 1, стор. 50—59.

⁵ Каталог колекції..., стор. 6.

⁶ О. Г. Мітюков. Діяльність архівних установ Української РСР у період Великої Вітчизняної війни в 1941—1945 рр. — «Архіви України», 1975, № 2, стор. 11—12.

⁷ Т. П. Власова, С. К. Кукреш, Т. Б. Слюдікова. Назв. праця, стор. 59—60.

⁸ Кременецький земський суд. Описи актових книг XVI—XVII ст., випуск 1 (1568—1571, 1577—1579, 1592—1598 рр.). К., 1959; вип. 2 (1601—1614 рр.). К., 1965; вип. 3 (1616—1625 рр.). К., 1965.

давались найактуальніші фонди. За вказаний період тематично розроблено 507 фондів, складено та вліто до каталогів 338 790 карток. Для поліпшення використання документів найбільш раннього періоду було видано у 1971 р. «Каталог колекції Київської археографічної комісії». Важливе місце відводилось й іншим довідникам: підготовлено до друку та передано до видавництва перший міжархівний хронологічний покажчик про розповсюдження творів В. І. Леніна на Україні в 1894—1917 рр., опубліковано 12 оглядів фондів, складено ряд переліків документів тощо.

Каталоги ЦДІА УРСР у м. Києві. 1975 р.

Створення і вдосконалення науково-довідкового апарату стало серцевиною науково-дослідної роботи в архіві, у процесі якої вишукувались найраціональніші форми і методи його поліпшення.

У 1971 р. в архіві було проведено спеціальний науково-теоретичний семінар з питань каталогізації справ і використання каталогів. На основі набутого досвіду розроблено досконалу схему систематизації документів з історії України XV—XIX ст., опубліковано ряд статей з цієї проблеми в архівознавчих журналах⁹ та намічено перспективи розвитку НДА на 1976—1990 рр.

⁹ Д. Топчій. Тематичне розроблення комплексу однорідних фондів ЦДІА УРСР у м. Києві.— «Архіви України», 1971, № 1, стор. 47—49; її ж. Організація і методика роботи по каталогізації документів Центрального державного історичного архіву УРСР у м. Києві.— «Архіви України», 1973, № 1, стор. 39—45; З. Хомутецька. Деякі особливості каталогізації фонду «Київська губерньська канцелярія».— «Архіви України», 1971, № 3, стор. 67—73; О. М. Івахова. Удосконалення описів фонду «Канцелярія київського, подільського і волинського генерал-губернатора».— «Архіви України», 1973, № 2, стор. 42—45.

Важливе місце в діяльності архіву займає також використання документальних матеріалів в інтересах комуністичного будівництва. Зокрема, архівні джерела були використані при відбудові зруйнованого окупантами будинку Київського державного університету, реставрації Софійського собору, Києво-Печерської лаври, Золотих воріт. Документи архіву про рівень води за 100 років у Дніпрі відіграли значну роль при проектуванні Каховської ГЕС, про підземні печери і зсуви — при будівництві Київського метрополітену, про артезіанські колодязі — при будівництві водопостачальних споруд в Одесі.

Неодноразово виявлялися і передавалися зацікавленим установам копії цінних матеріалів з історії розвитку економіки, техніки, промисловості, сільського господарства тощо.

Значна кількість архівних джерел опублікована в збірниках документів, підготовлених архівом разом з іншими науковими установами. Серед перших з'явилися

У читальному залі ЦДІА УРСР у м. Києві. 1975 р.

видання, які висвітлюють соціально-економічне, політичне і культурне життя українського народу напередодні визвольної війни проти шляхетської Польщі в 1648—1654 рр., спільну боротьбу російського і українського народів у вітчизняній війні 1812 р., селянські виступи проти поміщиків під проводом Устима Кармалюка¹⁰.

На честь 50-річчя першої російської революції підготовлено двохтомний збірник документів «Революція 1905—1907 рр. на Україні» (К., 1955). Опубліковано ряд збірників з історії робітничого¹¹ та селянського рухів на Україні¹². Зараз архів працює над завершенням першого тому серійного видання «Селянський рух на Україні з середини XVIII ст. до початку першої російської революції 1905—1907 рр.».

¹⁰ Україна перед визвольною війною 1648—1654 рр. Збірник документів (1639—1648 рр.). К., 1946; Український народ у вітчизняній війні 1812 року. Збірник документів. К., 1948; Устим Кармалюк. Збірник документів. К., 1948.

¹¹ Робітничий рух на Україні в роки реакції (червень 1907 р.—жовтень 1910 р.). Збірник документів. К., 1965; Рабочее движение на Украине в годы нового революционного подъема 1910—1914 гг. Сборник документов и материалов. К., 1959; Рабочее движение на Украине в период первой мировой империалистической войны. Июль 1914 г.—февраль 1917 г. Сборник документов и материалов. К., 1966.

¹² Отмена крепостного права на Украине. Сборник документов и материалов. К., 1961; Крестьянское движение в Полтавской и Харьковской губерниях в 1902 г. Сборник документов. Х., 1962. Гайдамацкий рух на Україні в XVIII ст. Збірник документів. К., 1970.

Значну кількість документів, виявлених архівом, включено також до збірників підготовлених іншими установами¹³.

Документи архіву широко використовувались у двадцятишеститомній «Історії міст і сіл Української РСР». Для цього співробітники архіву виявляли документи про населені пункти, подавали допомогу авторам нарисів у використанні архівних джерел за XVI—XVII ст., готували відповіді на численні запити, що надходили з місць. За участь в підготовці згаданої праці заступник директора Л. З. Гісцова нагороджена в 1975 р. Грамотою Президії Верховної Ради Української РСР.

В архіві здійснюється також виконання тематичних запитів державних і громадських організацій та окремих громадян. Лише протягом 1964—1974 рр. від партійних і державних установ, організацій та окремих краєзнавців надійшло 2457 запитів, на 1580 з них дано позитивну відповідь. У читальному залі за цей період працювало близько 4 тис. дослідників¹⁴.

Щороку до знаменних історичних дат архів готує виставки документів. Так, були підготовлені, наприклад, цікаві документальні виставки до 150-річчя з дня народження К. Маркса, 100-річчя — Н. К. Крупської та О. М. Горького, 250-річчя — Г. С. Сковороди, 200-річчя антифеодального повстання, відомого в історії під назвою Коліївщина, 125-річчя з дня виникнення антицарської політичної організації на Україні — Кирило-Мефодіївського товариства, 70-річчя першої народної революції у Росії 1905—1907 рр.

Кадровий склад архіву поповнюється, в основному, випускниками історичного факультету Київського ордена Леніна держуніверситету імені Т. Г. Шевченка. Отже, освітній рівень працівників архіву дозволяє нашій установі вирішувати найскладніші проблеми її розвитку. Архів закінчив розробку довгострокового плану ЦДІА УРСР на 1976—1990 рр., чітко визначивши перспективу дальшої організації науково-дослідної роботи, забезпечення зберігання документів, впровадження нових технічних засобів у архівну справу, удосконалення системи науково-довідкового апарату до фондів і підвищення ефективності використання їх в комуністичному будівництві.

Колектив архіву, готуючи гідну зустріч XXV з'їзду КПРС, докладає максимум зусиль, щоб успішно виконати планові завдання завершального року дев'ятої п'ятирічки.

¹³ Документи Богдана Хмельницького 1648—1657 рр. К., 1961; Тарас Шевченко. 1814—1963 рр. Документи і матеріали. К., 1963; Общественно-политическое движение на Украине в 1856—1862 гг. Материалы и документы. К., 1963; Общественно-политическое движение на Украине в 1863—1864 гг. Материалы и документы. К., 1964; Документы об освободительной войне украинского народа 1648—1654 гг. К., 1965; Леся Українка. Документи і матеріали. 1871—1970. К., 1971, та інші.

¹⁴ Докладніше про науково-інформаційну діяльність архіву див. статтю С. К. Гнедаш, С. І. Макаренко. Використання документів Центрального державного історичного архіву УРСР у м. Києві в 1967—1972 рр.— «Архіви України», 1973, № 4, стор. 28—32.

Н. И. Крячок

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ИСТОРИЧЕСКИЙ АРХИВ УССР В г. КИЕВЕ

Резюме

В статье дана характеристика содержания документальных фондов и коллекций микрофильмов, находящихся на хранении в Центральном государственном историческом архиве УССР в г. Киеве, показано их значение для развития советской исторической науки, рассмотрены пути комплектования архива документальными материалами и микрофотокопиями документов по истории Украины, хранящихся в архивах Союза ССР и зарубежных стран.

Большое внимание уделено созданию и усовершенствованию научно-справочного аппарата к фондам архива: описей, каталогов, различных справочников, научному подходу к этой важной отрасли архивной деятельности.

На конкретных примерах раскрывается использование архивных материалов в народнохозяйственных, научных и культурно-просветительных целях, рассказывается о важнейших проблемах, которые будет решать архив в ближайшие 15 лет.

N. I. Kriatchok

LES ARCHIVES CENTRALES D'ETAT HISTORIQUES DE LA R.S.S. D'UKRAINE A KIEV

Résumé

L'article donne la caractéristique du contenu des fonds et des collections des documents et des microfilms conservés dans les Archives centrales d'Etat historiques de la R.S.S. d'Ukraine à Kiev, démontre leur importance pour le développement de la science

historique soviétique. Sont également indiquées les voies de l'enrichissement des Archives par les documents et microphotocopies des documents concernant l'histoire de l'Ukraine qui sont conservés dans les archives de l'U.R.S.S. et à l'étranger.

Une grande attention est accordée à la question de la création et du perfectionnement des instruments de recherche correspondants: inventaires, catalogues, guides de référence.

Sont citées les exemples concrètes de l'utilisation des matériaux d'archives dans les buts de l'économie nationale, de la science, de la culture et de l'éducation, ainsi que sont nommés les objectifs à atteindre pour les quinze prochaines années.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИЧНИЙ АРХІВ УРСР У М. ЛЬВОВІ

Н. Ф. ВРАДІЙ

У вересні 1939 р. на базі Архіву давніх актів, архіву м. Львова і Державного архіву у м. Львові був створений Центральний державний архів стародавніх актів, який у 1946 р. було реорганізовано в Філіал Центрального державного історичного архіву УРСР, а в 1958 р. — у Центральний державний історичний архів УРСР у м. Львові (ЦДІА УРСР у м. Львові). Його історія висвітлюється у працях А. Ярошенка¹, М. П. Глинського², Н. Ф. Врадій³ та ін.

Документальною базою ЦДІА УРСР у м. Львові стали архівні фонди як згаданих вище архівів, так і архівні колекції ряду львівських науково-дослідних та інших установ, зокрема Ставропігійського інституту, Наукового товариства імені Т. Г. Шевченка, а також архівні фонди установ і організацій, які існували і діяли на території західноукраїнських земель в дорадянський період, особові фонди, фонди громадсько-політичних і культурних діячів XIX — початку XX ст.

Документальні матеріали архіву засвідчують події з 1233 до 1945 р. У них відображено соціально-економічне, суспільно-політичне і культурне життя на західноукраїнських землях доби феодалізму і капіталізму. Важливим джерелом для дослідників є фонди земських і гродських (старостинських) судів, які діяли на території Руського і Белзького воєводств у XV—XVIII ст.

Земські суди (матеріали за 1423—1784 рр.), в основному, займалися розглядом майнових справ шляхти. А тому в їх справах відкладалися привілеї, що видавалися магнатам, шляхті і духовництву польськими королями і литовськими великими князями на володіння землею, селами, вйтівствами, містами; матеріали про надання містам мадебурзького права, звільнення окремих селян і міщан від податків, данин. У фонді знаходяться також інвентарні описи маєтків, люстрації міст, сіл, вйтівств, фільварків. Збереглося чимало матеріалів земських судів, які стверджують наявність тогочасних шляхетських міжусобиць. Серед них — маніфестації і протестації про розбійницькі наїзди шляхти, захоплення нею міст, сіл, маєтків, про катування і вбивства селян; акти про втечу селян та їх насильницьке повернення. Велику історичну цінність становлять матеріали, в яких можна знайти відомості про татаро-турецькі походи на українські землі, навалу шведів і боротьбу проти місцевого панства й іноземних поневолювачів.

Гродські суди (матеріали за 1424—1784 рр.) розглядали карні та цивільні справи. У фондах судів відкладалися копії грамот галицько-волинських та литовських великих князів, польських королів, королівські мандати, рішення судових справ, універсали гетьманів, ухвали сеймів і сеймиків, акти люстрацій, конфедерацій, протестації проти шляхти, духовенства, скарги селян і міської бідноти на утискувачів.

Велику цінність для історичної науки складають документальні матеріали фонду магістрату м. Львова за 1356—1787 рр. Тут сконцентовано привілеї, дарчі грамоти і духовниці, що надавали певне майно місту, протоколи засідань раецького і вйтівського урядів, акти лавничого та вірменського, а також президентського судів, рахунково-адміністративні книги з записами прибутків і витрат міської і королівської кас, інвентарні описи маєтків, книги міського громадянства, записи про контрибуції, матеріали про вибори міських урядовців, акти ревізій, контракти, окремі рукописні

¹ А. Ярошенко. Архівне будівництво в західних областях Української РСР. — Науково-інформаційний бюлетень АУ МВС УРСР, 1948.

² М. П. Глинський. З історії архівного будівництва в західних областях Української РСР. — Матеріали Другої республіканської наукової конференції з архівознавства та інших спеціальних історичних дисциплін. К., 1965, стор. 217—234.

³ Н. Ф. Врадій. Центральний державний історичний архів УРСР у Львові. — Матеріали Третьої республіканської наукової конференції з архівознавства та інших спеціальних історичних дисциплін. К., 1968, стор. 22—42.

книги, серед яких є й міські літописи тощо. Всі ці джерела дають цінні відомості про соціально-економічні і суспільно-політичні відносини в стародавньому Львові, про жорстоку боротьбу між багатими і бідними, між представниками різних станів.

Унікальним джерелом для вивчення історії українського народу є колекція пергаментних документів архіву, що нараховує 1134 грамоти за 1233—1800 рр. Більшість цих документів, написаних багатьма мовами, відображає політичні і соціально-економічні відносини на Україні в добу феодалізму, історичні зв'язки України з Росією, стосунки з Молдавією, Польщею, Грецією, Італією, Трансильванією та іншими країнами. Пергаментні документи свідчать про наполегливу багатовікову боротьбу трудящих мас західноукраїнських земель за своє соціальне та національне визволення. Грамоти — неоціненне джерело для вивчення окремих питань допоміжних історичних дисциплін, зокрема дипломатики, палеографії, сфрагістики, геральдики, хронології, метрології.

Історію соціально-економічних відносин і класову боротьбу на селі в епоху феодалізму засвідчують документи колекцій окремих шляхетських родин та збірники матеріалів про шляхетські маєтки*. Серед них — акти шляхетських конфедерацій, люстрацій, маєтків, повітів, воеводств, інвентарні описи та інші документи. Важливим для вивчення історії міст і сіл Західної України є документи міських і сільських урядів.

Неабияку цінність для дослідження періоду пізнього феодалізму та капіталізму мають матеріали крайового губернаторства (з 1854 р.—намісництва) за період з 1772 до 1921 р. Намісництво як вищий адміністративний орган австрійської влади на Галичині протягом 148 років мало широкі повноваження і виконувало політико-адміністративні функції. Фонд намісництва — це один з найкраще збережених комплексів документальних джерел в архіві. В ньому 189 517 архівних справ, 3731 ректифікат** і 124 фасцикули***. Науково-довідковий апарат до них складається із 108 описів, тематично-географічної картотеки з 57 211 картками та 7570 реєстраційних книг вхідної і вихідної кореспонденції. За характером утворення всі документи фонду можна умовно поділити на чотири основні групи: 1) акти, в яких відображена діяльність губернаторів і намісників за 1772—1867 рр.; 2) таємні президійні акти за 1806—1921 рр.; 3) загальні президійні акти за 1792—1921 рр.; 4) документи і матеріали, що характеризують діяльність окремих департаментів і комісій намісництва. Матеріали фонду торкаються найрізноманітніших питань економічного, політичного і культурного життя Галичини.

Цінними для дослідників соціально-економічних проблем на селі є фасції та інвентарі маєтків за 1772—1773 рр., а також земельні фасції з 1789 р., складені на підставі даних Йосифінської метрики за 1786—1788 рр., і фасції 1820 р., складені на підставі даних Францисканської метрики, а також фасції за 1773—1813 рр. Ці документи проливають світло на стан землеволодіння в Галичині в період розкладу феодально-кріпосницьких відносин, зародження і розвитку капіталізму.

Президійні акти намісництва насичені інформацією про зародження і розвиток робітничого і селянського рухів, виникнення соціалістичних організацій і розгортання їх діяльності, вплив на розвиток революційного руху марксистсько-ленінських ідей і революційних подій, що відбувалися в Росії. Окремі групи документів розповідають про розвиток сільського господарства, ремесла, торгівлі, будівництво залізничних та шосейних шляхів, водних споруд тощо. Чимало документів фонду висвітлює розвиток освіти та охорони здоров'я в краї.

Серед документальних матеріалів фондів адміністративно-судових органів (вищої прокуратури за 1855—1918 рр.), державної прокуратури за 1861—1918 рр., вищого крайового суду за 1773—1918 рр., крайового суду за 1797—1918 рр. апеляційного суду і прокуратури за 1919—1939 рр. збереглися акти судових процесів над учасниками революційного руху в Галичині, відомості про конфіскацію прогресивних періодичних видань тощо.

Історія культурного життя українського населення Галичини відображена в документальних матеріалах ряду наукових та культурно-освітніх установ і організацій (фонди Львівського Ставропігійського братства — 1439—1939 рр., Наукового товариства імені Т. Г. Шевченка за 1847—1944 рр. та багато інших).

Крім згаданих фондів в архіві зберігається значна кількість джерел про розвиток освіти, діяльність установ в справах релігії, багатьох громадсько-політичних організацій, а також окремі фонди особового походження. Серед останніх особливе місце займає фонд письменника і громадсько-політичного діяча Михайла Павлика, фонди відомих українських письменників Осипа Маковея, Гната Хоткевича, Антона Крушельницького та інших.

Звертають на себе увагу картографічні твори, які зберігаються в архіві як окрема колекція, що нараховує 1900 одиниць зберігання карт і планів, хронологічні межі яких сягають XIV—XX ст.

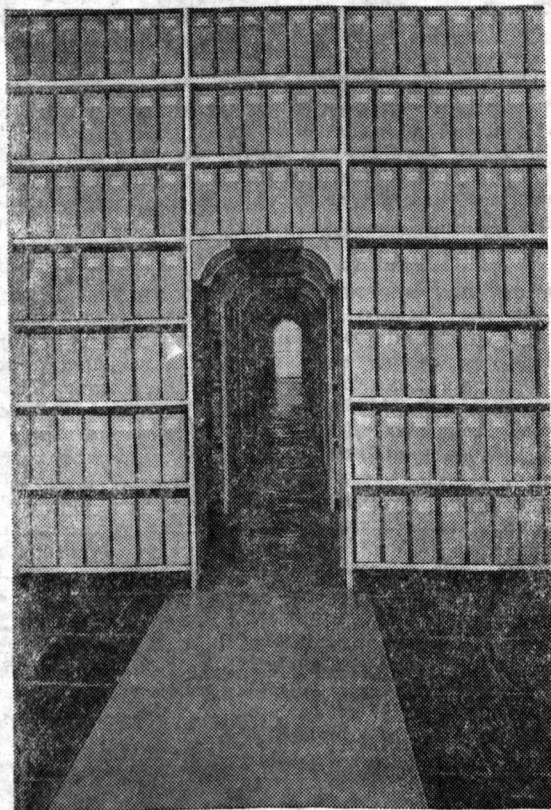
* В архіві зберігається колекція документів про шляхетські маєтки Руського, Волинського, Подільського воеводств України та колекції документів графів Ланцкоронських.

** Документи, що відкладені в процесі діловодства за тематичною ознакою.

*** Група документів, відкладена в процесі діловодства за хронологією.

При архіві як окремий відділ існує науково-довідкова бібліотека, що налічує близько 100 тис. примірників рідкісних наукових видань, серед них більше 5 тис. стародруків. Там зберігається велика колекція революційних листівок та відозв за 1917—1939 рр.

На час організації архіву ці надзвичайно цінні документальні джерела з історії суспільно-політичного, економічного і культурного життя українського народу були майже недоступними для використання. Перешкодою були значною мірою непридатні для зберігання документальних матеріалів приміщення архіву. Не сприяла використанню документальних матеріалів і неупорядкованість фондів та відсутність необхідного науково-довідкового апарату*. У зв'язку з цим заходи для забезпечення

Нове сховище для зберігання давніх актів
у ЦДІА УРСР у м. Львові. 1975 р.

умов зберігання документів на довгі роки посідали одне з центральних місць в діяльності архіву.

Виконання цих завдань архівісти Львова розпочали ще в 1939 р., зразу ж після встановлення Радянської влади на західноукраїнських землях. Сумлінну роботу трудового загону архівістів перервала Велика Вітчизняна війна, яка не лише припинила діяльність архівів західних областей України, але й завдала архівній справі великих збитків⁴.

Після визволення Львівщини від фашистських загарбників на проведення капітальних ремонтів приміщень архівів вже в 1944 р. було виділено і освоєно 1,5 млн. крб. За короткий строк архіви Львова здійснили концентрацію документальних матеріалів, які під час війни були розпорошені по канцеляріях відновлених фашистами буржуазних установ і організацій. В результаті копіткої довголітньої роботи архівісти створили відповідні умови для зберігання документів, сконцентрувавши їх у двох приміщеннях; архівосховища відремонтували і обладнали новими стелажми; упоряд-

* Майже всі документи архіву вимагали науково-технічного опрацювання згідно з принципами радянської архівознавчої науки. Значна частина фондів була у стані поаркушевого документального розсипу. Старий діловодний апарат ліквідованих буржуазних установ та організацій не відповідав вимогам використання.

⁴ Див.: «Архіви України», 1974, № 5, стор. 54—56.

кували документи, створили науково-довідковий апарат, відкрили доступ для їх наукового опрацювання. Лише за останні чотири роки завдяки здійсненню капітального ремонту введено в дію 1072 м² додаткової корисної площі, устатковано 2656 пог. м стелажного обладнання. Це поліпшило умови зберігання документів фонду Галицького намісництва, науково-довідкової бібліотеки архіву.

Введення в дію додаткової площі дало змогу розширити реставраційну лабораторію, розгорнути її роботу на правах зональної. За 4 роки дев'ятої п'ятирічки колектив реставраційної лабораторії змікрофільмував 22 058 архівних справ, відремонтував і реставрував 706 874 аркуші пошкоджених документів, закартонував 254 229 архівних справ, взяв в оправу 13 786 справ і 896 книг-стародруків.

Запорукою ефективного використання документів в наукових і практичних цілях є чітка система науково-довідкового апарату до фондів архіву. Описи, каталоги, покажчики до описів і фондів, облікова документація до фондів ЦДІА УРСР у м. Львові створювалися на основі науково-технічного опрацювання документів, яке можна поділити на кілька етапів: насамперед було проведено науково-технічне опрацювання фондів за так званим скороченим циклом, коли робота зводилась до формування одиниць з розсипу, визначення їх фондової належності, складення описів і взяття справ на облік. Роботу було завершено до 1958 р. Ці заходи сприяли ширшому використанню документальних джерел*. Під час наступного етапу розгорнулася робота по вдосконаленню науково-довідкового апарату фондів: редагувалися і перескладалися заголовки справ, систематизувалися документи. Крім описів створювалися каталоги, покажчики до фондів і описів, удосконалювалась облікова документація.

Запровадження перспективного планування розвитку архівної справи поклато початок глибокому вивченню всього документального складу архіву з метою проведення класифікації за принципом рівня насиченості науковою інформацією. Це лягло в основу поділу фондового складу на категорії і визначення перспектив його удосконалення на майбутнє. На 1 січня 1974 р. в архіві зберігалось 711 фондів загальним обсягом 1 081 797 справ, на які є 1496 описів і 194 329 карток в систематичному, географічному й іменному каталогах. До кінця цієї п'ятирічки архів удосконалив ще 212 описів до фондів, а в наступній п'ятирічці закінчить упорядкування всіх основних фондів архіву.

Одночасно, ще з 1955 р., архів почав публікувати окремі видання науково-інформаційного характеру. На підставі вивчення історії установ і організацій, документи яких зберігає архів, у 1955 р. було видано довідник установ дорадянського періоду⁵; у 1965 р. — покажчик до фондів Йосифінської (за 1785—1788 рр.) і Францисканської (за 1819—1820 рр.) метрик⁶ — перших поземельних кадастрів Галичини. У 1972 р. вийшов у світ каталог пергаментних документів архіву⁷.

Продовжуючи публікацію видань довідкового характеру, архів розпочав у 1974 р. підготовку серії пофондових оглядів. Кожен з них складатиметься з історичної довідки про установо-фондоутворювача і стислої характеристики складу окремих найважливіших фондів. Готуються огляди фондів Галицького намісництва (1784—1921 рр.) і адміністративно-судових фондів (XIV ст. — 1784 р.).

Значне місце в діяльності архіву займає використання документальних джерел в наукових, народногосподарських та пропагандистських цілях. Воно включає організацію роботи дослідників у читальному залі, тематичне виявлення документів до збірників і на виконання запитів, виявлення матеріалів до тематичних виставок, телепередач, виступів по радіо і в періодичній пресі, на наукових конференціях і теоретичних семінарах. Особлива увага приділяється розгортанню роботи по підготовці до друку збірників документів як однієї з кращих форм введення історичних джерел до наукового обігу. Необхідно зауважити, що в роботі по підготовці збірників документів є ряд значних труднощів, пов'язаних із специфікою документів, які в свій час склалися латинською, польською, німецькою та іншими мовами.

Перший збірник документів архіву, що вийшов у 1961 р. у Львові під назвою «Соціальна боротьба у місті Львові в XVI—XVIII ст.», був підготовлений архівом спільно з істориками Львівського ордену Леніна держуніверситету імені Івана Франка. До нього увійшли 137 важливих документів, більшість з яких публікувалася вперше. Збірник широко висвітлює класову боротьбу і соціально-економічні відносини у Львові доби феодалізму.

У 1965 р. архівісти опублікували збірник документів і матеріалів «Правда про унію» (Львів, 1965). Цінність цього видання полягає в тому, що в ньому викривається реакційна антинародна діяльність уніатської церкви і відображається боротьба укра-

* В 1957—1959 рр. в читальному залі архіву щорічно працювало до 250 дослідників, які використовували майже 10 тис. архівних справ.

⁵ Учреждения Западной Украины до воссоединения ее в едином Украинском Советском социалистическом государстве. Львів, 1955.

⁶ Йосифіканська (1785—1788) і Францисканська (1819—1820) метрики. Перші поземельні кадастри Галичини. К., 1965.

⁷ Каталог пергаментних документів Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові. 1233—1799. К., 1972.

інського народу проти її утисків. Документи збірника використовуються агітаторами, пропагандистами, кінематографістами, науковцями.

У 1970 р. архів видав збірник «Акти села Одрехови» (К., 1970), де вміщено документи доби феодалізму, видані українською мовою в с. Одреховах місцевим самоврядуванням. Документи мають важливе значення для вивчення тогочасних суспільно-правових та економічних проблем.

У 1974 р. працівники архіву підготували і випустили в світ збірник «Класова боротьба селянства Східної Галичини (1772—1849)» (К., 1974). Документи збірника розповідають про історію боротьби селянства Східної Галичини, що розгорталася в тісному взаємозв'язку з подіями в Росії, на Наддніпрянській Україні, Буковині, в Молдавії, Угорщині і Польщі. Архівом видано також монографію «Папір та філіграні на українських землях (XVI—початок XX ст.)» (К., 1974). У книзі подаються важливі відомості про історію і розвиток виробництва паперу на 146 паперових млинах і фабриках України. У виданні репродуковано 655 філіграней, що дозволяє використовувати альбом як важливий посібник при встановленні дат документів, при визначенні географії поширення паперу для викриття фальсифікатів.

Видання архіву здобули визнання і шану наукової громадськості нашої країни і є значним вкладом у розвиток радянської археографії. Щойно вийшов у світ збірник документів «Іван Федоров та його послідовники на Україні», який присвячується 400-річчю книгодрукування на Україні. Це збірка унікальних історичних джерел, що проливають світло на діяльність великого російського першодрукаря у Львові та його зв'язки з культурним життям українського, білоруського і молдавського народів. Крім згаданих видань, архів взяв активну участь у підготовці ряду колективних збірників документів⁸.

Архів провадить значну роботу у зв'язку з тематичним виявленням документів, виконанням запитів, що надходять від архівних органів, наукових, партійних, радянських організацій та від окремих осіб⁹.

Однією із форм поширення архівних джерел є організація тематичних виставок документів у приміщеннях архіву і на промислових підприємствах. Виставки привертають увагу робітників і колгоспників, широкого кола наукової громадськості, студентів, пропагандистів, агітаторів, краєзнавців, вчителів.

Особливою популярністю користувалися виставки: «Боротьба трудящих мас західноукраїнських земель за Радянську владу», «Розповсюдження ленінських ідей на західноукраїнських землях (до 70-річчя II з'їзду РСДРП)», «400 років книгодрукування на Україні». Лише за останні 4 роки виставки архіву оглянуло понад 5 тис. відвідувачів, які залишили майже 400 записів у книзі відгуків.

Значна робота щодо забезпечення використання документів провадиться читальним залом архіву. Він не лише забезпечує і організовує роботу дослідників, але й концентрує відомості про наукові інтереси дослідників. За кілька останніх років в читальному залі архіву працювало 1184 дослідники, які використали близько 15 000 архівних справ. Їм видали 4269 витягів з документів. Для дослідників виготовлено 31 432 кадри мікрофільмів і 1044 фотокопії. Архів обслуговує також дослідників із зарубіжних країн. За період з 1971—1975 рр. архів відвідало 20 іноземних вчених.

Архів постійно дбає про підвищення наукового рівня своїх співробітників, про оволодіння ними досягнень архівознавчої науки. Однією з форм поглиблення знань є засідання науково-теоретичних семінарів, що проводяться в архіві, починаючи з 1961 р. За цей період в архіві проведено 73 наукові конференції і теоретичні семінари. На них заслухано і обговорено 272 доповіді і повідомлення, переважну кількість яких підготували архівісти на підставі дослідження окремих питань архівістики чи історичної науки¹⁰. Лише за 4 роки останньої п'ятирічки проведено 9 семінарів і 6 науково-теоретичних конференцій, на яких виголошено 64 доповіді і повідомлення дослідницького характеру. У роботі наукових конференцій і теоретичних семінарів беруть активну участь вчені-історики, науковці музеїв, бібліотек та інших наукових закладів міста.

З метою поглиблення роботи науково-теоретичних семінарів, підвищення рівня наукової підготовки працівників архіву і популяризації знань з спеціальних історичних дисциплін створюється вісім кабінетів допоміжних історичних дисциплін тощо. В них будуть створені виставки з найважливіших і найунікальніших експонатів з дипломатики, палеографії, філігранології, сфрагістики, геральдики, хронології, метрології, історичної географії та ін. Експозиція кабінетів буде розрахована на подання науково-методичної допомоги як архівістам-практикам, так і науково-викладацькому складові вузів, молодим науковцям і всім, хто цікавиться документальними матеріалами архі-

⁸ Воссоєдинение Украины с Россией, т. 3. М., 1954; Суспільно-політичний рух на Україні, т. 1, 2. К., 1965; Іван Франко. Документи і матеріали. 1856—1965. К., 1966; Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст. К., 1970; Леся Українка. Документи і матеріали. 1871—1970. К., 1971.

⁹ У дев'ятий п'ятиріччі архів виконав 110 запитів, що надійшли від ГАУ СРСР, ГАУ УРСР, науково-дослідних інститутів СРСР, ПНР, ЧССР, Румунії.

¹⁰ Див.: «Архіви України», 1972, № 3, стор. 46.

вів, любить історію і використовує історичні джерела минулого для комуністичного виховання підростаючого покоління.

Складаючи перспективні плани на майбутнє, ЦДІА УРСР у м. Львові передбачає здійснити ряд заходів, спрямованих на удосконалення методики зберігання документів, застосування в практичній роботі досконаліших способів реставрації, консервації і фотокопіювання документів. З цією метою архів розпочав розширювати і оснащувати фотолабораторії новим технічним обладнанням. Буде утворено групу для боротьби із «згасаючими» текстами документів. Протягом найближчих років архів повністю закінчить картонування документів й удосконалення науково-довідкового апарату до основної маси документів.

В перспективі архів передбачає розширити сферу науково-дослідницької і публікаторської роботи. Зокрема, архів розпочав підготовку збірника документів «За торжество ленінських ідей», який вміщуватиме документи про розповсюдження

Наукова конференція, присвячена 70-річчю першої російської революції 1905—1907 рр. (ЦДІА УРСР у м. Львові).
1975 р.

марксистсько-ленінських ідей на західноукраїнських землях та їх вплив на піднесення боротьби трудящих мас за визволення, за возз'єднання з Радянською Україною. У 1978 р. завершиться підготовка до друку збірника документів «Соціально-політична боротьба трудящих в м. Львові (1772—1939 рр.)», т. 2. Пленується також підготовка до друку доповненого видання збірника документів і матеріалів «Правда про унію».

Практична діяльність архіву скерована на дальше поліпшення інформативних якостей науково-довідкового апарату до фондів, що значно удосконалює форми й методи організації ефективного використання документів в наукових, народногосподарських і агітаційно-пропагандистських цілях.

Н. Ф. Вradiй

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ИСТОРИЧЕСКИЙ АРХИВ УССР
В г. ЛЬВОВЕ

Резюме

В статье описана краткая история создания и деятельности Центрального государственного исторического архива УССР в г. Львове (ЦГИА УССР в г. Львове) — одного из крупнейших центральных архивных учреждений в республике.

Автор показывает процесс создания документальной базы архива, раскрывает формы и методы его работы. Значительное внимание уделяется использованию исторических источников архива в научных, культурно-просветительных и народнохозяйственных целях. Особое внимание уделяется анализу научно-издательской деятельности

сти, дається кратка характеристика випущених в світ збірників документів і других публікацій.

Рассматриваются вопросы улучшения сохранности исторических источников, применения в практической работе новых методов реставрации, консервации и фотокопирования документов.

N. F. Vradij

LES ARCHIVES CENTRALES D'ETAT HISTORIQUES DE LA R.S.S. D'UKRAINE A LVOV

Résumé

L'article retrace l'origine et les activités des Archives centrales d'Etat historiques de la R.S.S. d'Ukraine à Lvov d'un des plus grands dépôts centraux de la république.

L'auteur examine le processus de la création de la base documentaire des Archives, dévoile les formes et les méthodes de leurs activités. Une attention considérable est accordée à la question de l'utilisation des sources d'archives dans les buts de la science, de la culture, de l'économie nationale et, en particulier, à l'analyse des activités de publication scientifique. Sont en bref analysés les recueils des documents et les autres publications.

On étudie les questions du perfectionnement de la préservation des documents, de l'adoption des nouvelles méthodes de la restauration, de la conservation et du microfilmage des matériaux d'Archives.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ КІНОФОТОФОНОДОКУМЕНТІВ УРСР

М. М. БАЗАНОВА, Г. С. ПШЕНИЧНИЙ

Створений у 1932 р. за постановою ВУЦВК і Раднаркому УРСР¹ Всеукраїнський центральний фотокіноархів у м. Києві за довоєнні роки зібрав майже 100 тис. фотонегативів і фотографій.

Під час тимчасової окупації України фашистськими загарбниками матеріально-технічну і документальну базу Центрального фотокіноархіву, який містився в одному з приміщень Києво-Печерського заповідника, було пограбовано і знищено. Частину фотонегативів гітлерівці вивезли за межі нашої Батьківщини. Знайдені вони були в Дрездені й Відні 1945 р. оперативною групою радянських військ і повернуті архіву.

Історія нинішнього Центрального державного архіву кінофотофонодокументів УРСР (ЦДАКФФД УРСР) фактично починається з 1943 р., коли після визволення м. Києва від фашистських окупантів його було організовано заново. Протягом 30 повоєнних років у ЦДАКФФД УРСР зібрано 27 тис. од. зб. кінодокументів за 1909—1973 рр. Це документальні і науково-популярні фільми, періодичні кіножурнали, спецвипуски і окремі сюжети кінолітопису; близько 220 тис. од. зб. фотодокументів (негативи і фотоальбоми) за 1853—1974 рр., майже 40 тис. од. обліку фонодокументів різноманітного звукозапису — фонографічного (воскові валки), грамофонного (металеві оригінали і грамплатівки), шорифонного (механічний запис на кіноплівці), оптикофотографічного (тонфільми), магнітного (магнітофільми) початку ХХ ст. та за 1936—1974 рр.

Всі ці документи є важливим історичним джерелом, в якому дослідники черпають відомості про суспільно-політичне, соціально-економічне та культурне життя народу, його самовіддану працю, багатогранну діяльність КПРС та Радянського уряду по здійсненню будівництва комуністичного суспільства. Найбільш ранніми фотодокументами в архіві є контратипи фотознімків героїчної оборони Севастополя під час Кримської війни 1853—1856 рр. та портретів видатного українського поета-революціонера Т. Г. Шевченка. Альбом фотографій-оригіналів з видами Києва датований другою половиною ХІХ ст. З негативів-оригіналів першим є фотодокумент 1898 р., на якому зображено будівництво доменного цеху заводу «Уніон» (нині Макіївський металургійний завод імені С. М. Кірова).

Серед кінодокументів є перші кінофільми «200-річний ювілей Полтавської битви» (Полтава, 1909 р.), «Польоти авіатора С. І. Уточкіна» (Кишинів, 1911 р.) та інші.

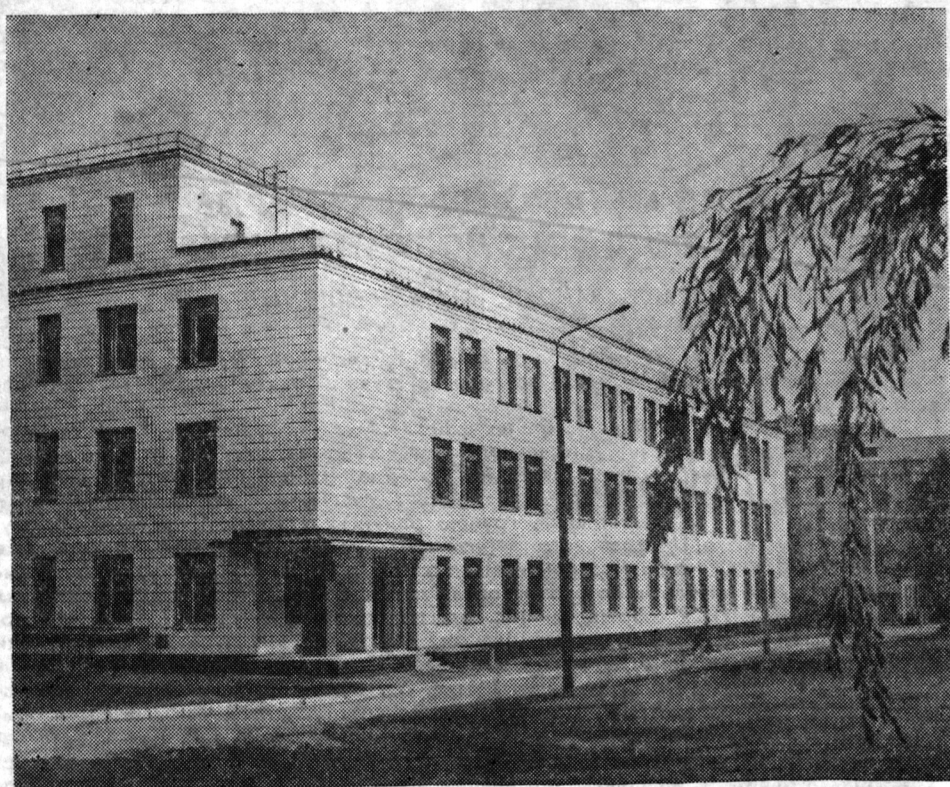
З найбільш ранніх фонодокументів у сховищах архіву зберігається 20 воскових валків (початок ХХ ст.) з записами української народної музики. Є запис голосу

¹ Збірник законів і розпоряджень Робітниче-Селянського уряду України, 1932, № 7—35, стор. 208.

Лесі Українки (згодом 1911 р.). Під час відзначення 100-річного ювілею поетеси запис скопійовано з воскових валків на магнітну плівку.

Становлять великий інтерес фотодокументи початку ХХ ст., які характеризують умови праці і побут робітників на шахтах Донбасу, металургійних заводах у Юзівці, Макіївці, Катеринославі, машинобудівних — Гартмана в Луганську, землеробських машин Гельферіх-Саде, паровозобудівного в Харкові, Південноросійського у Києві. Окремі документи відображають розвиток революційного руху на Україні, збройні повстання 1905—1907 рр. матросів і солдатів у Севастополі, на броненосці «Потьомкін», саперів у Києві, робітників Горлівки, Харкова, Катеринославської залізниці. Портрети членів Рад робітничих депутатів, бойових організацій РСДРП, учасників революційних подій. Збереглися знімки видатних діячів української культури: М. К. Заньковецької, Г. П. Затиркевич-Карпинської, М. М. Коцюбинського, М. Л. Кропивницького, М. В. Лисенка, М. К. Садовського, М. М. Старицької, М. П. Старицького, Лесі Українки, І. Я. Франка та інших. Є рідкісна фотографія — великий російський вчений Д. І. Менделєєв приймає іспити в Київському політехнічному інституті (1905 р.).

Всенародним скарбом є фотографії та кінострічки про незабутні роки боротьби трудящих за встановлення і зміцнення Радянської влади на Україні. Вони відображають героїку народних мас — справжніх творців історії, пафос боротьби за перемогу соціалізму в нашій країні. У багатьох кадрах віддзеркалені фрагменти подій Великого Жовтня у Петрограді, Москві та на Україні, Січневого збройного повстання у Києві (1918 р.), організації та бойових дій частин молоді Червоної Армії —

Нове приміщення Центрального державного архіву кінофотофонодокументів УРСР. 1975 р.

Першої та Другої кінних армій, Першого кінного корпусу Червоного козацтва та інших. Найбільш цінні з них опубліковані у фотоальбомі «За владу Рад!», підготовленому Інститутом історії партії при ЦК Компартії України і ЦДАКФФД УРСР до 50-річчя Великого Жовтня². На 626 фотографіях, вміщених на сторінках альбому, зображено понад 20 тис. учасників історичних подій³. Серед видатних партійних діячів, воєначальників, активних учасників революції і громадянської війни — В. О. Антонов-Овсієнко, В. Н. Боженко, Є. Б. Бош, А. С. Бубнов, С. М. Будьонний, К. Є. Ворошилов, Я. Б. Гамарник, А. В. Іванов, М. І. Калінін, С. В. Косіор, Г. І. Котовський, Ю. М. Коцюбинський, О. Я. Пархоменко, Г. І. Петровський, М. І. Подвойський, В. М. Примаков,

² За владу Рад! Боротьба трудящих України за перемогу Великого Жовтня і зміцнення Радянської влади (1917—1920 рр.). Фотоальбом. К., 1967.

³ В. Туваєв, І. Сас. Фотолітопис буремних років. — «Архіви України», 1968, № 3, стор. 93.

М. О. Скрипник, М. М. Тухачевський, І. П. Уборевич, М. В. Фрунзе, М. О. Щорс, Й. Е. Якір.

У ЦДАКФД УРСР зберігається неповторний документальний фільм «Документи епохи» (1928—1929 рр.), в якому зображена історична обстановка, динаміка розвитку подій тогочасних буремних років.

У кінострічці збереглися кадри з дорогою для всього прогресивного світу людиною, вождем пролетарської революції В. І. Леніним.

Образ вождя в кінодокументах займає особливе місце. Цій важливій темі присвячено цілий ряд досліджень, наукових повідомлень, у тому числі здійснених і працівниками ЦДАКФД УРСР⁴. Відомо, що оригінали кінофотодокументів — всього 396 знімків за 1874—1923 рр. і 876 метрів плівки кінозйомок В. І. Леніна за 1918—1922 рр.⁵, а також звукозапис його виступів дбайливо зберігаються в Центральному партійному архіві Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС.

У фондах нашого архіву є тільки контратипи приблизно трьохсот фото- і кінокадрів з зображенням вождя. До речі, ці документи найбільше використовуються. Ми бачимо Леніна — керівника першої соціалістичної держави на засіданнях Раднаркому, виступаючим на мітингах, конгресах, з'їздах, конференціях, на параді частин Червоної Армії, під час короткого відпочинку серед близьких і рідних. Це дорогоцінний літопис життя В. І. Леніна і молодого Радянської республіки.

Цікава історія однієї з фотографій. Ленін, якому сподобався виступ делегата від України Ф. Д. Панфілова на VIII з'їзді РКП(б), запропонував сфотографуватися разом. На знімку вони утрюх: В. І. Ленін, Д. Бедний, Ф. Д. Панфілов.

Деякі кінокадри з образом вождя вмонтовані в документальні кінофільми, що були випущені українськими кінематографістами в перші роки Радянської влади. Кінофотодокументи доповнені грамплатівками з записом голосу Володимира Ілліча. Є промови вождя: «III Комуністичний Інтернаціонал» (1919 р.), «Що таке Радянська влада?» (1920 р.), «Про трудову дисципліну» (1920 р.) та інші.

Кінематограф доніс до нас і траурні кінокадри, на яких постають дні всенародної скорботи у зв'язку із смертю вождя революції. Суворі і сумні обличчя людей на траурних мітингах у Києві, Одесі, Харкові. Портрети Леніна, обрамлені чорними стрічками, приспущені прапори.

В архіві чимало кінофотодокументів про увічнення пам'яті В. І. Леніна — спорудження пам'ятників вождеві в довоєнні роки у Києві, Миколаєві, Севастополі, Горлівці та інших містах і селах України. Зберігаються кадри з пам'ятником вождю у Житомирі, який споруджено у 1922 р. До кінофотоленініани належать зйомки членів сім'ї Ульянових та місць, пов'язаних з життям і діяльністю цієї незвичайної родини.

Численні документи архіву засвідчують торжество ленінських ідей, втілення в життя його заповітів. Це кінострічки та фотографії про будівництво перших електростанцій — Штерівської, Київської, Харківської, Криворізької, Зуївської, найбільшої в Європі електростанції — Дніпрогесу і сучасних Придніпровської та Зміївської ДРЕС потужністю 2,4 млн. квт. кожної. Архів зберігає кіно- і фотоплівку про урочистий випуск першого трактора (1930 р.), 100-тисячного (1935), про що так мріяв В. І. Ленін і вже мільйонного (1967), що зійшов з конвеєру ХТЗ імені С. Орджонікідзе.

Все, що пов'язане з ім'ям Леніна, з сім'єю Ульянових, цікавить науковців і творчих працівників у всі часи. Українськими кінодокументалістами створено чимало фільмів ленінської тематики. Наприклад: «Ульянови в Києві» (1970 р.), «Завжди живий» (1967), «Завжди бути наготові» (1970 р.), «Ленінова весна» (1970 р.), «Так починалась «Искра» (1970 р.), які зберігаються в архіві. Використання документів, яке у період підготовки і святкування великого ювілею — 100-річчя від дня народження В. І. Леніна набуло особливо широкого розмаху, свідчить про невичерпну народну любов і повагу до В. І. Леніна, з ім'ям якого пов'язане все, що створено і створюється на рідній радянській землі.

У 20—30-ті роки накопичення кінофотозйомок не було ще таким інтенсивним як тепер, та й збереглося, на жаль, далеко не все. Тим більший інтерес викликають матеріали, які маємо у своєму розпорядженні. Це більше 30 тисяч фотодокументів, в основному негативи-оригінали, 237 кіножурналів та документальних фільмів ВУФКУ, «Українфільму» * та Всеукраїнської фабрики «Союзкінохроніки» ** за 1923—1936 рр., 127 кіножурналів «Радянська Україна» та кілька фільмів Української студії хронікально-документальних фільмів за 1938—1941 рр. Є документальні фільми Київської студії художніх фільмів. Серед них «Буковина — земля українська» (1940 р.) і «Визволення українських і білоруських земель від гніту польських панів та возз'єднання народів-братів у єдину сім'ю» (1940 р.).

Архівом у 1969 р. видано анотований каталог⁶ кінодокументів довоєнних часів,

⁴ Г. С. Пшеничний. Кінофотодокументи про В. І. Леніна. — «Архіви України», 1970, № 2, стор. 14.

⁵ Ленін. Собрание фотографий и кинокадров, т. 1. М., 1970, стор. 10.

* Всеукраїнське фотокіноуправління (ВУФКУ) у 1930 р. перетворено у Всеукраїнський трест кінофотопромисловості «Українфільм».

** З 1968 р. — Українська студія хронікально-документальних фільмів.

⁶ Кинолетопись. Аннотированный каталог киножурналов и документальных фильмов украинских студий (1923—1941). К., 1969.

в якому докладно розкрито зміст кожного фільму та журналу. На кіноплівках тих часів зафіксовані величезні історичні події і зняті видатні люди сучасності. XIV з'їздом ВКП(б) було накреслено план соціалістичної індустріалізації країни. Радянський народ під керівництвом Комуністичної партії приступив до здійснення його завдань. Кінофотохроніка фіксує найвизначніші події: урочисті закладини Дніпробуду (1927 р.) (присутні В. П. Затонський, Г. І. Петровський, В. Я. Чубар, О. Г. Шліхтер), бетонування греблі Дніпрогесу (1929 р.), шлюзових проходів (1930 р.), будівельні роботи в складних умовах водопілля на Дніпрі (1931 р.), монтаж ліній високовольтних передач і, нарешті, урочистий пуск Дніпрогесу імені В. І. Леніна 10 жовтня 1932 року. На трибуні М. І. Калінін, Г. К. Орджонікідзе, Г. І. Петровський. У 30-ті роки введено в дію Маріупольський трубний завод імені В. В. Куйбишева, Харківський тракторний імені С. Орджонікідзе, «Азовсталь», «Запоріжсталь».

Реконструкції та будівництву промисловості Донбасу приділяється особлива увага. Документи розповідають про добування вугілля вручну і пізніше — механізований видобуток на шахтах № 6 «Голубівка», №1 «Щеглівка»; будівництво шахти № 2/4-біс Ірміно, зародження нових соціалістичних міст — Горлівки на місці старої Собачівки, Сталіно — на місці колишньої Юзівки. Народжується і набуває сили нова форма праці — соціалістичне змагання. Змагаються робітники київських заводів «Ленінська кузня», дніпропетровських — імені В. І. Леніна та імені Г. І. Петровського, Харківського паровозобудівного заводу. У 1935 р. шахтар Донбасу О. Г. Стаханов встановлює світовий рекорд вугледобутку і відкриває широку дорогу новій формі соціалістичного змагання — стахановському рухові. До унікальних належать кінофотозйомки ініціаторів передових методів праці П. М. Ангеліної, М. С. Демченко, М. В. Гнатенко, Ф. І. Дубковецького, М. Д. Дюканова, М. О. Ізотова, І. Г. Коробова, Г. Д. Кошової, П. Ф. Кривоноса, М. М. Мазая та багатьох інших.

Документи відбивають керівну роль КП(б)У у соціалістичному будівництві на Україні — роботу партійних з'їздів, пленумів, конференцій. Успільно-політичне життя республіки в цей час представлене документами, що розповідають про роботу ВУЦВК, з'їздів Рад, комсомольських та профспілкових організацій, про перші вибори до Верховних Рад СРСР (1937 р.) та УРСР (1938 р.), мітинги, демонстрації, народні свята.

В архіві зберігаються унікальні кінокадри та фотознімки про школи лікнепу і засідання сесії ВУАН (1929 р.), на якому присутні щойно обрані академіки О. О. Богомолец, В. П. Затонський, О. В. Палладін, Є. О. Патон, М. О. Скрипник, П. Г. Тичина, О. Г. Шліхтер; урочисте підписання договору про соцзмагання між академіями наук СРСР, Білорусії та України. Є знімок студента КПІ С. П. Корольова, майбутнього авіаконструктора, видатного вченого в галузі космонавтики біля планерів перед змаганнями (1925 р.); знімок М. Горького під час перебування в Києві і Харкові (1928 р.); О. М. Толстого, О. О. Фадєєва, Муси Джаліля та інших письменників на святкуванні 125-річчя з дня народження українського поета Т. Г. Шевченка.

Великий інтерес викликають кінофотодокументи архіву, які розповідають про дружні зв'язки і братерську взаємодопомогу радянських республік у побудові соціалізму⁷. Дніпрогес — дітище соціалістичної індустрії, збудоване всією країною. На фотознімках і кінострічках відображено роботу потужних екскаваторів «Путиловець», землесосів «Ленінград», гігантських турбогенераторів ленінградського заводу «Електросила». На фотознімку будівники Дніпрогесу — росіяни, українці, грузини, казахи, молдаване, узбеки. З кінофотодокументів довідуємося, що значна кількість устаткування для каналу «Москва—Волга» надходила з України. Успішно виконували замовлення Магнітобуду комсомольці Київського заводу «Більшовик». Виявом непорушної дружби народів СРСР, яка розквітла за роки соціалістичного будівництва, стало міжреспубліканське змагання виробничих колективів, трудівників сільського господарства, культурне співробітництво братніх республік, про що є в архіві чимало кінофотодокументів.

Документи висвітлюють також інтернаціональні зв'язки УРСР, наприклад: Бела Кун на III конференції МОДР у Дніпропетровську, Віллі Леов на закладах Дніпробуду, Анрі Барбюс на урочистому пуску Дніпрогесу імені В. І. Леніна.

Напад фашистської Німеччини обірвав мирний економічний і культурний розвиток Радянського Союзу. Створення кінофотолітопису Великої Вітчизняної війни — явище героїчне. Репортери пройшли тяжкими дорогами війни поруч з радянськими воїнами і залишили людству надійні свідчення незабутніх подій тих суворих часів. Центральний державний архів кінофотофонодокументів УРСР зібрав і зберігає кінофотодокументи, які відбивають участь українського народу у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 1941—1945 рр. Серед них майже 6 тис. фотонегативів, 9 фотоальбомів, 80 номерів кіножурналів «За Радянську Україну» і «Радянська Україна» (1943—1945 рр.). Зберігається також близько 60 документальних фільмів, які випущено у воєнні роки і після війни. Цінним є фонд так званого кінолітопису — окремі незмонтажовані сюжети, які не увійшли до готової продукції. Їх налічується до 100 од. обліку. Серед фільмів періоду війни можна назвати «Чорноморці»

⁷ Н. М. Слончак. Кінофотодокументи про дружбу і співробітництво трудящих Української РСР з радянськими народами у побудові соціалізму (1925—1941 рр.). — Матеріали 5-ї Республіканської наукової конференції істориків-архівістів, присвяченої 50-річчю утворення СРСР. К., 1972, стор. 157.

(1942 р.), — про мужніх захисників Севастополя, «Битва за Севастополь» (1944 р.) — про Кримську наступальну операцію 1944 р., «День війни», який відбиває один, 356-й день Великої Вітчизняної війни — 13 червня 1942 року; фільми «Київ» (1944 р.), «Львів радянський» (1944 р.) — про переможні дії Червоної Армії по визволенню радянської землі. Слід відзначити також довженківські фільми «Битва за нашу Радянську Україну» (1943 р.), до якого увійшли зйомки двадцяти чотирьох воєнних кінооператорів, і «Перемога на Правобережній Україні та вигнання німецьких загарбників за межі українських радянських земель» (1945 р.).

Кінодокументи викривають злочини фашизму на тимчасово окупованій території України. У фільмах зафіксовані також судові процеси над фашистськими катантами та їх прислужниками — українськими націоналістами.

Особливу групу складають фільми, які створені українськими кінодокументалістами через 15—20 і 30 років після закінчення війни на основі глибокого осмислення подій минулого, скрупульозного вивчення багатющої документальної бази, у тому числі архівних кінофотодокументів. Це фільми «Невідомому солдату» (1961 р.), «Прочитай та передай товаришу» (1963 р.), а також «Йй назавжди двадцять» (1967 р.) та «Хазяйка Бранденбурзьких воріт» (1969 р.) — про жінок — учасниць Великої Вітчизняної війни — киянку Гулю Корольову, яка загинула під Сталінградом і Л. А. Овчаренко — регулювальницю на посту біля Бранденбурзьких воріт у Берліні. Фільм «Десант у безсмертя» (1965 р.), присвячений героїчному подвигу загону моряків і піхотинців під командуванням старшого лейтенанта К. Ф. Ольшанського, які в березні 1944 р. висадились у Миколаївському порту і три доби чинили опір гітлерівцям, поки не прийшли радянські війська. У фільмі зняті учасники Миколаївської десантної операції.

Про відважних підпільників і партизанів створені фільми «Людина з легенди» (1964), «І загадав партизан» (1966 р.), «Сім'я Сосніних» (1967 р.), «Вітя Коробков» (1968 р.), «Запам'ятайте їхні імена» (1968 р.), «Я, партизан України» (1972 р.).

Описання усіх фільмів, кіножурналів і окремих сюжетів подано у підготовленому співробітниками ЦДАКФД УРСР анованому каталозі кінодокументів часів Великої Вітчизняної війни⁸.

У фотодокументах і кінокадрах архіву представлено майже увесь хід війни починаючи з віроломного нападу фашистської Німеччини — мітинги трудящих, запис добровольців до лав Червоної Армії, народні ополчення, перебазування продуктивних сил і матеріально-культурних цінностей углиб країни, героїчна оборона міст Києва, Одеси, Севастополя, Керчі. Комуністична партія і Радянський уряд звернулися до всього народу самовіддано стати на захист рідної Батьківщини, зірвати підступні наміри кривавих агресорів. Вся країна перетворилась на єдиний бойовий табір.

Кінострічки і фотознімки про героїчну оборону столиці Радянської України — міста Києва свідчать про організований опір ворогу⁹ — частини Червоної Армії на передових позиціях, запис комсомольців до загонів самозахисту, оборонні споруди на вулицях Хрещатик, Володимирська, Брест-Литовське шосе, на підступах до Києва, портрети командуючого Південно-Західним фронтом генерал-полковника М. П. Кирпоноса, военкома Київського укріпрайону І. Ф. Євдокимова і інших учасників боїв за Київ.

Зберігаються в архіві фільм «Битва за Сталінград» (1962 р.), кілька унікальних фотознімків з історії Сталінградської битви, яка внесла величезний вклад у досягнення корінного перелому у ході війни.

Готуючись до відзначення 30-річчя визволення України від німецько-фашистських загарбників і 30-річчя перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні, працівники ЦДАКФД УРСР протягом 1973—1974 і на початку 1974 р. підготували і опублікували в «Архівах України» ряд наукових повідомлень, в яких розкрито зміст кінофотодокументів періоду війни, що зберігаються в архіві. Опубліковано також 175 найцінніших фотознімків і кінокадрів¹⁰.

⁸ Кинолетопись. Украинская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941—1945 гг. Аннотированный каталог документальных фильмов, киножурналов и киносюжетов. К., 1975.

⁹ М. М. Базанова. Кінофотодокументи свідчать (До 30-річчя героїчної оборони міста Києва). — «Архіви України», 1971, № 5, стор. 75.

¹⁰ Н. М. Слончак. Кінофотодокументи ЦДАКФД УРСР про звільнення Лівобережної України. — «Архіви України», 1973, № 3, стор. 34; № 4, стор. 52; М. М. Базанова. Битва за Дніпро і визволення столиці України. За кінофотодокументами ЦДАКФД УРСР. — «Архіви України», 1973, № 5, стор. 30; Г. С. Пшеничний, Н. М. Чоломбитько. Визволений Київ відбудовується. — «Архіви України», 1973, № 6, стор. 47; Т. П. Філіпова. Відбудова народного господарства у визволених районах Радянської України в 1943—1944 рр. За кінофотодокументами ЦДАКФД УРСР. — «Архіви України», 1974, № 3, стор. 26; Л. Б. Пількевич. Кінодокументи про боротьбу за визволення західних областей України. — «Архіви України», 1974, № 4, стор. 31; С. М. Скарбовійчук. Визволення Криму. За кінофотодокументами ЦДАКФД УРСР. — «Архіви України», 1974, № 2, стор. 47; М. М. Базанова. Документи ЦДАКФД УРСР про визволення України від німецько-фашистських загарбників. — «Архіви України», 1974, № 5, стор. 31; М. М. Базанова,

Кінодокументи відбивають окремі епізоди боїв за визволення Лівобережної України, Криму, великої битви за Дніпро і Київ, боїв в західних областях України — визволення Ровно, Тернополя, Чернівців, Львова. 14 жовтня 1944 р. Україна святкувала своє повне визволення. У відбудові народного господарства визволених районів Радянської України брали участь усі братні народи країни¹¹. З Узбекистану прибув кабель для шахт Донбасу, з Білорусії — ліс для Дніпрогесу, з Рязанщини і Підмосков'я — ешелони з худобою, верстати з Іжевська (Удмуртська АРСР) для заводів визволеного Києва.

У кінокадрах відображено також визволення Червоною Армією поневолених фашизмом народів Румунії, Угорщини, Польщі, Чехословаччини, Болгарії, Югославії і підняття Прапора Перемоги над рейхстагом.

Найціннішими є кінострічки і фотознімки, на яких зафіксовані образи славних синів і дочок радянського народу — воїнів Червоної Армії, відважних підпільників і партизан. Серед них — тричі Герої Радянського Союзу І. М. Кожедуб і О. І. Покришкін, двічі Герої Радянського Союзу Д. Б. Глинка, А. А. Гречко, В. С. Єфремов, С. А. Ковлак, А. Г. Кравченко, Р. Я. Малиновський, О. Г. Молодчий, А. К. Недбайло, В. С. Петров, П. С. Рибалко, З. К. Слюсаренко, О. Ф. Федоров, І. Г. Якубовський та інші.

У кінофотодокументах зафіксовані події визволення споконвічних українських земель — Західної України (1939 р.), Північної Буковини (1940 р.) і Закарпатської України (1945 р.) з-під гніту іноземних поневолювачів і возз'єднання українського народу, згідно з одностайною волею населення, в єдиній українській радянській державі.

Кінофотодокументи свідчать також про героїчні звершення українського народу у відбудові народного господарства в післявоєнні роки. З попелу і руїн піднято Дніпрогес, відбудовано «Запоріжсталь», Новокраматорський машинобудівний та інші заводи, шахти Донбасу, села та міста, серед них Київ, який став ще красивішим. У документах архіву відображено налагодження роботи науково-дослідних установ, співдружність вчених і виробників; культурно-освітніх установ та учбових закладів, створення нових вузів у західних областях України — Ужгороді, Львові, Чернівцях, Івано-Франківську.

Подальший розвиток економіки Радянського Союзу, будівництво розвинутого соціалістичного суспільства, створення в історично короткий строк матеріально-технічної бази комунізму вирішувала країна виконанням четвертої, п'ятої, шостої, сьомої, восьмої, дев'ятої п'ятирічок. Завдання полягало в тому, щоб на базі переважного розвитку важкої промисловості, неухильного технічного прогресу і значного підвищення продуктивності праці забезпечити далі зростання всіх галузей народного господарства, піднесення сільського господарства, неухильне підвищення матеріального і культурного рівня життя радянського народу.

150 тисяч фотодокументів, 2269 номерів кіножурналів «Радянська Україна», «Молодь України», «Піонерія», «Радянський спорт», «Новини сільського господарства», 1460 кіно- і телефільмів, спецвипусків, понад 5 тис. окремих кіно- і телесюжетів за 30 років (1945—1974) відбивають те найважливіше, що відбулося у республіці за цей час. На кінострічках та фотографіях зафіксовано гігантське соціалістичне будівництво — спорудження Каховської, Київської, Кременчуцької, Дніпродзержинської, Кав'язької електростанцій, Придніпровської, Зуївської, Ладижинської ДРЕС, Чорнобильської АЕС; газопроводів «Дашава-Київ», «Шебелинка-Харків», «Братерство» у Карпатах, міжнародного нафтопроводу «Дружба», лінії електропередач «Донбас—Західна Україна»; енерголінії «Мир», Північно—Кримського, Південно—Українського каналів, каналу Сіверський Донець — Донбас, нового порту Іллічівська, нових шахт на Донбасі та у Львівсько—Волинському вугільному басейні, заводів штучного волокна, гірничо—збагачувальних та хімічних комбінатів у Кривому Розі, Лисичанську, Черкасах, Новому Роздолі, Калуші, шинних комбінатів у Дніпропетровську і Білій Церкві. Створено перший в СРСР тепловоз Т-10 на Харківському заводі імені В. О. Малишева, першу в СРСР парову турбину потужністю 150 тис. квт. на Харківському заводі імені С. М. Кірова, прокатний стан 1700 на Ждановському заводі імені Ілліча, прокатний стан 3600 та конверторний цех на «Азовсталі», найбільшу в світі доменну піч у Кривому Розі, 100-тисячний автобус ЛАЗ, кременчуцькі КРАЗі, автомашину «Запорожець», літак-велетень «АН—22», телевізори «Електрон», «Славутич», «Крим».

По кінофотодокументах можна прослідкувати зародження нових форм соціалістичного змагання: гагановський рух допомоги відстаючим, рух швидкісників, винахідників, раціоналізаторів, змагання за звання бригад і ударників комуністичної праці; перше на Україні і в Радянському Союзі підприємство комуністичної праці — Дніпропетровський коксохімічний завод; світовий рекорд плавки на Макіївському заводі імені С. М. Кірова.

Л. П. Квітченко. Партизанський рух на Україні в роки Великої Вітчизняної війни. За матеріалами Центрального державного архіву кінофотодокументів УРСР. — «Архіви України», 1975, № 1, стор. 28; Г. С. Пшеничний. Сторінки фотолітопису Великої Вітчизняної війни. — «Архіви України», 1975, № 2, стор. 24.

¹¹ Л. П. Квітченко. Кінодокументи ЦДАКФФД УРСР про допомогу братніх республік Радянській Україні у відбудові народного господарства в 1943—1945 рр. — «Архіви України», 1972, № 6, стор. 77.

Розвиток сільського господарства — боротьба за хліб, високий ступінь механізації, реорганізація МТС, меліорація та іригація земель, електрифікація села, будівництво аграрно-промислових комплексів. Зростання культурного рівня життя колгоспників — нові соціалістичні села Ксаверівка, Кодак на Київщині, Розквіт на Одещині, палаци культури, будинки побуту.

Виробничі кінофотопортрети новаторів, швидкісників, винахідників, раціоналізаторів, ударників комуністичної праці. Серед них: М. Н. Бридюк, І. І. Бридько, Й. П. Галенко, Л. Т. Голоколов, В. Й. Гургаль, В. Д. Дрокін, К. С. Кисляков, М. Я. Мамай, П. С. Махота, Г. С. Нежевенко, Є. П. Проскурін, В. К. Семинський, І. І. Стрельченко. Передовики сільського господарства М. А. Брага, Г. Є. Буркацька, О. В. Гіталов, Є. О. Долинюк, Ф. І. Дубковецький, М. О. Озерний, М. О. Посмітний, М. Х. Савченко, О. С. Хобта.

У документах архіву представлені розвиток науки і культури, діяльність провідних науково-дослідних установ — інститутів: електрозварювання імені Є. О. Патона, кібернетики, фізики, біохімії, надтвердих та синтетичних матеріалів (Київ), фізико-технічного (Харків), очних хвороб і тканинної терапії імені акад. В. П. Філатова (Одеса), Донецького наукового центру. Зафіксовані ядерний реактор у Києві, новий радіотелескоп Кримської астрофізичної обсерваторії, новітні електронно-обчислювальні машини «Дніпро», «Мир». Є зйомки видатних учених М. М. Амосова, В. М. Бакуля, М. П. Барабашова, М. М. Боголюбова, В. М. Глушкова, О. Г. Івченка, О. В. Квасницького, Г. В. Курдюмова, З. І. Некрасова, Б. Є. Патона, Г. С. Писаренка, А. Ф. Прихотко, В. П. Філатова, І. М. Францевича, Л. О. Шубенка-Шубіна, В. Я. Юр'єва.

Мітинги, салюти, почесні трудові вахти на честь освоєння космічного простору Радянським Союзом. Зустрічі на гостинній українській землі Ю. О. Гагаріна, Г. С. Титова, П. Р. Поповича, А. Г. Ніколаєва, В. В. Ніколаєвої-Терешкової, Г. Т. Берегового також відбиті на плівках.

Плідно розвиваються у тісному взаємозв'язку з культурою братніх радянських народів література і мистецтво Радянської України, про що свідчать зняті на кінофотоплівку дні, тижні, декади української літератури і мистецтва в Москві (1960 р.), в Латвії (1963 р.), Грузії (1964 р.), Узбекистані (1965 р.), в РРФСР (1967, 1969 рр.). Зустрічі з трудящими письменників, композиторів, художників України. Серед них В. Л. Василевська, О. Т. Гончар, О. П. Довженко, В. І. Касіян, О. Є. Корнійчук, Г. І. Майборода, П. І. Майборода, А. С. Малишко, М. Т. Рильський, В. М. Сосюра, М. П. Стельмах, П. Г. Тичина.

У кінофотодокументах відбито також суспільно-політичне життя української республіки, хоч ця область найважче піддається відображенню на плівці. Різнобічна діяльність Комуністичної партії України — робота з'їздів, пленумів, конференцій, партійних організацій республіки, нарад передовиків виробництва, ударних бригад; діяльність ЛКСМУ, профспілок та інших громадських організацій трудящих.

Справді знаменними подіями у житті всього радянського народу, і це знайшло своє відображення у документах архіву, стали підготовка і святкування 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції, 100-річчя від дня народження В. І. Леніна, 50-річчя утворення СРСР, славних ювілеїв українського народу — 50-річчя Радянської України і 50-річчя Комуністичної партії України. Підготовка до 50-річного ювілею утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік стала справжнім триумфом повної перемоги ленінської національної політики, що її послідовно здійснює Комуністична партія. Безліч історичних документів, у тому числі кінофотодокументів, що зберігаються в ЦДАКФД УРСР, яскраво підтверджують це положення.

Найважливіші події в житті республіки зафіксовані також у фонодокументах¹². З'їзди ЦК КП України, сесії Верховної Ради УРСР, з'їзди профспілок, конференції, пленуми творчих спілок України, ЛКСМУ, республіканські наради передовиків народного господарства, урочисті збори, мітинги, засідання з нагоди урочистих подій тощо. Звукові документи зберегли для нас голоси видатних людей, відтворюють атмосферу, в якій відбувалися ті чи інші події.

Переважає більшість фонодокументів архіву — записи музичних та літературно-драматичних творів у виконанні окремих майстрів мистецтва та провідних колективів України, які свідчать про багаті культурні надбання українського народу.

Зберігаються записи опер за участю колективу Державного театру опери та балету УРСР імені Т. Г. Шевченка, наприклад, С. С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм», К. Ф. Данькевича «Богдан Хмельницький», М. В. Лисенка «Чорноморці», Г. І. Майборода «Милана», в яких зайняті корифеї вокального мистецтва: М. Д. Ворвулев, З. М. Гайдай, Б. Р. Гмиря, М. С. Гришко, М. І. Литвиненко-Вольгемут, Є. С. Мірошніченко, І. С. Паторжинський, Л. А. Руденко та інші. Неабияку художню цінність становлять записи виступів прославлених колективів: капели «Думка», капели бандуристів УРСР, Українського народного хору під керівництвом Г. Г. Верьовки. Звучать народні пісні у виконанні Оксани Петрусенко.

Літературно-драматичні записи представлені творчістю відомих театральних колективів Києва: Українського драматичного театру імені І. Я. Франка і Російського дра-

¹² В. Г. Хуторянська. Центральний державний архів кінофотофонодокументів УРСР. — «Архіви України», 1973, № 4, стор. 78.

матичного театру імені Лесі Українки, Львівського українського драматичного театру імені М. Заньковецької та інших. У спектаклях зайняті відомі майстри сцени А. М. Бучма, О. Д. Гай, Ю. С. Лавров, І. О. Мар'яненко, М. Ф. Романов, Л. С. Тарабаринів, Н. М. Ужвій, Г. П. Юра.

Діяльність Центрального державного архіву кінофотофонодокументів УРСР направлена на розв'язання основних завдань з комплектування, наукового відбору та експертизи кінофотофонодокументів, забезпечення їх зберігання і організації всебічного використання в науково-історичних, народно-господарських та культурних цілях.

Планомірне комплектування архіву документами здійснюється за рахунок державних установ і підприємств, громадських організацій і приватних колекцій. До основних джерел комплектування архіву кінодокументами відносяться Українська студія хронікально-документальних фільмів, Українська студія телевізійних фільмів, Київська студія науково-популярних фільмів, Державний комітет Ради Міністрів УРСР по телебаченню і радіомовленню.

Обласні комітети по телебаченню і радіомовленню з 1973 р. передають кіно- і фонодокументи в обласні державні архіви.

Фотодокументи постійно надходять з Управління фотохроніки РАТАУ, Виставки передового досвіду в народному господарстві України, Українського товариства дружби і культурних зв'язків з закордоном, редакцій республіканських газет і журналів. Серед них газети «Радянська Україна», «Правда України», «Робітнича газета», «Сільські вісті», «Молодь України», а також газета Київського міського КП України «Вечірній Київ», журнали «Україна», «Радянська жінка» та ін. Фотодокументи створюються також на промислових підприємствах, в науково-дослідних інститутах, у вищих закладах, театрах, палацах культури. Фонодокументи архів постійно одержує з фонотеки Держтелерадіокомітету УРСР.

Створення і удосконалення науково-довідкового апарату займає значне місце в роботі архіву. Всі документи, які надходять до архіву, підлягають науковому описанню в книгах обліку, монтажних листах і на каталожних картках. В архіві створено з перших днів існування архіву систему каталогів, яка служить засобом наукової інформації і без якої взагалі неможливе використання кінофотофонодокументів. Є 8 каталогів: систематичний, іменний, фільмовий і журнальний — кінодокументів, систематичний та іменний — фотодокументів, жанрово-тематичний і виконавський — фонодокументів, до яких включено майже 480 тис. карток.

Становить інтерес досвід нашого архіву у виготовленні для фототеки карток на фотопапері з високоякісним зображенням на одній стороні і описовою частиною на другій, що дало великий економічний ефект і значно поліпшило зовнішній вигляд каталога. Таких карток складено 250 тис. Багато архівів країни перейняли наш досвід.

Архів має намір продовжити роботу по виданню каталогів на кінодокументи. Передбачається також підготовка каталога звукозаписів художніх творів у виконанні ведучих колективів і окремих виконавців, які зберігаються в архіві.

Використання кінофотодокументів набуло в наш час широкого розмаху. Щорічно в архіві працює до 400 представників різних установ, організацій і підприємств України, Москви, Ленінграда і братніх республік, яким видаються тисячі метрів кіноплівки, десятки тисяч фотовідбитків. На документах архіву створюються фільми, телепередачі, готуються фотовиставки, альбоми, експозиції музеїв.

Особливо інтенсивно проходить використання документів у ювілейні роки, пов'язані з історією КПРС, історією нашої держави. Так, наприклад, до 30-річчя нашої перемоги над фашизмом 69 організацій скористались документами архіву для підготовки до цієї знаменної дати.

Подана допомога Київському міському партії в оформленні міста — більше ста фото- і кінокадрів лягли в основу тематичних експозицій. Понад тисячу відбитків передано новоствореному у м. Києві Українському державному музею історії Великої Вітчизняної війни.

Загальне визнання здобуло використання кінофотодокументів як ілюстрації до друкованих видань, серед яких такі значні, як: «Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 1941—1945 рр.» у трьох томах, «Українська РСР в період громадянської війни» у трьох томах, «Українська Радянська енциклопедія» у сімнадцяти томах, «Енциклопедія народного господарства УРСР» у чотирьох томах, «Історія Української РСР» у десяти томах, що готується до видання.

Велику допомогу подав архів у підготовці ілюстрацій до 26-томного видання «Історії міст і сіл Української РСР», в якому вміщено понад 6 тис. фотознімків, переважна більшість яких підібрана в архіві. Ілюстрування тому Київської області повністю здійснено нашими співробітниками.

Публікаторська робота архіву здійснюється в основному через видання фотоальбомів та публікацію добірок кінофотодокументів у періодичній пресі. Альбоми «За владу Рад» (1957, 1967 рр.), упорядниками яких є працівники архіву, безумовно принесли велику користь діячам науки і культури, історикам-фахівцям, пропагандистам, масовому читачеві.

Фундаментальним виданням кінофотодокументів, що присвячується XXV з'їзду КПРС, буде фотоальбом «Кроки п'ятирічок», підготовлений архівом разом з Політбюро України. Альбом охоплює більш як півстолітній період трудового життя українського народу — від першої до завершального поступу дев'ятої п'ятирічки. Публікацією добірок кінофотодокументів на сторінках журналів «Архіви України», «Наука

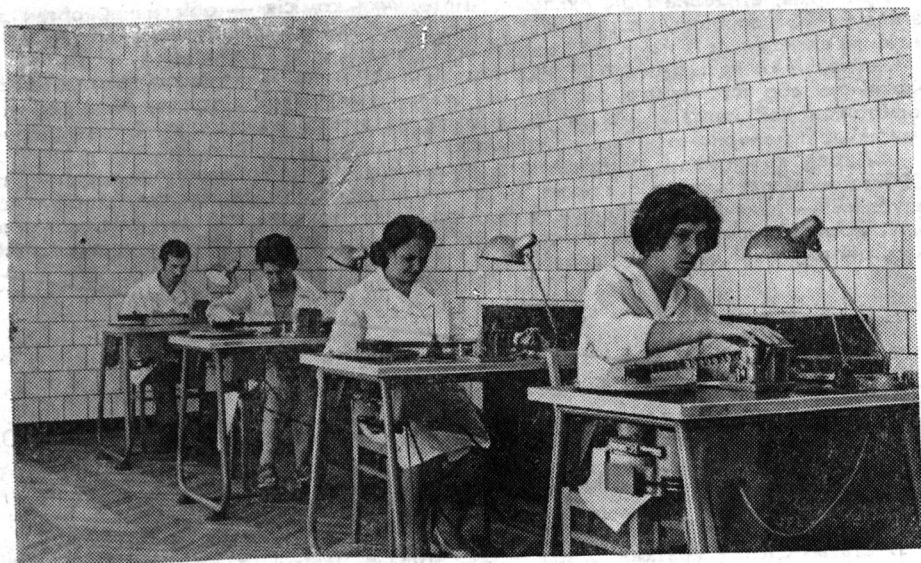
і суспільство», «Радянська школа», газетах «Вечірній Київ», «Київська правда», «Правда України» та інших працівники архіву висвітлюють ті чи інші історичні події, пропагуючи тим самим документальні скарби архіву.

Однією з основних і в той же час найбільш складною проблемою, яку повинні вирішувати державні архіви, є забезпечення збереженості кінофотофонодокументів. Нестабільність кінофотоплівок і магнітних стрічок потребує не лише спеціальних умов зберігання документів за видами основи, реставраційно-профілактичних заходів, а також створення страхового фонду на кожен документ і періодичного його поновлення. Особливо великі труднощі виникли перед нами у зв'язку з необхідністю перекопіювання архівних кінодокументів з горючої нітрооснови на безпечну ацетатну кіноплівку.

Наприкінці 1974 р. здано в експлуатацію новозбудоване приміщення Центрального державного архіву кінофотофонодокументів УРСР, у якому створені всі умови для дальшої успішної роботи архівних працівників та дослідників з кінофотофонодокументами.

ЦДАКФФД УРСР складається з шести відділів — комплектування і експертизи, наукового використання та інформації, трьох фондових відділів по видах документів — кінодокументів, фотодокументів з фотолaboratorією, фонодокументів і відділу технічного контролю (ВТК). В архіві працює читальний зал, є кінозал.

Необхідність вирішувати теоретичні і практичні завдання наукового відбору кінофотофонодокументів, комплектування ними державних архівів, забезпечення довготривалого зберігання документів і організації науково-інформаційної діяльності

Відділ технічного контролю кінодокументів ЦДАКФФД УРСР. 1975 р.

потребує від нас систематичного проведення науково-дослідної і методичної роботи. Архів протягом всіх років свого існування доводилось займатись дослідженням питань буквально в усіх напрямках роботи з кінофотофонодокументами, так як перша спеціальна інструкція по роботі з фотодокументами вийшла лише у 1957 р.¹³, а з іншими видами документів ще пізніше.

Співробітниками архіву підготовлено більше 50 наукових доповідей, статей, повідомлень, оглядів, методичних розробок, робочих інструкцій, десятки різноманітних форм обліку зберігання та використання документів.

Наукові розробки про критерії відбору кінофотодокументів на державне зберігання¹⁴, рекомендації щодо порядку відбору і передачі на державне зберігання

¹³ Інструкція по научно-технической обработке и каталогизации фото документов в государственных архивах. М., 1957.

¹⁴ М. Н. Базанова. Опыт работы по комплектованию ЦГАКФФД УССР кинодокументами. Материалы Всесоюзного семинара-совещания по экспертизе ценности и комплектованию государственных архивов кинодокументов. М., 1966, стор. 144; її ж. Комплектовання держархівів кінодокументами, які створюються на телестудіях. — «Ар-

звукових документів на магнітній плівці¹⁵, по розшифровці і науковому описанню фотодокументів¹⁶, науково-технічній обробці кінодокументів¹⁷, про створення іменного каталога фотодокументів і дублювання іменних карток¹⁸ та ряд інших методичних посібників знаходить практичне застосування у повсякденній роботі з кінофотофонодокументами і свідчить про їх корисність. До речі, у нашому архіві вперше зроблена спроба розробки питання про особливості науково-технічної обробки кінодокументів на 16-мм плівці.

Співробітники архіву беруть активну участь в роботі всесоюзних та республіканських наукових конференцій, нарад, семінарів, виступаючи з доповідями чи науковими повідомленнями. Про ленінські принципи централізації архівної справи в організації кінофотофонодокументів прозвучало повідомлення на VII Міжнародному конгресі архівів¹⁹.

Архів передбачає продовжити дослідження питань комплектування, експертизи і наукового описання кінофотофонодокументів, створених в установах. Проводиться робота, наприклад, по вивченню методики складання монтажних листів на кіно- і телестудіях республіки, в результаті чого будуть вироблені рекомендації щодо поліпшення описової документації на кінодокументи.

Методичне забезпечення всіх ділянок роботи архіву займає головне місце в комплексі науково-дослідної роботи архіву. В архіві створено методичний кабінет, в якому зібрано 1200 посібників, спеціальних журналів з архівної справи, кіно, фото, радіо і телебачення. ЦДАКФФД УРСР є провідною установою, свого роду методичним центром для інших державних архівів республіки в галузі розробки наукових і методичних питань, пов'язаних з організацією зберігання та використання кінофотофонодокументів.

При архіві створена і діє експертно-методична комісія — об'єднаний орган для розгляду і обговорення методичних питань, проблем комплектування архіву документами і експертизи їх наукової і практичної цінності.

Науковий склад ЦДАКФФД УРСР постійно поповнюється спеціалістами з історико-архівною або історичною освітою. На жаль, спеціальної підготовки по роботі з кінофотофонодокументами молоді спеціалісти не мають і освоюють її на практиці. Не вистає інженерно-технічних працівників.

Перед колективом Центрального державного архіву кінофотофонодокументів УРСР стоїть відповідальне завдання — зберегти кінофотофонолітопис історії нашої республіки — величезне національне багатство українського народу. Науково-теоретичні і практичні питання, які повсякденно вирішує і буде вирішувати архів, сприятимуть цій важливій державній справі.

М. Н. Базанова, Г. С. Пшеничний

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ АРХИВ КИНОФОТОФОНОДОКУМЕНТОВ УССР

Резюме

В статье сделан краткий обзор документов, находящихся на хранении в Центральном государственном архиве кинофотофонодокументов УССР (ЦАКФФД УССР), дана характеристика их по видам и периодам, приведены данные о самых ранних фотографиях, кинофильмах и звукозаписях. Авторы подчеркивают, что кинофотофонодокументы, хранящиеся в архиве, являются важнейшим историческим источником, в котором отражена многогранность общественно-политической, социально-экономической и культурной жизни народа, активное участие трудящихся в строительстве развитого социалистического общества.

хиви України», 1971, № 6, стор. 3. Л. П. Квітченко. Деякі питання відбору фотодокументів на постійне зберігання в облдержархівах.— «Архіви України», 1964, № 1, стор. 27.

¹⁵ Перелік звукозаписів, які підлягають передачі на постійне зберігання до державних архівів Української РСР, Київ, 1973.

¹⁶ М. М. Базанова. Розшифровка і складання анотацій на фотодокументи.— «Архіви України», 1960, № 4, стор. 30.

¹⁷ Л. Б. Пількевич. Про науково-технічне опрацювання кінодокументів телестудій у ЦДАКФФД УРСР.— «Архіви України», 1974, № 2, стор. 59.

¹⁸ Н. М. Слончак. З досвіду створення іменного каталога на фотодокументи ЦДАКФФД УРСР.— «Архіви України», 1974, № 1, стор. 39.

¹⁹ VII Міжнародний конгрес архівів. Виступ директора Центрального державного архіву кінофотофонодокументів УРСР Г. С. Пшеничного на засіданні секції «Кінофотоархіви».— «Архіви України», 1972, № 5, стор. 30.

Освещена деятельность ЦГАКФФД УССР по комплектованию, научному отбору и экспертизе ценности кинофотофонодокументов, обеспечению их сохранности, организации использования в научных, народнохозяйственных и культурных целях.

Подчеркнуто значение научно-исследовательской и методической работы для решения практических задач, стоящих перед архивом, а также научных статей, докладов, методических пособий, применяемых в повседневной работе с кинофотофонодокументами.

M. N. Basanova, G. S. Pchenichny

LES ARCHIVES CENTRALES D'ETAT DES DOCUMENTS CINEMATOGRAPHIQUES, PHOTOGRAPHIQUES ET SONORES DE LA R.S.S. D'UKRAINE

Résumé

L'article représente un court aperçu du contenu des documents conservés aux Archives centrales d'Etat des documents cinématographiques, photographiques et sonores de la R.S.S. d'Ukraine, donne leur caractéristique par période et aspect, ainsi que cite les données des films, photos et enregistrements sonores les plus anciens. Les auteurs soulignent que les documents cinématographiques, photographiques et sonores sont une des sources les plus importantes reflétant sous tous les aspects la vie publique et politique, sociale et économique, la vie culturelle et la participation des travailleurs dans l'édification du socialisme.

Sont également exposées les activités des Archives sur l'enrichissement des Archives, le triage et l'élimination des documents, leur conservation et utilisation dans les buts scientifiques, économiques et culturels.

On souligne l'importance du travail scientifique de recherche et méthodique visé à l'accomplissement des tâches pratiques que les Archives doivent résoudre, ainsi que l'importance des articles, des manuels méthodiques et des rapports dont on se sert dans le travail quotidien.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ-МУЗЕЙ ЛІТЕРАТУРИ І МИСТЕЦТВА УРСР

В. П. КОБА

Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва УРСР (ЦДАМЛМ УРСР) засновано в 1966 р. Основне завдання архіву — зосередити в одному великому спеціалізованому сховищі матеріали творчих установ Української РСР, творчих спілок художників, композиторів, письменників, журналістів, а також документи найвидатніших діячів української культури.

Архів-музей розміщено на території Софійського історико-архітектурного заповідника, у будівлі, яка є пам'ятником архітектури XVIII ст. На реконструкцію приміщення, яка завершується в цьому році, уряд республіки асигнував майже 800 тис. крб. Реконструкція передбачає створення архівосховищ, устаткованих на сучасному рівні, включаючи створення мікроклімату, обладнання читального і конференц-залів, спеціальної майстерні для реставрації і ремонту документів.

Мета створення архіву-музею полягає також в тому, щоб поєднати в ньому республіканський архів літератури і мистецтва з музеєм, в якому можна було б створити меморіальні кабінети-музеї найбільш видатних діячів української культури, а також організувати тематичні виставки документів, які сприяють широкій популяризації матеріалів з історії літератури і мистецтва.

Тепер в архіві-музеї зберігається 591 фонд, з яких 29 — фонди установ і організацій, 14 — фонди-колекції, 562 — фонди особового походження загальною кількістю 67 157 справ за 1590—1974 рр.

У фонді Спілки радянських письменників України (1939—1973) зосереджено документи про історію створення і розвитку цієї творчої громадської організації. Постанови і протоколи засідань Президії Спілки є її своєрідним літописом, в якому відображене багатогранне життя спілки.

Велику цінність представляють матеріали про організацію і проведення з'їздів і пленумів Спілки радянських письменників України (тексти і тези доповідей і виступів видатних українських письменників, стенограми засідань, резолюції і постанови, списки й анкети делегатів тощо), а також документи про підготовку і проведення декад української літератури і мистецтва в Москві і тижнів української літератури у братніх республіках Союзу РСР (програми і стенограми зустрічей українських письменників з трудящими і представниками громадськості РРФСР, БРСР, МРСР та інших радянських республік).

Важливими є документи про участь українських письменників у Великій Вітчизняній війні радянського народу проти фашизму в 1941—1945 рр. Вони розповідають про боротьбу українських письменників проти гітлерівських загарбників, про створення ними полум'яних художніх творів, які кликали народ до боротьби з ворогом. Все це відбито в рішеннях секретаріату Спілки радянських письменників України про перебудову її роботи на військовий лад, про виховну діяльність українських прозаїків, драматургів, поетів серед радянських воїнів, про видання їх творів в серіях «Фронт і тил», участь у випусках газети «За Радянську Україну», в радіопередачах тощо.

Серед матеріалів цього ж фонду відклалися документи про творчі контакти українських письменників з діячами братніх літератур. Показовими є спільні плани роботи спілок радянських письменників РРФСР і УРСР, УРСР і МРСР, УРСР і БРСР. У фонді зберігаються інформаційні матеріали про дружні зв'язки письменників України з представниками культури країн соціалістичного табору: НРБ, СРР, УНР, ЧССР та ін.; з прогресивними діячами і письменниками Бельгії, Великобританії, Італії, Індії, Франції та інших капіталістичних країн.

Відклалися значна кількість матеріалів, зокрема видавничі плани, протоколи засідань редакційних колегій, авторські рукописи, матеріали перевірки роботи друкованих органів Спілки радянських письменників України: газети «Літературна Україна», журналі «Вітчизна», «Всесвіт», «Райдуга», «Прапор», «Жовтень», «Донбас».

Зберігаються також тематичні плани видавництва «Радянський письменник», протоколи засідань його художньої ради про обговорення нових літературних творів, матеріали про діяльність редакцій прози, поезії, літературознавства і критики, художнього оформлення та ін. Тут же є рукописи з правками і доповненнями авторів, рецензії і висновки про літературно-художні особливості творів, рекомендованих до видання, листування видавництва з авторами і рецензентами у творчих справах. Значну групу джерел складають документи про підготовку і відзначення ювілеїв видатних українських письменників: Т. Г. Шевченка, І. С. Нечуя-Левицького, Лесі Українки, О. Кобилянської та інших.

Фонд Спілки радянських художників України розповідає про історію розвитку образотворчого мистецтва на Україні за роки Радянської влади і втілення в життя ленінського плану монументальної пропаганди. В ньому відклалися документи про участь українських художників в боротьбі проти гітлерівців в роки Великої Вітчизняної війни радянського народу в 1941—1945 рр., також постанови і розпорядження Ради Народних Комісарів УРСР про дальший розвиток образотворчого мистецтва на Україні. Цінні відомості про втілення їх в життя містяться в планах і матеріалах по підготовці і проведенню з'їздів і пленумів Спілки радянських художників України (тези і тексти доповідей, стенограми виступів, постанови і резолюції, анкети і списки делегатів тощо), протоколах обговорень на художніх радах творів і мистецтвознавчих праць.

У фондах зберігається перелік найбільш етапних творів українського образотворчого мистецтва з 1928 по 1956 р. і матеріали про присвоєння почесних звань та вручення урядових нагород українським радянським художникам Т. Н. Яблонській, М. Г. Дерегусу, І. С. Іжакевичу, М. П. Глуценку, В. І. Касіану, В. З. Бородаю та іншим митцям. Відклалися також значна кількість документів про святкування ювілеїв видатних діячів української культури; про творчі зв'язки художників України зі своїми колегами із братніх республік Країни Рад, а також з прогресивними діячами культури зарубіжних країн.

Різноманітний і цікавий за складом документів і матеріалів фонд Київського державного ордену Леніна академічного театру опери і балету імені Т. Г. Шевченка (1938—1963). В ньому відображено історію розвитку українського радянського театрального мистецтва, зростання його професійного рівня. Тут зберігаються постанови і розпорядження директивних органів з питань дальшого поліпшення діяльності театру, стенограми засідань художніх рад з питань обговорення нових постановок, матеріали про роботу режисерсько-диригентської колегії театру, відомості про участь акторів у всесоюзних і міжнародних конкурсах вокалістів, артистів балету, про роботу з молодими виконавцями, відомості про гастролі театру в нашій країні і за кордоном, матеріали про урядові нагороди та відзначення артистів за їх концертно-виконавську діяльність.

В архіві зосереджені матеріали про роботу театру в роки Великої Вітчизняної війни. У фонді сконцентровані документи про евакуацію і реєвакуацію театру, формування концертних бригад для виступів перед бійцями Червоної Армії, здійснення відповідної військово-шефської роботи, подяки воїнів акторам театру за прослухани концерти.

Великий інтерес для дослідників становлять документи архіву про Державний музей Т. Г. Шевченка Міністерства культури УРСР (за 1943—1965) та його філіал — Державний літературно-меморіальний будинок-музей Т. Г. Шевченка в м. Києві. У фонді зібрані документи про наукову діяльність музею, виявлення і збирання матеріалів про життєвий і творчий шлях великого українського поета. Серед матеріалів фонду велику наукову цінність становлять теоретичні розробки з музейної справи.

ЦДАМЛМ УРСР зберігає документи письменників, літературознавців, художників, композиторів, акторів, мистецтвознавців, архітекторів та інших діячів української культури радянського і дорадянського періодів. Серед фондів українських письменників дожовтневого періоду найбільшу цінність мають документи, які розповідають про життєвий і творчий шлях видатного українського поета, революціонера-демократа Т. Г. Шевченка (1814—1861). Це автографи віршів: «Бандурист! Орле сизий...» (9 травня 1840 р.), «М. І. Костомарову» (19 травня 1847 р.), «Думка» (1839 р.), «Соня» (8 лютого 1859 р.) і листів Т. Г. Шевченка до Д. Н. Корольова і М. М. Лазаревського; документи до біографії Т. Г. Шевченка, матеріали про встановлення таємного поліцейського нагляду за поетом; свідоцтво, видане Т. Г. Шевченку для вільного поселення в С.-Петербурзі (7 квітня 1860 р.), свідоцтво про його смерть (26 квітня 1861 р.) і газетні та журнальні вирізки із статтями за 1914—1940 рр. про творчість Т. Г. Шевченка.

У фонді великого українського письменника революціонера-демократа І. Я. Франка (1856—1916 рр.), крім багатьох документів про його життєвий і творчий шлях, зберігається рукопис відомої статті «Земельная собственность в Галиции» (1915 р.). Значний інтерес становлять матеріали відомого українського письменника-публіциста М. Павлика (1853—1915). У цьому фонді, наприклад, зберігаються вісім зошитів з автографами ранніх поезій: «Добрії діти», «Туга», «Розлука», «Думи мої, мої діти», «Звук моєї ліри» та ін.

В архіві сконцентровані також документи українського драматурга, актора, режисера і композитора, основоположника українського професійного реалістичного театру М. Л. Кропивницького (1840—1910). У фонді зберігаються автографи, ксерокопії рукописів таких, як: «Рассказ о турецкой войне» (1887), «С хлеба на квас» (1897); публіцистичних творів — новел «Горе з грамотою», «Коза-Дерева на хуторі» (1906); автобіографії (1885, 1903); перекладу поеми М. О. Некрасова «Русские женщины» (1909); нот пісні «Удовиця» (1875). Цікавим є листування М. Л. Кропивницького з родичами і окремими особами, зокрема, листи до Б. М. Грінченка, М. К. Заньковецької та багатьох інших відомих діячів української культури. Серед матеріалів до біографії М. Л. Кропивницького зберігається копія його атестату про службу на посаді канцеляриста в м. Бобринці (1861—1871); замітки, рецензії і статті в пресі Петербурга, Москви, Києва, Одеси, Харкова, Севастополя про діяльність організованого і очолюваного ним театру (1871—1877).

Особові фонди радянських письменників представлені документами М. Т. Рильського, П. Г. Тичини, О. Є. Корнійчука, О. Т. Гончара, А. В. Головка, В. М. Сосюри, Ю. І. Яновського, А. С. Малишка, М. П. Бажана, Івана Ле, М. П. Стельмаха, П. Й. Панча, В. Л. Василевської, Івана Кочерги, І. Ю. Сенченка та багатьох інших.

У фонді видатного українського радянського поета, вченого і громадського діяча, академіка М. Т. Рильського (1895—1964) зберігаються рукописи його поеми «Мандрівка в молодість» (1958), циклів поезій «Вірші про Болгарію» (1957), «На братній землі» (1958), «Голосіївська осінь» (1969), «Карпатські октави» (1954). Велику наукову цінність мають рукописи його перекладів на українську мову віршів О. Прокоф'єва, І. Абашидзе, Х. Смирєнського, К. Лібкнехта, І. Сааба (1945) і статей «Володимир Самійленко і його поезія», «Література і народ», «Аветік Ісаакян», «Письменник і народ» (1956—1960) та багато інших. Цікавим є рукопис спогадів М. Т. Рильського «Із давніх літ», його листування і фотографії, які багато можуть розповісти дослідникам про його життя і творчі задуми.

У фонді українського радянського поета, державного і громадського діяча, академіка АН УРСР П. Г. Тичини (1891—1967) зібрані рукописи його віршів, поеми «Похорон друга» (1942); листи до багатьох діячів української радянської культури, друзів, знайомих. У фонді зберігаються також численні фотографії, які дають цінні відомості про поета.

Цінним для дослідників є фонд українського радянського письменника П. Й. Панча (1891). В ньому є рукописи його художньо-мемуарної книги «На калиновім мості» (1965), оповідань «У звільненому селі» (1943), «Портрет» (1967), «Просвіт між хмарами» (1943), «Спогади» (1943) та багатьох інших творів. Цікавими є його тексти виступів по радіо (1966—1970), листування і фотографії за 1927—1968 рр.

Документи фонду українського радянського письменника Героя Соціалістичної Праці М. П. Стельмаха (1912) насичені цікавими відомостями про його життя і творчість. В архіві-музеї зберігаються правлені сторінки його романів «На нашій землі» (1949), «Великі перемоги» (1951), «Дума про тебе» (1969), повісті «Щедрий вечір» (1967), драми «На Івана Купала» (1966), кіносценарію «Хліб і сіль» (1968).

В архіві-музеї сконцентровані документи відомого українського радянського письменника Ю. І. Яновського (1902—1972). У фонді письменника зберігаються одна з перших його записних книжок за 1927 р., машинописи п'єси «Дума про Британку»,

сценарію фільму «Пристрасть» (у співавторстві з М. Бажаном), рукописи п'єс «Син династії», «Потомки», «Дочка прокурора» і ціла серія фотографій з вистав останньої в постановці Мінського драматичного театру імені Янки Купали і Київського драматичного театру імені Лесі Українки. Архівом зібрані документи про участь Ю. І. Яновського у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 рр. Про це, зокрема, красномовно розповідають численні фотографії тих років, на яких зображені його зустрічі з начальником штабу 4-го Українського фронту генерал-лейтенантом С. Івановим під час переправи через Дніпро біля с. Петрівці (1943); генерал-лейтенантом С. Красовським на командному пункті Букринського плацдарму поблизу м. Ходорова (1943) та іншими воєначальниками Червоної Армії. Про участь Ю. Яновського у Нюрнберзькому процесі як кореспондента газети «Правда України» свідчать дипломатичний паспорт, фотографії із залу суду і записна книжка-щоденник письменника. Велике місце у фонді займають документи, пов'язані з історією написання роману Ю. Яновського «Вершники». В ньому відгуки преси про роман, його переклад на французьку мову, зроблений Луї Арагоном.

Найбільшим за обсягом документів в архіві-музеї є фонд українського радянського драматурга, вченого, громадського і державного діяча О. Є. Корнійчука (1905—1972). В ньому сконцентровані рукописи п'єс, кіносценаріїв, лібретто опер, оповідань, публіцистичних статей письменника. Серед них правлені автором верстки п'єс «Загибель ескадри» (1936), чернетки «Платона Кречета» (1933—1934), машинопис з автографом нової редакції цього твору (1963), рукопис «Правди» (1937), машинописні аркуші її нової редакції (1955, 1969), рукописи і машинописні листи історичної драми «Богдан Хмельницький» з авторськими правками і вставками (1939), її кіносценарій і лібретто (1949—1954, 1956), машинописні аркуші нової редакції комедії «В степах України» (1936) та п'єси «Фронт» (1955).

У фонді є також матеріали останніх десяти років життя письменника: рукописи, чернетки, машинописні аркуші з авторськими правками, переклади на російську мову ряду творів: «Над Дніпром» (1960), «Сторінка щоденника» (1964), «А тепер суди» (1965), «Розплата» (1966), «Мої друзі» (1966—1968), «Пам'ять серця» (1969).

Крім автографів згаданих вище п'єс і кіносценаріїв, у фонді письменника зберігаються машинописи шести ранніх оповідань О. Є. Корнійчука: «...Він був великий» (1925), «Студентське» (1926 р.), «Веселеньке» (1927), «Через кордон» (1927), «В'юн» (1928), «Добре серце» (1928) та близько 450 статей, промов, доповідей з питань літератури, мистецтва, боротьби за мир; виступів на сесіях Верховної Ради СРСР і Верховної Ради УРСР тощо. Значну цінність становлять близько 140 записних книжок драматурга з записами сюжетів літературних творів, нотатками виступів на конференціях, з'їздах тощо. В архіві зосереджено листування драматурга з виборцями, установами нашої країни та іноземними діячами, а також звіти про наукову і громадську діяльність, всього 2600 документів.

Зберігаються в архіві листи до О. Є. Корнійчука шанувальників його таланту загальною кількістю 2540 (1939—1971). Письменники, поети, драматурги, літературознавці зверталися до О. Корнійчука з проханням дати оцінку новим творам, ділилися творчими задумами, бажали успіхів у праці тощо. Серед кореспондентів О. Корнійчука письменники: М. Бажан, О. Білецький, С. Голованівський, Ю. Збанацький, П. Панч, М. Рильський, П. Тичина, І. Еренбург, Г. Марков, Ф. Панфьоров, М. Погodin, Б. Полевой, О. Сурков, М. Тихонов, О. Фадєєв, К. Федін, П. Бровка, Н. Зар'ян, Г. Мдівані; художники, композитори, скульптори, народні майстри: К. Данькевич, Г. Майборода, О. Сандлер, А. Петрицький, М. Деревус та ін.

Значна частина документів свідчить про діяльність О. Є. Корнійчука в Комітеті по Ленінських і Державних преміях СРСР в галузі літератури, мистецтва і архітектури; в комітетах по відзначенню ювілеїв О. С. Пушкіна (1948), М. В. Гоголя (1952), Д. Гурамшвілі (1955), І. Я. Франка (1956), Г. С. Сковороди (1971); про затвердження О. Є. Корнійчука головою Державного Республіканського комітету по преміях імені Т. Г. Шевченка.

В архіві-музеї зберігається також листування драматурга з багатьма провідними театрами СРСР, де відображено глибоко інтернаціональний характер його творчості. Цікавими є листи самодіяльних митців народних театрів України, Казахстану, Уралу, Алтаю, які висловлюють щире захоплення творами видатного драматурга, звертаються до нього за порадами.

Про діяльність О. Є. Корнійчука як видатного діяча міжнародного руху прихильників миру розповідають матеріали його роботи в Президії Радянського комітету захисту миру, хроніка подій із згадками про письменника, представлена вирізками з газет, статтями в журналах і бюлетенях, в яких згадуються його виступи на засіданнях, сесіях і конгресах Всесвітньої Ради Миру, на мітингах захисту миру в нашій країні і за кордоном. Листи до драматурга із 40 країн світу (близько 700 документів) доповнюють дані про міжнародну діяльність та інтернаціональні зв'язки О. Є. Корнійчука. Серед них листи Ізабелі Блюм, Джона Бернала, Ф. Жоліо-Кюрі та інших.

За ініціативою уряду України для увічнення пам'яті О. Корнійчука в с. Плютах Обухівського району Київської області створено Літературно-меморіальний будинок-музей драматурга — філіал ЦДАМЛМ УРСР, урочисте відкриття якого відбулося 26 травня 1975 р. В музеї зберігаються речі письменника, відтворено інтер'єр робочого кабінету О. Є. Корнійчука, зібрано близько 100 експонатів і сувенірів, подарованих пись-

меннику видатними діячами зарубіжних країн, обладнано літературну експозицію про його життєвий і творчий шлях.

Цікавим є фонд українського радянського поета А. С. Малишка (1912—1970). У фонді зосереджено численні автографи поета, машинописи творів з авторськими правками, фотографії, листи, поздоровлення, вітальні адреси. Серед рукописів поезій 30-х років увагу привертають твори «Дядько мій, Микита-чорнокнижник» (1936), пісня «Збите поле» (1936), «Пісня богунців» із драматичної поеми «Щорс» (1937), на черк статті «Олександр Корнійчук» (1937), збірка поезій «Листи червоноармійця Опанаса Байди» (1939), переспів поеми «Слово о полку Ігоревім» (1937). Особливо цікавими є його записні книжки перших місяців Великої Вітчизняної війни, на сторінках яких автор занотовував свої спостереження про героїзм радянських воїнів, їх самовідданість і глибокий патріотизм. Автографи поезій воєнних літ — «Дума про Фросю Скляренко» (1942), поема «Полонянка» (1943), «Балада про Остапа з Веселого Броду», «Ярославна» (1944) та цілий ряд інших свідчать про те, що полум'яне слово поета було випробуваною зброєю боротьби проти фашизму.

Про життєвий шлях поета розповідають і фотографії. Фотооб'єктив зафіксував А. Малишка під час його зустрічей з К. Федінім, М. Тихоновим, М. Танком, П. Бровою та багатьма іншими майстрами художнього слова, що свідчить про те, що поет

Мітинг з нагоди відкриття в с. Плютах Літературно-меморіального будинку-музею О. Є. Корнійчука — філіалу ЦДАМЛМ УРСР. 1975 р.

підтримував тісні творчі зв'язки з багатьма митцями з інших союзних республік.

У ЦДАМЛМ УРСР зберігаються документи українського радянського поета В. М. Сосюри (1889—1965). Архівістам пощастило зібрати рукописи його поетичних і прозових творів за 1928—1964 рр. Тут зберігаються 39 зошитів, блокнотів і записних книжок поета за 1944—1963 рр. Унікальним серед них є зошит із поезіями 1944 р., які були написані під час його перебування у військах 1-го Українського фронту. Всього в архіві зберігається 6640 машинописних аркушів поезій В. М. Сосюри за 1915—1965 рр., серед яких 1071 аркуш авторизовані. Отже, в архіві сконцентровані рукописи майже всього творчого доробку поета.

У фонді В. М. Сосюри зберігаються також правлені верстки окремих збірок поезій, переклади творів поета на інші мови. Навіть побіжний перегляд матеріалів фонду В. М. Сосюри вражає багатством тематики його творчості. В них висвітлена героїчна боротьба трудящих за Радянську владу на Україні в роки громадянської війни (поема «Червона зима»), боротьба з ненависним фашизмом («Уля», «Вічна слава хоробрим», «Клятва танкістів», «З Першим травнем, партизани», «Сергій Борзенко», «Під небом московським»); зберігаються також рукописи творів післявоєнного періоду (поема «Донбас», «Славен труд, що не знає утоми», «Крановщиця», «У всьому труд», «На ціліні»).

Серед численних документів фонду В. М. Сосюри особливо цінні рукописи творів, присвячених В. І. Леніну, Комуністичній партії («Ленін», «З іменем Леніна», «Щастя сім'ї трудової», «Пісня про партію», «Серце гріє партквиток»).

В архіві зберігаються близько 500 листів Володимира Сосюри, а також письменників П. Бровки, Я. Судрабална, С. Щипачова, Г. Петнікова і численні кореспонденції шанувальників таланту поета, що свідчить про популярність його творів не тільки в нашій країні, а й за рубежем; зібрані сотні листів до поета із найвіддаленіших куточків СРСР, а також близько ста поетичних привітань з нагоди його 50-річчя від дня народження. Серед них найцікавіші за змістом і своєю формою вірші-присвя-

ти М. Рильського, А. Малишка, С. Олійника, М. Терещенка, О. Ющенко, Г. Петнікова, Т. Коломієць та інших.

У Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва УРСР зберігаються документи видатних українських художників М. П. Глуценка, В. І. Касіяна, А. Г. Петрицького, М. Г. Дерегуса, І. С. Іжакевича, К. Д. Трохименка, українських радянських композиторів Л. М. Ревуцького, А. Я. Штогаренка, К. Д. Данькевича, Б. М. Лятошинського, Г. І. Майбороди, українських радянських акторів Г. П. Юри, О. П. Юри-Юрського, А. М. Бучми, В. М. Халатова, З. М. Гайдай, М. Д. Ворвулева, Ю. С. Кипоренка-Доманського та багатьох інших.

Слід підкреслити, що архів постійно комплектується документами діячів української культури. Щорічно на державне зберігання приймається 12—15 тис. документів особового походження.

В. П. Коба

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ АРХИВ-МУЗЕЙ ЛИТЕРАТУРЫ И ИСКУССТВА УССР

Резюме

В статье освещаются краткая история создания Центрального государственного архива-музея литературы и искусства УССР (ЦГАМЛИ УССР), его основные задачи и функции, даются сведения о количественном и качественном составе основных документальных фондов архива. Автор дает краткую характеристику фондов ведущих творческих учреждений и организаций Украинской ССР в области литературы и искусства (Союза художников Украины, Киевского государственного ордена Ленина академического театра оперы и балета им. Т. Г. Шевченко, Государственного музея Т. Г. Шевченко в г. Киеве), фондов личного происхождения выдающихся деятелей украинской культуры. Рассказывается о филиале ЦГАМЛИ УССР — Литературно-мемориальном доме-музее А. Е. Корнейчука, созданном в с. Плюты Обуховского района Киевской области.

V. P. Koba

LES ARCHIVES-MUSEE CENTRALES D'ETAT DE LA LITTERATURE ET DE L'ART DE LA R.S.S. D'UKRAINE

Résumé

L'article retrace l'origine des Archives-musée centrales d'Etat de la littérature et de l'art de la R.S.S. d'Ukraine, leurs fonctions et tâches, cite les données qualitatives et quantitatives sur le contenu documentaire des fonds essentiels des Archives-musée. L'auteur donne la caractéristique des fonds des organisations et des institutions importantes de la domaine de la littérature et de l'art (tels que: l'Union des écrivains de l'Ukraine, l'Union des peintres de l'Ukraine, le Théâtre académique d'Etat d'opéra et de ballet T. G. Chevtchenko, le Musée de T. G. Chevtchenko qui se trouve à Kiev) et des fonds personnels des personnalités éminentes de la culture ukrainienne. Il s'agit aussi de la Maison-musée littéraire et mémoriale de A. E. Kornijtchouk créée dans le village Pluty de district Obouchovsky de la région de Kiev — la filiale des Archives-musée centrales d'Etat de la littérature et de l'art de la R.S.S. d'Ukraine.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ УРСР

М. Ф. КОНДРАТЬЕВ

З метою централізації зберігання та організації використання документів з історії розвитку науки і техніки на Україні у Харкові в 1969 р. створено Центральний державний архів науково-технічної документації УРСР (ЦДАНТД УРСР). В ньому зосереджується технічна документація унікальних проектів, що відображають основні етапи розвитку народного господарства Української РСР, і насамперед, об'єктів та виробів, які зазначені в директивах з'їздів Комуністичної партії Радянського Союзу, Комуністичної партії України та постановках союзного і республіканського урядів про п'ятирічні плани розвитку народного господарства. Архів приймає на державне зберігання проекти споруд, промислових виробів, технологічних процесів, відзначені Ленінськими, державними та міжнародними преміями, дипломами ВДНГ УРСР, а також проекти, які були запатентовані і передані зарубіжним країнам.

Науково-технічна документація (НТД) надходить до архіву від головних, міжгалузевих, спеціалізованих та інших науково-дослідних, проектних, конструкторських і технологічних організацій, які ведуть комплексну розробку проблем теоретичного, експериментального і практичного характеру в галузях науки, техніки, будівництва і промислового виробництва на території Української РСР.

На першому етапі становлення архіву було розв'язано ряд методичних та організаційних питань, оскільки від їх вирішення залежала дальша робота колективу, зокрема, були вироблені принципи комплектування архіву документами, форми і методи взаємовідносин архіву з установами-фондоутворювачами, вирішені питання про забезпечення архіву кваліфікованими кадрами. Питання про принципи комплектування архіву неодноразово обговорювалось на засіданнях Колегії Головархіву УРСР, що допомогло розробити і затвердити положення про ЦДАНТД УРСР.

Проте це не означає, що всі питання комплектування архіву джерелами вирішені до кінця. Над їх розв'язанням постійно працює колектив архіву, вносить в цю справу відповідні корективи, особливо у визначенні кола організацій-фондоутворювачів, а також складу і змісту НТД, яка повинна відклатися у ЦДАНТД УРСР.

Успішно вирішувати ці завдання можуть спеціалісти, які знають науково-технічну документацію. З цією метою для працівників архіву були організовані курси підвищення кваліфікації. Лекції читали інженери-спеціалісти харківських проектних інститутів. На курсах слухачі вивчали різновиди технічної документації, методи її оформлення, облік і зберігання, експертизу цінності. Після курсів співробітники архіву пройшли десятиденну практику у відомих технічних архівах. Підвищення кваліфікації кадрового складу знаходиться в центрі уваги не тільки керівництва, а й партійної, профспілкової та комсомольської організацій архіву.

Архів провів значну роботу по складанню списків науково-дослідних, проектних, конструкторських і технологічних організацій, НТД яких повинна надходити на державне зберігання. Одночасно архів розробив і розіслав усім науково-дослідним, проектним, конструкторським і технологічним організаціям спеціальну «Інструкцію про порядок підготовки науково-технічної документації для передачі на державне зберігання у ЦДАНТД УРСР», в якій докладно визначено порядок складання переліку НТД, експертизи її цінності, створення до неї науково-довідкового апарату і передачі НТД на державне зберігання тощо. До інструкції додавалася анкета, заповнення реквізитів якої допомогло нам у визначенні напрямів діяльності фондоутворювачів та характеру створюваної ними НТД. Завдяки анкеті ми одержали дані про відомчу підлеглість фондоутворювача, дату утворення, види і обсяг технічної документації та багато інших цікавих відомостей. Одержані відповіді допомогли систематизувати організації за їх профілем, виділити з них ті, документація яких треба було взяти на державне зберігання. Було складено список фондоутворювачів ЦДАНТД УРСР, до якого увійшло 366 організацій. Згідно із списком було організовано вивчення архівними співробітниками складу і змісту НТД, що зберігається у відомих архівах. До цієї справи було залучено значну кількість науково-технічних працівників. З їх допомогою вивчено склад і зміст НТД і складено переліки проектів, що підлягають передачі на державне зберігання 86 проектних і конструкторських інститутів.

Займаючись вивченням складу і змісту НТД, ми дійшли висновку, що співробітників відділу відомих архівів необхідно спеціалізувати з окремих галузей народного господарства, щоб дати змогу кожному з них глибше вивчити історію технічного розвитку однієї або двох галузей. З цією метою організовано вивчення історії технічного розвитку таких галузей народного господарства, як електроенергетика, металургія, транспорт, хімічна, паливна, машинобудівна, верстатобудівна промисловість, цивільне будівництво і архітектура, приладобудування і засоби автоматизації. Для цього кожний співробітник склав для себе відповідну бібліографію, яку він повинен опрацювати. Настільними книгами працівників стали «Енциклопедія народного господарства УРСР», «Техническая энциклопедия», монографії «Технический прогресс в Украинской ССР. 1961—1976 гг.», «Технический прогресс в машиностроении УССР», «Научно-технический прогресс в УССР», «Черная металлургия СССР. 1917—1967 гг.», «Черная металлургия УССР за 50 лет Советской власти», «История технического развития угольной промышленности Донбасса», «Транспорт УССР», «Хімічна промисловість України», «История тепловозостроения в СССР», а також спеціальні технічні журнали — «Автомобильная и тракторная промышленность», «Химическая промышленность Украины», «Внешняя торговля», «Гражданская авиация», «Пам'ятники України», «Архитектура» та інша література.

В результаті опрацювання літератури було складено історичні довідки, які розкривають основні етапи технічного розвитку галузі. В довідках подано розгорнуті характеристики проектів, що відіграли значну роль в розвитку галузі, їх оцінка радянськими спеціалістами. До кожної справи додано список головних науково-дослідних, проектних, конструкторських і технологічних організацій і підприємств галузі і перелік основних проектів, розроблених цими організаціями.

На підставі цих переліків в архіві складено зведений «Перелік об'єктів, що відобразили основні етапи розвитку провідних галузей народного господарства республіки». Цей перелік і далі буде поповнюватись і удосконалюватись.

Для складання переліків об'єктів (проектів), проведення експертизи цінності і відбору НТД на державне зберігання в науково-дослідних, конструкторських, проект-

них і технологічних організаціях створено експертні комісії з числа найбільш кваліфікованих спеціалістів. При розгляданні переліків проектів в роботі комісії беруть участь представники ЦДАНТД УРСР. Всі ці заходи дали можливість планувати комплектування архіву цілеспрямовано, з урахуванням значимості і цінності проектів. Протягом 1972—1974 рр. архівом прийняті цікаві, на наш погляд, проекти, що відбивають розвиток ряду галузей народного господарства. Так, на державне зберігання надійшов технічний проект Каховської ГЕС, розроблений Українським відділенням Все-союзного проектно-дослідного і науково-дослідного інституту «Укргідропроєкт». Спорудження цієї електростанції дало не тільки дешеву електроенергію, але й забезпечило глибоководний шлях річковому транспорту від Чорного моря до основних промислових центрів України.

До архіву надійшли технічні проекти двох шахт: похилої імені О. М. Горького, збудованої ще у 1896 р. (відбудованої в 1947 р.), і вертикальної Черкасько-Комсомольської, побудованої в 1956 р. за останнім словом техніки тих років.

Вітчизняні вантажні і пасажирські паровози «ФД», «СО», «ИС», «Л», «ЛВ», у довоєнні і перші післявоєнні роки були добре відомі не тільки в СРСР, а й далеко за його межами. За своїми технічними даними вони значно перевершували паровози зарубіжних країн того часу. В 1972—1973 рр. робочі проекти паровозів цих серій були передані Ворошиловградським тепловозобудівним заводом ім. Жовтневої революції на державне зберігання.

Центральне конструкторське бюро Харківського турбінного заводу ім. С. М. Кірова передало робочі проекти двох турбін. Одна з них — потужна парова стаціонарна турбіна БКТ-100 є першим великим агрегатом такого типу, збудованим в післявоєнні роки на Україні. Проект другої — зворотнолопасної гідротурбіни, розроблений для Кременчуцької ГЕС у 1957 р., втілює в собі все краще, що було на той час в СРСР в галузі гідротурбінобудування. В обох проектах відбито багаторічний досвід радянських турбобудівників.

Від Горлівського машинобудівного заводу ім. С. М. Кірова на державне зберігання надійшов проект одного з перших радянських вугільних комбайнів — УКМГ-1, призначений для розробки тонких шарів вугілля при пологому і похилому падінні. СКБ Харківського тракторного заводу ім. С. Орджонікідзе передало унікальні проекти одного з перших вітчизняних тракторів ХТЗ-15 (1931 р.) і першого післявоєнного трактора ДТ-54.

В галузі архітектурно-будівельного проектування великий інтерес представляє переданий на державне зберігання проект кіноконцертного залу «Україна», спорудженого в 1960—1963 рр. в м. Харкові. Розрахований на 2000 місць, зал є унікальною експериментальною спорудою з вантовою оболонкою і висячим покриттям великого прогону.

В 1974 р. архів прийняв на зберігання технічний проект металургійного гіганта — Запорізького металургійного заводу ім. С. Орджонікідзе «Запоріжсталь». Надійшли також проекти першого радянського блюмінга, автобусів, телевізорів, уперше розроблених на Україні, і ряд інших проектів. Всього за станом на 1 квітня 1975 р. ЦДАНТД УРСР має на зберіганні 9312 справ, в тому числі 5155 звітів з науково-дослідної роботи, 3189 справ з капітального будівництва і 968 справ конструкторської документації.

НТД, що є джерелом інформації про розвиток науково-технічного прогресу країни та її народного господарства в Державному архівному фонді СРСР, посідає важливе місце. Тому використання НТД є однією з основних задач державних архівів.

Робота по використанню НТД з перших днів змусила нас турбуватися про те, як орієнтуватися у величезній кількості документів, що зберігаються в архіві, як ознайомити дослідника із змістом джерел, допомогти йому своєчасно розшукати і швидше видати потрібний документ. Наукові співробітники відразу ж взялися за створення науково-довідкового апарату. Практика роботи нашого і інших державних архівів НТД показує, що традиційні форми обліку для цих архівів непридатні. Основною її обліковою одиницею в архівах науково-технічної документації є не архівний фонд, а архівний комплекс*. Це пояснюється тим, що, по-перше, НТД, прийнята на державне зберігання, є тільки невеликою частиною фонду і не може претендувати на назву «фонд»; по-друге, в більшості над проектом, а тим більше комплексом, працює цілий ряд розробників і визначити його фондову належність практично неможливо; по-третє, дослідника, що вивчає історію технічного розвитку тієї чи іншої галузі народного господарства, буде цікавити не тільки фонд, що розкриває історію установи, а й конкретні науково-дослідницькі розробки, проекти об'єктів капітального будівництва або промислових виробів, що розкривають процес їх розвитку.

НТД, що надходить до ЦДАНТД УРСР, обліковується за групами (науково-дослідницькою, проектною в галузі капітального будівництва, конструкторською, технологічною). Всередині груп облік ведеться за архівними компонентами, книгами сумарного обліку НТД, здавальними і внутрішніми описами, картками архівних комплексів і паспорту архіва.

* Архівний комплекс — сукупність науково-технічних документів проекту або групи проектів, пов'язаних єдністю змісту, що відносяться до відповідного об'єкту роботи, незалежно від місця і часу їх розробки.

Найпоширенішим видом науково-довідкового апарату є описи, які довгий час були єдиним довідником для розкриття змісту документів. Однак описи, складені на НТД, в основі обліку якої покладено комплекс, а не фонд, не здатні забезпечити оперативний пошук інформації. Тому в держархівах науково-технічної документації основними довідниками, які розкривають склад і зміст НТД і дозволяють швидко розшукувати необхідні документи, стали каталоги. Перевага каталога перед іншими видами НТД полягає перш за все в тому, що він за своєю формою практично не знає ніяких умовних обмежень. До нього можуть включатися картки на документи всіх комплексів з усіх питань.

Для створення систематичного каталога першорядне значення має схема класифікації НТД, на основі якої можливе наукове групування документів. Головне архівне управління при Раді Міністрів СРСР розробило проект схеми, який тепер обговорюється в архівних установах.

В ЦДАНТД УРСР створюється покомплексний каталог. Чотири вищезгадані групи НТД — науково-дослідницька, проектна в галузі капітального будівництва, конструкторська і технологічна — є основними розділами каталогів. Всередині групи комплекси групуються за галузями народного господарства, які також діляться на підгалузі, останні в свою чергу — на групи споруджень (для капітального будівництва) або види виробів (для промислового виробництва) і т. д.

Форма каталожної картки на НТД, яка застосовується в нашому архіві, в стислому вигляді розкриває основний зміст документів, що входять до одиниці обліку, і дає необхідні пошукові дані. В картці вказано: назва комплексу, проекту, частини проекту, вузла або науково-дослідницької розробки, стадія і дата розроблення, назва організації-розроблювача і державного архіву, де зберігається документ, номер держреєстрації розробки, шифр документа в держархіві та його індекс за класифікатором.

Методична робота архіву зосереджена в спеціально обладнаному кабінеті. Кабінет зберігає розроблену в архіві всю методичну літературу щодо роботи з науково-технічною документацією. Працівниками архіву розроблені методичні посібники: «Про порядок складання переліків проектів (об'єктів), НТД яких підлягає державному зберіганню», «Критерії визначення кола науково-дослідних та проектно-конструкторських організацій, НТД яких підлягає передачі до ЦДАНТД УРСР», посібник для госпрозрахункового відділу «Організація та проведення науково-технічної обробки НТД для передачі її на державне зберігання». Методичний кабінет обладнано наочними посібниками, зразками НТД тощо. В методкабінеті проводяться засідання методичної та експертно-перевірної комісії, відбуваються заняття з підвищення ділової кваліфікації та інші заходи.

При архіві працює міжзональна лабораторія по проявленню мікроплівки. Лабораторія обслуговує ЦДАНТД УРСР, Харківський, Дніпропетровський, Сумський та Ворошиловградський обласні держархіви.

Технічна документація на державне зберігання часом надходить у незадовільному стані. Тому реставраційна майстерня в 1974 році опанувала технологію реставрації калюк. Протягом року реставровано близько 5000 креслень.

Документи архіву розміщено в архівосховищах згідно із схемою класифікації за групами, а в межах груп — за номерами комплексів. Текстовий матеріал переплетено в справи, а креслення зберігається в спеціально виготовлених папках.

НТД, що зберігається в архіві, використовується дослідниками, конструкторами і проєктувальниками в наукових і практичних цілях. Протягом останніх трьох років у читальному залі архіву працювало 47 дослідників, яким було видано 1635 справ.

З метою популяризації документів архіву було проведено спеціально підготовлену телепередачу, надруковано статті в обласній газеті та журналі «Архіви України».

Треба відмітити, що в роботі державних науково-технічних архівів, в тому числі і в роботі ЦДАНТД УРСР є ще багато невирішених питань. Досі відсутні, наприклад, методичні посібники по роботі з НТД. Окремі організації та підприємства не завжди охоче готують документи на державне зберігання. Вимагають вирішення і багато інших питань, що впливають з процесу обліку НТД, її збереження, широкого використання тощо. Всі ці труднощі поступово долаються натхненною працею колективу ЦДАНТД УРСР.

Н. Ф. Кондратьев

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ АРХИВ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ДОКУМЕНТАЦИИ УССР

Резюме

В статье освещаются вопросы организации и деятельности Центрального государственного архива научно-технической документации УССР (ЦГАНТД УССР), являющегося первым опытом в создании архива такого профиля.

Résumé

Cet article traite les questions de l'origine et de l'action des Archives centrales d'Etat de la documentation scientifique et technique de la R.S.S. d'Ukraine qui sont la première tentative sur la voie de la création de telles Archives.

ЦЕНТРАЛЬНА РЕСТАВРАЦІЙНА МАЙСТЕРНЯ

Ю. В. ГАЛАФУТНИК

Важлива роль у проведенні заходів, спрямованих на забезпечення зберігання документів та виконанні робіт, пов'язаних з використанням архівних джерел, належить створеній у 1956 р. Центральній реставраційній майстерні при Головархіві УРСР (ЦРМ).

Для забезпечення збереженості документів центральних архівів м. Києва і більшої широкого їх використання в наукових і практичних цілях майстерня виконує такі види робіт: 1) ремонт і фотореставрацію пошкоджених документів та їх консервацію; 2) мікрофільмування документів і виготовлення фотокопій; 3) палітурні і брошурувальні роботи; 4) виготовлення коробок для архівних документів; 5) розроблення і запровадження в практику державних архівів заходів по дезинфекції, дезинсекції та обезпиленню документальних матеріалів; 6) консультацію та інструктаж архівних установ в межах своєї компетенції; 7) виконання замовлень Головного архівного управління при Раді Міністрів УРСР на виготовлення друкарським способом науково-довідкового апарату, методичних посібників, форм обліку, планування, звітності тощо.

Для виконання цих робіт в майстерні є всі умови і в першу чергу просторі світлі приміщення, де розташовані і введені в експлуатацію мікрофотолабораторія площею 86 м², ламінаторна — 20 м², реставраційний цех — 43 м², хімлабораторія — 28 м², палітурний цех — 60 м², друкарня — 100 м², картонажний цех — 45 м² та інші, що сприяє підвищенню продуктивності праці і культурі виробництва при виконанні робіт по забезпеченню збереженості документів.

Робота по забезпеченню збереженості документальних матеріалів багатогранна і потребує цілого комплексу заходів, заснованих на наукових досягненнях і практичному досвіді в архівній справі. З цієї метою у ЦРМ створені і функціонують цехи і лабораторії відповідного призначення.

Документи, які потребують необхідної обробки, надходять з архівосховищ ЦДАЖР і ЦДА УРСР у м. Києві до майстерні, де їх реєструють, ретельно оглядають і вивчають, що допомагає правильно визначити і застосувати методи і форми необхідної обробки. При необхідності документи направляються в дезинфекційну камеру, де їх обезпилюють, дезинфікують або дезинсектують.

Після хімічобробки і очищення документи надходять до мікрофотолабораторії для мікрофільмування. Цей метод все більше поширюється, оскільки дає можливість зберігати оригінали документів, видаючи для використання мікрофотокопії. Для мікрофільмування документів в лабораторії застосовують спеціальні установки УДМ—2, завдяки яким можна продуктивно і якісно виконати цю роботу. Багато архівних документів мають мало контрастні кольорові тексти, тому для одержання мікрофільмів високої якості застосовують світлофільтри (ЖС—12, ЖС—17, ЖС—18 та ін.).

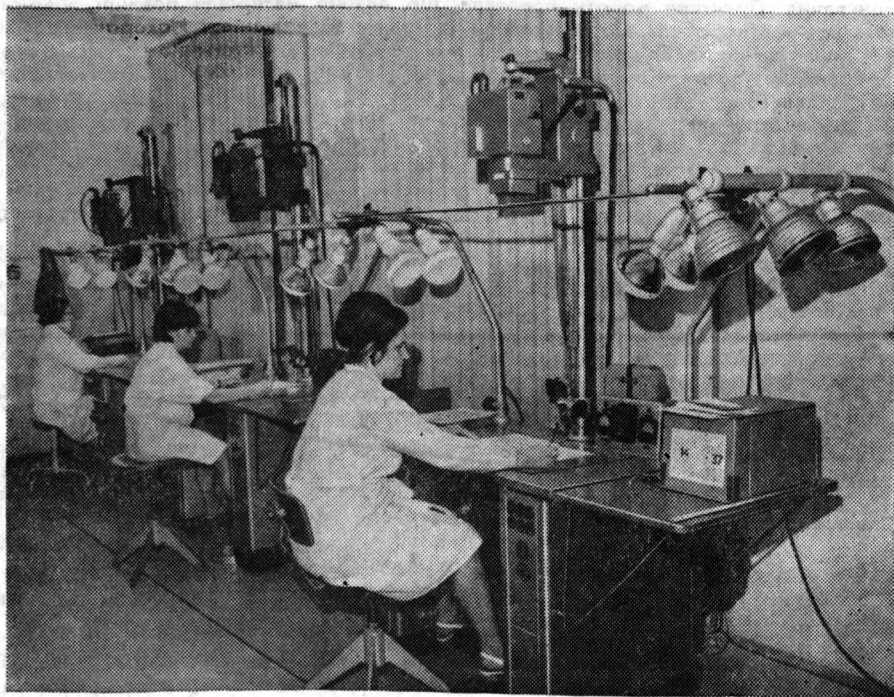
Плівку мікрофільму після відповідної обробки (виготовлення позитиву, монтажу, перевірки, оформлення і упаковки в спеціальні пластмасові коробочки) в комплекті «негатив—позитив» здають в архівосховища для зберігання і використання. У лабораторії виготовляють також різноформатні фотокопії із документальних матеріалів за замовленнями Головного архівного управління при Раді Міністрів УРСР, центральних архівів у м. Києві, а також дослідників, які працюють над архівними документами. Виконання цих робіт досягається високопродуктивною технікою.

Змікрофільмовані документи передаються в ремонтно-реставраційний цех, колектив якого виконує великий обсяг робіт з реставрації і консервації архівних матеріалів. Багатьом тисячам справ повернули «друге життя» реставратори, які з року в рік нарощують темпи, набувають досвіду і майстерності, вивчають і застосовують досягнення в галузі техніки і особливо в хімії. Всебічне запровадження в практику ремонтно-реставраційного цеху нових синтетичних матеріалів, які мають багато цінних якостей, сприяє поліпшенню виконуваних робіт. З розвитком промислового виготовлення полімерів розширюються можливості використання в реставраційній справі біологічно стійких клеїв (полівінілацетатної емульсії, карбоксилметилцелюлози). За-

стосування полімерів обумовлено високою фізико-механічною міцністю оброблених матеріалів, легкою «оборотністю», тобто розчинністю плівки, можливістю і простою виготовлення клеїв на тривалі строки, високим рівнем прозорості і пластичності оброблених документів. Тепер успішно замінюють конденсаторний папір заново освоєним мікалентним папером, який є рівномірним, крупноволокнистим і більш прозорим. Реставраційними якостями він значно перевершує кращі сорти конденсаторного паперу.

У майстерні широко впроваджується ламінація документів, тобто запресовування пошкоджених документів, що розпадаються, між тонкими прозорими аркушами термопластичної плівки за допомогою машини «Импрегнатор». Цей метод застосовується для реставрації і консервації документів, карт, газет тощо.

Для підвищення якості обробки документів, створених на паперовій основі, велике значення мають не лише застосування матеріалів, але і правильність виконання кожної операції технологічного процесу згідно з спеціальними інструктивно-методичними посібниками. З цієї метою використовують створені архівними установами Радянського Союзу і республіки інструкції і посібники з питань відновлення і збереження документів, в тому числі методичний посібник з брошурування й оправи, розроблений безпосередньо в Центральній реставраційній майстерні.

Мікрофотолабораторія Центральної реставраційної майстерні
Головархіву УРСР. 1975 р.

Все це разом взяте дало можливість колективу майстерні, зокрема, ремонтно-реставраційного цеху, досягти значних успіхів у роботі з реставрації і консервації документів. Тільки за останні 5 років продуктивність праці тут виросла на 52 проценти, набагато поліпшилась якість виконуваних робіт.

Документи, відремонтовані і реставровані, а також друковані роботи, виготовлені в друкарні майстерні, надходять у палітурний цех. Залежно від призначення, характеру і обсягу їх брошурують одним із способів (на прокол, клей, тасьму, машину), а потім беруть у відповідну оправу, після чого передають архівам-замовникам для збереження і дальшого використання.

За останні роки цех поповнився новою технікою та устаткуванням; встановлені нові автоматичні преси, виготовлені спеціальні реставраційні столи з підсвічуванням, більш удосконалені сушильники, а також гумові валики для накатування. Наявне в цеху обладнання, зокрема паперово- і картонорізальні, нитко-дроташвейні машини, свердлильний верстат і преси повною мірою дають можливість колективу виконувати найрізноманітніші брошурувально-палітурні роботи, а також виготовляти різноформатні папки, конверти, планшети, альбоми тощо.

Серед матеріалів, які зберігаються в держархівах республіки, зустрічаються документи, тексти яких ослаблені або зовсім не видні («згасаючі»). Це спричинено, в основному, механічними пошкодженнями основи документів, «старінням» штрихів тексту під час тривалого користування. Відновити ці тексти — завдання, яке вирішує

фотограф-реставратор (хімік) майстерні. «Згасаючі» або ослаблені тексти документів відновлюють на спеціальній установці, виготовленій в майстерні і укомплектованій всіма необхідними допоміжними приладами і пристроями.

В основному відновлення «згасаючих» або «згаслих» текстів здійснюється загальноприйнятими методами фотореставрації: а) фотографуванням у відбитих інфрачервоних променях; б) фотографуванням інфрачервоної люмінесценції документа; в) фотографуванням видимої люмінесценції документа в ультрафіолетовому спектрі; г) фотографуванням у відбитих ультрафіолетових променях. Залежно від основи документа і ступеня ослаблення тексту вибирають той чи інший метод фотореставрації. Так, фотографом-реставратором були відновлені документи XIV—XVI ст. на пергаменті із згаслим текстом і лист Г. Сковороди. Відновлено також список ветеранів Комуністичної партії. Одним із методів фотореставрації були прочитані призвища на мандатах делегатів VIII з'їзду ЛКСМУ і IX — ВЛКСМ та інші.

В хімлабораторії майстерні виконуються також роботи по дезинфекції і дезинсекції документів, перевірці стану контрольних одиниць зберігання після реставрації, обробленню документальних матеріалів на пергаменті, перевірці якості мікроплівки після мікрофільмування тощо. Технічна оснащеність хімлабораторії сприяє своєчасному виконанню всіх цих робіт.

Невід'ємною частиною забезпечення збереженості архівних документів є їх картонування. Практика роботи показала, що архівні матеріали повинні зберігатися компактно — в коробках. Це забезпечує їх кращу збереженість і охороняє від механічних пошкоджень, забруднення, «згасання» тексту, а також значно полегшує їх видачу і транспортування. Коробки повинні бути легкими, зручними в експлуатації, міцними і дешевими.

Для забезпечення картонування документів центральних архівів у м. Києві картонажний цех ЦРМ виготовляє коробки спеціальної конструкції із високоякісного картону, що користуються великим попитом замовників.

Тепер зусилля працівників ЦРМ спрямовані на вдосконалення конструкції коробок, поліпшення їх якості, підвищення довговічності, зниження собівартості їх виготовлення.

Значну роботу щодо забезпечення архівних установ необхідними друкованими матеріалами (брошурами, бланками, обліковими книгами, обкладинками, картками тощо) виконує друкарня майстерні. Вона сприяє поліпшенню діяльності всіх підрозділів архівних установ. Останнім часом значна частина архівних видань з'являється в копіюваному вигляді. Тому в Центральній реставраційній майстерні створено копіювальний цех, оснащений новою і різноманітною електрографічною та копіювальною технікою, яка дає можливість швидко і якісно копіювати необхідні документи з мінімальними затратами матеріалів і часу, з максимальною продуктивністю.

На сьогодні основні завдання майстерні — механізувати й автоматизувати окремі процеси, розширити діапазон робіт з фотореставрації, застосувати нові і удосконалені машини і апарати, впроваджувати у виробництво нові матеріали, що сприятиме поліпшенню якості робіт з реставрації і консервації архівних документів.

Ю. В. Галафутник

ЦЕНТРАЛЬНАЯ РЕСТАВРАЦИОННАЯ МАСТЕРСКАЯ

Резюме

В статье последовательно описаны технологические процессы и виды работ, выполняемые в Центральной реставрационной мастерской Главного архивного управления при Совете Министров УССР. Значительное внимание уделено вопросам микрофильмирования документов, их реставрации, ремонта, ламинации; переплетным работам, изготовлению картонных коробок для сохранения документов, восстановлению угасающих и угасших текстов.

Y. V. Galafoutnik

L'ATELIER CENTRAL DE RESTAURATION

Résumé

Dans l'article sont décrits successivement les processus technologiques des différents travaux exécutés dans l'Atelier central de restauration de la Direction générale des Archives d'Etat près le Conseil des Ministres de la R.S.S. d'Ukraine. Sont également envisagées les questions du microfilmage des documents, de leur restauration, réparation et lamination, ainsi que de la reliure et de la fabrication des boîtes de carton pour la conservation des documents, de la restauration des textes peu ou non lisibles.

МІЖНАРОДНІ ЗВ'ЯЗКИ АРХІВНИХ УСТАНОВ

МІЖНАРОДНІ ЗВ'ЯЗКИ АРХІВНИХ УСТАНОВ СРСР

М. Я. КАПРАН,

*начальник відділу зовнішніх зв'язків Головного архівного управління
при Раді Міністрів СРСР*

Розвиток міжнародного культурного і наукового співробітництва СРСР з зарубіжними країнами сприяв зміцненню і розширенню міжнародних зв'язків радянських архівних установ, які підтримують ділові стосунки з архівами понад 50 країн світу. Особливо активні контакти розвиваються з архівними службами соціалістичних країн.

Міжнародні зв'язки радянських архівних установ особливо активізувалися після вступу в 1956 р. Головного архівного управління при Раді Міністрів СРСР, а також архівних управлінь України і Білорусії в міжнародну організацію архівістів — Міжнародну раду архівів (МРА). Участь в роботі цієї міжнародної організації, а також в міжнародних конференціях «Круглого стола архівів» сприяє ознайомленню радянських архівістів з діяльністю зарубіжних архівних установ, встановленню особистих контактів з їх керівниками.

Радянські архівісти брали участь в міжнародних конгресах архівів, які проходили в Італії, Швеції, Бельгії, США та Іспанії, а також у конференціях «Круглого стола архівів» в Югославії, ФРН, Португалії, Польщі, Іспанії, Угорщини, Великобританії, Данії, Румунії, Люксембурзі і Канаді.

У 1972 р. в Москві відбувся VII Міжнародний конгрес архівів, який був найбільш представницьким з усіх попередніх конгресів архівів. У ньому взяло участь майже 1,5 тис. архівістів із 56 країн світу. Конгрес пройшов на високому науковому рівні, в обстановці ділового співробітництва радянських і зарубіжних архівістів, при активній участі представників архівних установ соціалістичних країн і країн, що розвиваються.

В цьому ж році в Москві відбувся Міжнародний семінар архівістів країн, що стали на шлях самостійного розвитку. Семінар, організований Головним архівним управлінням при Раді Міністрів СРСР з допомогою Міжнародної ради архівів і ЮНЕСКО, сприяв встановленню і розвитку дружніх ділових контактів радянських архівістів з архівістами цих країн. В ньому взяли участь керівники національних архівних служб Гани, Індії, Кенії, Кіпра, Нігерії, Танзанії, Філіппін — всього близько 20 чоловік з 12 країн світу.

Проведення конгресу і семінару архівістів у Москві в 1972 р. створило сприятливі умови для розширення ділового співробітництва радянських архівістів з зарубіжними колегами й активізації роботи радянських представників у Міжнародній раді архівів. Важливі проблеми діяльності архівів будуть обговорені на XVI Міжнародній конференції «Круглого стола архівів» у вересні 1975 р. в м. Києві.

Значний розвиток одержало за останні роки багатостороннє співробітництво архівних установ соціалістичних країн. Регулярно проводяться наради керівників архівних відомств країн — членів РЕВ, на

яких з участю спеціалістів обговорюються актуальні питання розвитку архівної справи в соціалістичних країнах. Розпочата спільна розробка єдиного словника архівної термінології країн — членів РЕВ.

Важливим напрямом у розвитку міжнародних зв'язків є обмін делегаціями і окремими представниками між радянськими і закордонними архівними установами, який організовується в рамках культурного і наукового співробітництва СРСР з зарубіжними країнами з метою обміну досвідом роботи і наукових досліджень в галузі документоведення й архівної справи, а також для виявлення в закордонних країнах документів з історії народів Радянського Союзу і поповнення їх копіями Державного архівного фонду СРСР.

За останні роки від Головного архівного управління при Раді Міністрів СРСР за кордон виїжджали десятки спеціалістів. Серед них було близько 60 представників радянських союзних республік, зокрема України, Білорусії, Грузії, Молдавії, Вірменії, Казахстану, Узбекистану, Естонії, Латвії, а також РРФСР, 50 представників центральних державних архівів СРСР (ЦДАЖР, ЦДАДА, ЦДІА, ЦДАРА, ЦДАЛМЛ, ЦДВІА, ЦДАВМФ, ЦДАКФФД і ЦДАЗЗ), Всесоюзного науково-дослідного інституту документоведення та архівної справи. В складі делегацій Головархіву СРСР неодноразово виїжджали за кордон архівісти Міністерства закордонних справ СРСР, Центрального партійного архіву Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС, учені-історики Академії наук СРСР, а також представники Московського державного історико-архівного інституту. Лише останніми роками радянські архівісти побували у 35 країнах світу. Значна кількість зарубіжних архівістів відвідала Радянський Союз.

Особливо активно і регулярно здійснюється обмін спеціалістами з соціалістичними країнами. Співробітництво між архівними установами СРСР та інших соціалістичних країн стало цілеспрямованим і конкретним. Все ширше впроваджується у практику погодження перспективних робочих планів співробітництва між Головним архівним управлінням при Раді Міністрів СРСР і архівними відомствами цих держав. Вони являються складовими частинами планів культурного і наукового співробітництва СРСР з відповідними країнами, конкретизують і уточнюють завдання в галузі міжнародних зв'язків радянських архівних установ.

Важливою формою співробітництва архівних установ соціалістичних країн стає обмін досвідом роботи, організація спільної розробки найактуальніших проблем архівної справи. Така спільна робота ведеться з архівістами НДР, Болгарії і Польщі.

Одним з головних напрямів у розвитку міжнародних зв'язків радянських архівних установ, а також важливим показником ефективності цих зв'язків є поповнення Державного архівного фонду СРСР оригіналами і копіями документів з історії народів Радянського Союзу із зарубіжних архівів.

За останні роки колекція мікрофільмів документів, одержаних із зарубіжних архівів, складає близько 1,5 млн. кадрів. Серед цих матеріалів — копії документів із архівів Болгарії, Польщі, Румунії, Угорщини, а також США, Фінляндії, Швеції. Більша частина мікрофільмів, які надійшли із-за кордону, вже введена в науковий обіг. Показово, що більшість цих матеріалів одержана на безвалютній основі, тобто в порядку еквівалентного обміну на копії документів радянських архівів, які представляють інтерес для закордонних істориків і архівістів.

В результаті спільних зусиль Головного архівного управління при Раді Міністрів СРСР та інших радянських установ із-за кордону поряд з копіями надходять також архівні документи і матеріали в оригіналах. Лише за останні роки понад 30 тис. оригінальних документів одержано із Франції (листування письменників О. М. Горького,

І. С. Тургенева, автографи Л. М. Толстого, рукописи О. І. Купріна, автографи композитора О. Т. Гречанінова та ін.), а також оригіналів із США, Чехословаччини, НДР та інших.

До складу Державного архівного фонду повертаються також архівні матеріали дожовтневого і радянського періодів, які виявилися останнім часом на території зарубіжних країн. Так, уряди соціалістичних країн за останні роки передали до СРСР понад 300 тис. архівних справ. За рішенням Радянського уряду Головне архівне управління при Раді Міністрів СРСР, в свою чергу, передало в зарубіжні країни близько 3 млн. справ оригінальних архівних документів, врятованих Червоною Армією в ході другої світової війни. Так, були передані архівні документи урядам НДР, Польщі, Болгарії, Угорщини, Румунії, Чехословаччини, а також Франції, Австрії, Норвегії та інших країн.

Велика увага в міжнародних зв'язках радянських архівних установ приділяється організації роботи іноземних дослідників, які прибувають до Радянського Союзу, як правило, з метою наукового обміну між Академією наук СРСР, Міністерством вищої і середньої спеціальної освіти СРСР і відповідними закордонними установами. Кількість зарубіжних учених, які працюють над документами радянських архівів, з року в рік збільшується. Так, наприклад, лише за останні 10—12 років їх кількість подвоїлася.

Більше половини з них — вчені із соціалістичних країн. Великий інтерес до документів державних архівів СРСР виявляють також учені із США, Франції, Великобританії, Індії, Італії, Фінляндії, Швеції, Норвегії, Данії, Бельгії, Голландії, ФРН, Австрії, Швейцарії, Канади та інших країн.

Дослідники із соціалістичних країн вивчають в радянських державних архівах, як правило, матеріали з історії народів своїх країн, робітничого та національно-визвольного рухів, документи про пролетарську солідарність, участь своїх земляків у Великій Жовтневій соціалістичній революції, про громадянську війну в СРСР, історію дружніх зв'язків своїх країн з народами Радянського Союзу, а також про спільні дії і бойову солідарність в роки другої світової війни.

Значну увагу дослідники із соціалістичних країн приділяють вивченню питань робітничого і комуністичного руху. Так, в 1971 р. група наукових співробітників Інституту історії партії при ЦК БКП виявляла в державних архівах СРСР документи з історії Болгарської Комуністичної партії. Польські дослідники вивчали матеріали з історії польського робітничого руху XIX ст., а також питання революційного руху в Польщі в 1918—1939 рр. Ряд праць був пов'язаний з написанням біографій або створенням документальних фільмів про діячів комуністичних партій і учасників визвольного руху соціалістичних країн.

Вивчалися проблеми, пов'язані з історією економіки, державного устрою, політичних партій і рухів, з течіями політичної думки і культури окремих соціалістичних країн. Наприклад, історики із Угорщини і Болгарії вивчали документи радянських архівів, які відображають деякі сторони економічного розвитку цих країн XVIII—XIX ст. Чехословацькі спеціалісти приділяли увагу політичним аспектам історії Австро-Угорщини, аналізу причин її розкладу.

Суттєве місце в проблематиці досліджень вчених соціалістичних країн займає історія розвитку дружніх зв'язків народів СРСР з народами цих країн. Так, спеціалісти із Румунії вивчали, в основному, матеріали з історії розвитку румуно-слов'янських і румуно-російських зв'язків XV—XVII ст. Історію російсько-сербських і українсько-сербських відносин у XVIII—XIX ст. вивчали за документами державних архівів СРСР югославські вчені. Угорські спеціалісти знайомилися з

матеріалами, які відображають розвиток політичних, зокрема дипломатичних зв'язків між Росією та Угорщиною в XVIII—XIX ст. Польський дослідник, вчений секретар Вроцлавського університету К. Матвієвський працював над документами з теми «Зближення Польщі і Росії в роки царювання Яна III Собеського (друга половина XVII ст.)».

У багатоаспектній тематиці з історії радянсько-болгарських відносин досліджувалося питання про подання допомоги російським народом національно-визвольній боротьбі болгарського народу. Болгарські дослідники вивчали також документи про російсько-турецьку війну XVIII—XIX ст. і національно-визвольний рух в Болгарії, участь болгарських ополченців в російсько-турецькій війні 1876—1878 рр., російсько-болгарські відносини 1878—1885 рр., російську громадськість і Болгарію в першій половині XIX ст. та ін. Предметом досліджень багатьох болгарських учених було вивчення досвіду боротьби радянського народу за побудову соціалізму та його впливу на революційний процес в Болгарії.

Чехословацькі історики вивчали документи за темами, які відносяться до російсько-словацьких зв'язків в XIX — на початку XX ст., матеріали про братерську допомогу Червоної Армії чехословацьким трудящим в їх боротьбі проти фашистських окупантів.

Особливу групу питань, над якими працювали дослідники соціалістичних країн в архівах СРСР, складають проблеми з історії СРСР, особливо економічного, політичного і культурного його розвитку після Великої Жовтневої соціалістичної революції. Науковий співробітник Інститу історії Польської Академії наук Р. Война працював, наприклад, над документами за темою: «Аграрна революція в Росії. 1917—1919 рр.». Деякі аспекти історії Жовтневої революції та її впливу на розвиток революційного руху в країнах Центральної Європи вивчав за архівними документами чехословацький історик Ю. Кржижек. Болгарський дослідник Б. Панов працював над темою «Жовтнева революція і політична освіта». Кінодокументалісти братніх соціалістичних країн досліджували в архівах матеріали про героїзм і самовіддану працю радянських людей у період мирного соціалістичного будівництва і в роки Великої Вітчизняної війни.

Таким чином, проблематика, над якою працюють у державних архівах СРСР учені з соціалістичних країн, спрямована, головним чином, на більш глибоке вивчення національної історії цих держав, а також окремих важливих проблем історії СРСР, на дослідження історії дружніх зв'язків між радянськими народами і народами братніх соціалістичних країн.

Учені капіталістичних країн працюють в радянських архівах над документами з історії політичних, економічних і культурних відносин своїх країн з Росією, соціально-політичних рухів і громадської думки в Росії, розвитку культури і літератури. Їх робота над документами державних архівів СРСР значною мірою пов'язана з вивченням різноманітних історичних проблем, зокрема розвитку капіталістичних відносин в Росії, російської державності, буржуазних політичних партій, історії революційного руху в Росії в XIX — на початку XX ст.

Інтерес до проблеми виникнення і розвитку капіталізму в Росії характерний, в основному, для американських дослідників. Їх цікавлять також питання історії розвитку міст в епоху феодалізму, зростання купецтва тощо. Ряд дослідників із США працювали над темами, пов'язаними з історією капіталістичних відносин в Росії в другій половині XIX — початку XX ст.

Звертаючись до проблем російської державності, дослідники з капіталістичних країн вивчають питання історії державного устрою царської Росії епохи феодалізму. Однак основну увагу вони приділяють періоду після селянської реформи 1861 р., першої російської ре-

волюції 1905—1907 рр. та ін. Зокрема, вивчалися такі теми, як «Самодержавство і державна рада в 1855—1905 рр.», «Урядова адміністрація в Росії в 1905—1916 рр.» і подібні.

Дослідники із капіталістичних країн виявляють великий інтерес до історії російської буржуазії, особливо до питань розвитку російських буржуазних партій та організацій. Наприклад, професор Стенфордського університету США Т. Емманс працював над темою: «Формування ліберальних політичних партій в Росії в 1894—1907 рр.». Значна частина американських і західнонімецьких дослідників вивчала матеріали про кадетів, взаємовідносини царизму і буржуазії в роки першої світової війни.

За останні роки окремі американські дослідники стали частіше звертатися до проблем революційного руху в Росії. Деякі з них вивчали питання, пов'язані з дворянським і різночинським етапом визвольного руху. Підвищився інтерес американських істориків до проблем робітничого руху.

Значна частина дослідників із капіталістичних країн вивчає в державних архівах СРСР документи різних проблем російського дожовтневого та радянського літературознавства. Для багатьох дослідників із США, Великобританії, Австрії, ФРН та інших капіталістичних країн характерний інтерес до творчості так званих символістів, акмеїстів, футуристів.

Аналіз тематики досліджень вчених із капіталістичних країн дає можливість зробити висновок, що вона певною мірою відображає основні напрями буржуазної історіографії.

Разом з тим ознайомлення з документами державних архівів СРСР допомогло в ряді випадків багатьом вченим із зарубіжних капіталістичних країн створити прогресивні концепції з багатьох питань історії.

Поряд з наданням можливостей зарубіжним дослідникам працювати над архівними документами безпосередньо в читальних залах державних архівів, а також виготовленням за їх замовленням копій документів радянські архівні установи проводять велику роботу щодо організації виконання тематичних запитів, які надходять від архівних та інших установ закордонних країн, а також від окремих громадян. Щорічно таких запитів надсилається більше 300.

За замовленнями зарубіжних дослідників і тематичними запитами в закордонні країни передається значна кількість копій архівних документів. Особливо активно обмін мікрофільмами архівних документів здійснюється з соціалістичними країнами, з більшістю архівних відомств, з якими досягнута домовленість про централізований обмін мікрофільмами на безвалютній основі.

Так, за останні роки в порядку обміну між архівними установами, а також за замовленнями іноземних вчених і тематичними запитами були підготовлені і здійснені передачі копій архівних документів в Польщу, Болгарію, Угорщину, ДРВ, НДР, Румунію, Чехословаччину, Югославію, Фінляндію і Францію. В порядку обміну була здійснена передача Генеральній дирекції державних архівів ПНР 157 тис. кадрів мікрофільмів і Державному архіву Фінляндії—30 тис. кадрів. В Югославію були передані копії документів про життя і діяльність Й. Б. Тіто. Копії кіноматеріалів радянських архівів були використані в радянсько-американському телефільмі «Арманд Хаммер в Радянському Союзі», було здійснено передачу Товариству Франція—СРСР понад 1 тис. м копій кіноматеріалів ЦДАКФД СРСР з історії дружніх зв'язків між СРСР і Францією за 50 років існування дипломатичних відносин.

Особливо активізувалося використання і передача за кордон копій кінодокументів 1974—1975 рр. в зв'язку з 30-річчям Перемоги ра-

дянського народу над фашизмом. Копії кінодокументів про Велику Вітчизняну війну радянського народу проти гітлерівської Німеччини і визволення народів Європи від фашизму передавалися останнім часом у Болгарію (для фільмів «Літопис», «З полум'я вересня», «Пам'ятники Радянській Армії», «30 років за 30 хвилин»), Угорщину (для фільму про визволення Угорщини «Як себе почуваєте, товариші»), Польщу (для фільмів «Братерство по зброї», «Карпатський рейд», «Поляки у білоруських партизанських загонах», «Парад Перемоги»), Румунію (про антифашистські повстання в Румунії 23 серпня 1944 р. і визволення Румунії Червоною Армією), Чехословаччину (для фільму «Літопис дружби» і інших фільмів про співробітництво і визволення Чехословаччини), Югославію (для фільму про Сталінградську битву), НДР (для фільму «Важкий початок», присвяченого 30-річчю визволення Німеччини від фашизму).

Яскравим виявом успішного розвитку ділового співробітництва між радянськими і зарубіжними архівними установами є спільні виставки історичних документів. Так, ще в 1960 р. були організовані спільні радянсько-австрійська і радянсько-французька виставки. Аналогічні виставки документальних матеріалів були організовані радянськими архівними установами в 1964 р. спільно з архівістами скандинавських країн у Копенгагені, Осло, Стокгольмі. У 1964—1965 рр. у Варшаві і Москві експонувалася спільна радянсько-польська виставка «Традиції радянсько-польської дружби».

З нагоди 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції в листопаді 1967 р. у Варшаві була відкрита виставка історичних документів. В тому ж році у Лондоні організована радянсько-англійська виставка документальних матеріалів, книг і творів мистецтва, яка відображала політичні, економічні і культурні зв'язки між народами Росії і Великобританії протягом кількох століть. У 1970 р. радянські архівні установи взяли участь у підготовці документальної частини експозиції радянського павільйону на Міжнародній виставці «ЄКСПО-70» в Японії.

У 1974 р. у Парижі була відкрита спільна радянсько-французька виставка історичних документів і творів мистецтва, присвячена 50-річчю встановлення дипломатичних відносин між СРСР і Францією. У 1975 р. ця виставка експонувалась у Москві.

Говорячи про міжнародні зв'язки радянських архівних установ, не можна не згадати про такий важливий напрям у їх дальшому розвитку, яким є публікація спільно з зарубіжними архівними та іншими науковими установами збірників історичних архівних документів, що відображають традиційні дружні відносини між СРСР і зарубіжними країнами, особливо з народами країн соціалістичної співдружності. Такі публікації готуються Головним архівним управлінням при Раді Міністрів СРСР і іншими радянськими установами разом з архівними установами Болгарії, Польщі, Чехословаччини, Югославії і Монголії. Раніше вже видавалися подібні публікації спільно з архівістами Угорщини і НДР. Крім підготовки і видання збірників документальних матеріалів спільно з соціалістичними країнами Головне архівне управління при Раді Міністрів СРСР співробітнічає в справі видання збірників документів з зацікавленими установами ряду капіталістичних країн.

Дальшому розвитку ділових зв'язків радянських архівних установ з архівними установами зарубіжних країн сприяє регулярний обмін архівознавчою літературою і методичними посібниками, який ведеться з 50 країнами світу.

Питання дальшого розширення ділових контактів радянських архівних установ з архівними установами зарубіжних країн були розглянуті на засіданні Колегії Головархіву СРСР у квітні 1973 р. Був

схвалений план заходів, спрямованих на підвищення ефективності як багатостороннього, так і двостороннього міжнародного співробітництва радянських архівістів. Головним архівним управлінням СРСР спільно з іншими архівними і науковими установами здійснена робота по складанню перспективного плану поповнення державного архівного фонду оригіналами і копіями документів з історії народів Радянського Союзу, які зберігаються в зарубіжних архівах.

Всі ці заходи сприятимуть дальшому розвитку і підвищенню ефективності міжнародних зв'язків радянських архівних установ.

М. Я. Капран

МЕЖДУНАРОДНЫЕ СВЯЗИ АРХИВНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ СССР

Резюме

В статье показывается, что основным направлением в международных связях советских архивистов является обмен опытом работы государственных архивов, совместная разработка актуальных проблем развития архивного дела. В этих целях осуществляется систематический обмен делегациями архивистов и отдельными специалистами на основе взаимного обмена. Особенно значительные результаты в этом направлении достигнуты с архивными учреждениями социалистических стран.

Главное архивное управление при Совете Министров СССР обменивается также делегациями в целях выявления документов и обмена их копиями на эквивалентной основе. В результате из зарубежных архивов получено около 1,5 млн. кадров микрофильмов документов по истории народов СССР. Примерно такое же количество микрокопий архивных материалов из советских архивов передано за границу.

Большое место в международных связях советских архивных учреждений занимает организация работы иностранных исследователей, прибывающих в Советский Союз, как правило, в порядке научного обмена.

Одной из форм делового сотрудничества между советскими и зарубежными архивными учреждениями являются периодически организуемые совместные выставки исторических документов. Одним из примеров таких выставок в последнее время явилась совместная советско-французская выставка исторических документов и произведений искусств, посвященная 50-летию установления дипломатических отношений между СССР и Францией, экспонировавшаяся в Париже и Москве в 1974—1975 гг.

Важным направлением в дальнейшем развитии международных связей советских архивных учреждений является публикация совместно с зарубежными архивными и другими научными учреждениями сборников исторических архивных документов, отражающих традиционные дружественные отношения между народами СССР и зарубежными странами.

Дальнейшему развитию деловых связей советских архивных учреждений с архивными учреждениями зарубежных стран способствует также регулярный обмен архивоведческой литературой и методическими пособиями, осуществляемый более чем с 50 странами мира.

M. J. KAPRAN

LES LIAISONS INTERNATIONALES DES INSTITUTIONS D'ARCHIVES DE L'U.R.S.S.

Résumé

L'article montre que l'orientation principale de la coopération internationale des archivistes soviétiques consiste en échange d'expérience des archives d'Etat ainsi qu'en études communes des problèmes actuels du développement des archives. Dans ce but on effectue un échange mutuel systématique de délégations des archivistes et des spécialistes. Surtout, les résultats considérables se sont manifestés en ce qui concerne les relations avec les services d'archives des pays socialistes.

La Direction Générale des Archives d'Etat de l'U.R.S.S. réalise également un échange de délégations dans le but de dépouillement des documents et de la réalisation de l'échange de copies des documents à la base équivalente. De cette façon, on a reçu près de 1,5 mln. de prises de vue des documents ayant trait à l'histoire de l'U.R.S.S. qui sont conservés à l'étranger.

Dans les relations internationales des Archives d'Etat de l'U.R.S.S. une grande importance est accordée à l'organisation du travail des chercheurs étrangers qui viennent

ен Union Soviétique, en règle générale, dans les cadres du programme d'échanges scientifiques.

L'organisation périodique des expositions mutuelles de documents historiques est une des formes de la coopération d'affaire entre les archives soviétiques et les institutions d'archives des autres pays. Au cours des dernières années, c'est l'exposition franco-soviétique des documents historiques et des objets d'art consacrée au 50-ième anniversaire de l'établissement des relations diplomatiques entre l'U.R.S.S. et la France qui a été montée successivement à Paris et à Moscou en 1974 et 1975.

La publication avec des archives étrangères et d'autres institutions de recherches scientifiques des recueils de documents historiques d'archives qui reflètent la tradition des relations amicales entre les peuples de l'U.R.S.S. et des autres pays a une grande importance pour le renforcement des relations internationales.

Un échange regulier de la littérature archivistique et des manuels méthodiques réalisé avec les archives des 50 pays contribue de même au développement constant des relations d'affaire des Archives d'Etat de l'U.R.S.S. avec les services d'archives de plusieurs pays du monde entier.

МІЖНАРОДНА РАДА АРХІВІВ

ШАРЛЬ КЕЧКЕМЕТІ,

виконавчий секретар Міжнародної ради архівів

Раз в чотири роки працівники архівних установ з усіх континентів зустрічаються в одному з великих міст світу на Міжнародному конгресі архівів, щоб узагальнити свій досвід, вирішити невідкладні проблеми теорії, методики і практики архівної справи. Останній Міжнародний конгрес, що відбувся 22—25 серпня 1972 р. в Будинку профспілок у Москві, мав величезний успіх, оскільки він зібрав 1465 архівістів з 56 країн світу, які за загальною згодою прийняли 29 надзвичайно важливих рекомендацій щодо стосунків між державними і відомчими архівами, впровадження в архівну справу передової техніки, прогресивних методів підготовки науково-довідкового апарату, розвитку архівів в країнах так званого «Третього світу», поліпшення роботи архівів літератури і мистецтва, архітектури і кінофотофонодокументів. Ці рекомендації позитивно вплинули не тільки на діяльність Міжнародної ради архівів (МРА) і її спеціальних органів, але й на програмування архівознавчої роботи в багатьох країнах. Як приклад можна назвати зв'язки, які встановилися між МРА й Міжнародним союзом архітекторів, відзначити велике збільшення кількості досліджень про застосування в архівах засобів інформатики і, зокрема, створення міжнародного фонду для розвитку архівів, що допоможе посилити діяльність щодо організації і модернізації архівів «Третього світу».

Заслуга очевидного успіху конгресу в Москві належить радянським архівістам і серед них архівістам України, яким в цій статті хочеться висловити братерську вдячність від імені Міжнародної ради архівів.

Історія. Виникнення Міжнародної ради архівів припадає на кінець 40-х років XX ст. В червні 1948 р. комітет десяти експертів-архівістів, скликаний ЮНЕСКО в Парижі, вирішив діяти як установчі збори і прийняв тимчасовий статут Міжнародної ради архівів. Скликаний в Парижі в серпні 1950 р. перший Міжнародний конгрес архівів остаточно затвердив Раду.

Надалі міжнародні конгреси відбувалися регулярно через три роки аж до 1956 р., а пізніше — через чотири роки. Кожен з них давав можливість глибоко проаналізувати цілу низку професійних питань шляхом синтетичних доповідей з досвіду роботи великої кількості країн та обговорення їх на пленарних і секційних засіданнях.

На міжнародних конгресах були обговорені такі теми:

1) Париж, 1950 р. — Контроль за відомчими архівами; мікрофотокопіювання; приватні архіви; бібліографічні публікації щодо архівів;

2) Гаага, 1953 р.— Однаковість архівних прибутків; архіви і документація; архіви та історія мистецтва; архіви історичних музеїв; підготовка архівістів;

3) Флоренція, 1956 р.— Нове архівне устаткування; відбір документів; приватні архіви;

4) Стокгольм, 1960 р.— Державні архіви; нова техніка; досягнення в галузі реставрації документів і печаток; зберігання карт, планів, фотографій; архіви і сучасні економічні та соціальні дослідження;

5) Брюссель, 1964 р.— Сучасні методи класифікації архівів; епископські архіви; архівні видання; архіви і механографія; діяльність комітету по сфрагістиці; прийом на роботу і початок кар'єри наукового персоналу державних архівів;

6) Вашингтон, Надзвичайний конгрес, 1966 р.— Лібералізація доступу в архів; національні програми публікації документів; використання мікрофільмів для дослідження і публікації; міжнародне співробітництво щодо лібералізації доступу в архіви;

7) Мадрид, 1968 р.— Лібералізація в плані доступу до архівів і політика мікрофільмування; історія архівів; відомчі архіви установ; архіви підприємств; реставрація документів; діяльність комітету по сфрагістиці.

Додавши до цього переліку вже названі теми, що обговорювалися на конгресі в Москві, можна сказати, що міжнародні конгреси дали можливість протягом років обговорити спільно, якщо не всі важливі аспекти архівознавства, то більшість сучасних проблем даної галузі.

До деяких тем поверталися кілька разів, або щоб відзначити досягнуті успіхи, або ж для прийняття професійальної методики на новому етапі. Наступний конгрес, що відбудеться 27 вересня — 1 жовтня 1976 р. у Вашингтоні, розгляне питання про революцію в архівній справі, що вже розпочалася.

Конгреси — це не єдиний міжнародний засіб для розвитку наших професійних знань. Щороку в період між двома конгресами керівники архівних служб збираються на міжнародні конференції «Круглого стола архівів»*. В 24 томах журналу «Archivum**» містяться не лише матеріали конгресів, але й ряд міжнародних надзвичайно важливих анкет, наприклад, анкети про церковні книги і книги запису цивільного стану, регіональні і місцеві архіви, нотаріальні архіви, архівне законодавство і регламентацію. Журнал подав багато відомостей про діяльність архівів в усьому світі і підготував два міжнародних довідники по архівах (в 1955 р.; 1972—1973 рр.). Бібліографічна діяльність журналу, що припинилася в 1960 р., буде відновлена в цьому році. Рада підготувала ряд посібників і видала крім «Archivum» два спеціалізованих бюлетеня — бюлетень Комітету по мікрофільмуванню та Комітету по інформатиці.

Географічне розширення і структура МРА. Шлях, пройдений Міжнародною радою архівів протягом чверті століття, значний. Створена невеликою групою країн, Рада вперше значно зросла в середині 50-х років, коли до неї вступили СРСР та інші соціалістичні країни Європи. З часу емансипації країн, що розвиваються, архівне співробітництво набрало нових справді світових масштабів. Нині до складу МРА входять 103 країни: Албанія, Алжир, Аргентина, Австралія, Австрія, АРЄ, Співдружність Багамських островів, Бангладеш, Барбадос, Бельгія, Бермудські острови, Білоруська РСР, Болівія, Бразилія, Болгарія, Берег Слонової Кості, Ватикан, Верхня Вольт, Венесуела,

* Див.: Крістіан Гют. Міжнародна конференція «Круглого стола архівів» (1954—1974 рр.) (стор. цього номера).

** Archivum — друкований орган Міжнародної ради архівів.

Великобританія, В'єтнам, Габон, Гамбія, Гонконг, Гана, Гвіана, Данія, Ефіопія, Заїр, Замбія, Іспанія, Індія, Індонезія, Ірак, Іран, Ірландія, Ісландія, Ізраїль, Італія, Йорданія, Йемен, Кенія, Камбоджа, Кувейт, Коста-Ріка, Куба, КНР, КНДР, Колумбія, Канада, Лесото, Ліван, Люксембург, Малайзія, Малаві, Малагасійська Республіка, Малі, Марокко, Мавританія, Мексика, Монако, Народна Республіка Конго, Непал, Нігерія, Норвегія, НДР, Нова Зеландія, Малі Антільські острови, Нідерланди, Об'єднані Арабські Емірати, Пакистан, Панама, Папуа-Нова Гвінея, Перу, Польща, Пуерто-Ріко, Португалія, Федерація Родезії і Ньясаленду, Румунія, Сенегал, С'єрра-Леоне, Сінгапур, Судан, Сірія, СРСР, Сальвадор, США, Таїланд, Танзанія, Угорщина, Уганда, Українська РСР, Франція, ФРН, Фіджі, Фінляндія, Філіппіни, Чехословаччина, Швеція, Швейцарія, Югославія, Ямайка, Японія.

Таке зростання змусило МРА переглянути свою структуру, зокрема щодо рамок міжнародного співробітництва в архівній справі країн світу, що розвиваються. Починаючи з 1964 р. з метою створення регіональних структур в різних країнах світу були прийняті статутні положення. Введення таких регіональних гілок почалось в 1968 р. в Південно-Східній Азії (САРБІКА), потім в Східній і Центральній Африці (ЕКАРБІКА) і в арабських країнах (АРБІКА). Нині створюються п'ять нових регіональних гілок: в Латинській Америці, в Західній Африці, на Антільських островах, в Південній і Південно-Західній Азії і в країнах, розташованих на Тихому океані. Регіональні гілки мають свою програму роботи і публікацій, організовують семінари, колоквіуми і займаються всіма професійними проблемами, зокрема підготовкою наукових і технічних працівників та іншими питаннями, вирішення яких можна здійснити краще на регіональному рівні, ніж на національному.

Верховною інстанцією ради є Генеральна асамблея, що збирається раз в чотири роки з нагоди міжнародних конгресів. Вона вирішує питання статуту, основні напрями організації та визначає проблеми діяльності на наступні чотири роки. Вона вибирає президента, двох віце-президентів і 12 членів Виконавчого комітету.

У Виконавчий комітет, крім обраних членів, входять керівники регіональних гілок (генеральний секретар, його заступник, скарбник) і офіційні представники, визначені самим комітетом. Виконавчий комітет збирається щороку: він визначає організаційну політику, затверджує план роботи, приймає нових членів і контролює скарбницю та секретаріат. Бюро Ради, куди входять президент, віце-президент і офіційні представники, збирається між засіданнями Виконавчого комітету, виходячи з потреб прийняття рішень щодо загальної політики і програми дій.

Вирішення справ ведеться секретаріатом, що знаходиться в Парижі. Секретаріат, що діє під безпосереднім контролем президента, готує засідання керівних органів Ради, протоколи, забезпечує зв'язок з членами Ради, розповсюджує інформаційний бюлетень, представляє Раду при ЮНЕСКО, підтримує зв'язки з секретаріатами інших міжнародних неурядових організацій і щоразу при потребі допомагає органам Ради.

На сьогодні Рада має дев'ять спеціальних комітетів, сім з яких (розвитку архівів, мікрофільмування, інформатики, сфрагістики, путівника джерел з історії націй, публікацій, редакція «Archivum») діють регулярно, а два (архівів підприємств і реставрації) тільки створюються. Отже, структура Ради гнучка і відкрита, що й дає можливість пристосовуватися до вимог професійного розвитку.

Міжнародна архівна рада має класичну організаційну ієрархію: Генеральна асамблея — Виконавчий комітет — Бюро. Така «вертикальна» структура доповнюється органами двох категорій: регіональними

гілками, створеними для сприяння розвитку архівів в «Третньому світі», і спеціальними комітетами, на які покладаються або ж точні завдання, або вивчення певної методологічної чи технологічної проблематики.

Нинішні першочергові завдання. Архівісти впевнено констатують, що відбувається справжня архівна революція, яка глибоко змінила діяльність архівних установ і обіцяє принести з часом нові зміни. Такі, як вироблення поняття Державного архівного фонду і планування розвитку архівів, вже почалися в СРСР; використання обчислювальних машин і націоналізація діловодства — в США; відновлення будівництва архівних приміщень і створення освітніх служб — у Франції. Можна навести ряд інших прикладів: спроби англійців щодо лібералізації доступу в архів, спільне починання соціалістичних країн щодо усталення термінології, чудовий зліт мікрофільмування і нововведення в галузі реставрації. Ця революція торкається також країн «Третього світу», які прискореними темпами створюють архівні національні інфраструктури та інститути професійної підготовки.

У такій ситуації, природно, Міжнародна рада архівів не може вдовольнитися роллю пасивного спостерігача. Навпаки, вона повинна бути ініціатором всіх починань, щоб допомогти ряду країн узгодити діяльність архівних установ з проблеми економіки, управління, науки і культури нашого часу.

Діяльність Ради спрямована на розв'язання злободенних проблем, з яких, для прикладу, можна виділити такі: 1) планування розвитку архівів в країнах «Третього світу»; 2) нормалізація і модернізація архівних методів і дій; 3) розвиток досліджень в галузі архівного будівництва, збереженості документів та їх реставрації; 4) підготовка архівних працівників всіх категорій; 5) співробітництво з університетами, дослідними інститутами і науковими організаціями в найрізноманітніших аспектах.

Деякі з цих першочергових завдань, такі, як планування і професійна підготовка, або ж зберігання документів, є спільними для архівів, бібліотек і центрів документації. Міжнародна рада архівів тісно співробітничала з Міжнародною федерацією асоціацій бібліотечних працівників і Міжнародною федерацією документації щодо підготовки програм в цих галузях.

Інші першочергові завдання, такі, як розробка методики зберігання електронних документальних матеріалів, нормалізація експертизи цінності і відбору та розвитку системи проміжного зберігання відповідають потребам кращого адміністративного управління.

Нарешті, третя категорія завдань стосується служби досліджень: підготовка науково-довідкового апарату, міжнародного плану, зокрема, «Путівника джерел з історії націй», надання гнучкості постановам щодо доступу в архів і розгляду нових методів швидкого описання.

Перспективи міжнародного співробітництва. Успіхи, досягнуті за чверть століття, без перебільшень можуть бути запорукою міжнародного архівного співробітництва.

Міжнародна рада архівів стала ефективною і дійовою організацією, здатною приступити до втілення в життя таких намірів, як утворення Міжнародного фонду для розвитку архівів і публікації серії технічних і професійних посібників. Завдяки енергійності і відданості колег у всьому світі вона створила регіональні структури, покликані спрямовувати енергію на прискорення розвитку архівів у «Третньому світі».

Міжнародна рада архівів все ж не змогла б досягти таких результатів без постійної допомоги і дійової прихильності ЮНЕСКО, з якою МРА тісно співробітничала у всіх відношеннях. З свого боку МРА не

шкодує зусиль, щоб успішно виконати програму в галузі архівів. При такому співробітництві, покликаному не лише продовжуватися, але й зміцнюватися, МРА й надалі виконуватиме свою місію.

З іншого боку, МРА повинна вжити ряд заходів, щоб ще більше зблизитися з країнами — членами МРА і підвищити ефективність своєї праці. На наступній Генеральній асамблеї буде запропонована реформа статуту щодо можливостей поновити функціонування організації. Слід було б також збільшити бюджет секретаріату, щоб зміцнити зв'язки між Радою та її членами, щоб програми діяльності різних спеціальних комітетів були гармонійними і щоб Рада змогла розширити своє представництво в керівних органах великих міжнародних організацій.

Таке загальне висвітлення діяльності МРА не містить, звичайно, відповіді на всі питання, які можуть виникнути щодо міжнародного співробітництва архівів. Наша мета лише поінформувати радянських колег про основні напрями міжнародної діяльності, успіх якої залежить насамперед від осіб, на яких покладено керівництво. Після таких відомих діячів, як Шарль Бребан (Франція), Д. П. М. Грасвінкель (Нідерланди), Рікардо Філангері (Італія), Інгвар Андерсон (Швеція), Ет'ен Сабб (Бельгія) і Луї Санчес Белда (Іспанія), які очолювали нашу організацію, Генеральна асамблея, що відбувалася у 1972 р. в Москві, обрала президентом Міжнародної ради архівів П. І. Долгих, начальника Головного архівного управління при Раді Міністрів СРСР. Архівісти всього світу можуть лише вітати ту розсудливість і послідовність, з якою президент П. І. Долгих виконує свої обов'язки на службі прогресу архівів.

Ш. Кечкемети

МЕЖДУНАРОДНЫЙ СОВЕТ АРХИВОВ

Резюме

В статье исполнительного секретаря Международного совета архивов Ш. Кечкемети представлена краткая история создания и деятельности этой международной организации архивистов за 25 лет ее существования (1950—1975 гг.). Рассмотрены структура и функции Совета. Автор статьи подчеркивает, что работа Совета направлена на анализ и обобщение международного опыта архивного строительства. Особое внимание Совет архивов уделяет развертыванию работы по оказанию помощи в архивном строительстве странам «Третьего мира». Ведется большая работа по совершенствованию архивной методологии и практики, исследований в области технической оснащённости архивов и сохранности документов, обучения и повышения квалификации архивистов. Отмечается вклад в развитие международных связей архивистов Советского Союза и других стран — членов Международного совета архивов.

Charles Kecskeméti

LE CONSEIL INTERNATIONAL DES ARCHIVES

Résumé

Dans son article le Secrétaire exécutif du Conseil International des Archives retrace rapidement l'origine et l'action de cette organisation internationale des archivistes au cours de 25 années de son existence (1950—1975). Sont exposées la structure et les fonctions du Conseil. L'auteur souligne que l'action du Conseil est visée à l'analyse et la généralisation de l'expérience de l'organisation des archives à l'échelle internationale. Le Conseil accorde une grande attention à la coopération internationale dans la planification du développement des archives dans les pays du Tiers Monde.

L'action du Conseil est aussi visée au perfectionnement de la méthodologie et des techniques archivistiques, des recherches dans le domaine de techniques d'avant-garde et de la conservation des documents, à la formation et au perfectionnement du niveau professionnel des archivistes. Est aussi mentionné l'apport des archivistes soviétiques et les archivistes des autres pays membres du Conseil international des Archives au développement des relations internationales.

МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ «КРУГЛОГО СТОЛА АРХІВІВ»

(1954—1974 рр.)

КРИСТІАН ГЮТ,

*директор архівних служб Парижа,
секретар Міжнародної конференції «Круглого стола архівів»*

На початку 1953 р. з ініціативи Шарля Бребана, тоді Генерального директора архівів Франції, було вирішено створити Міжнародну конференцію «Круглого стола архівів» в рамках Міжнародної ради архівів. Передбачалось, що вона підтримуватиме щорічні контакти керівників архівної справи різних країн в період між двома міжнародними конгресами.

Організація і керівництво конференцією були довірені Ш. Бребану, який за два з половиною роки до цього з успіхом організував I Міжнародний конгрес архівів. Він призначив секретарем Роберта-Генрі Ботьє, тоді архівіста Національного архіву Франції.

На першій конференції, що відбулась в Парижі 1—5 квітня 1954 р., зібрались представники лише 8 країн. Було обговорено одну тему «Архіви і навчання», яка стала предметом доповіді, підготовленої Р.-Г. Ботьє.

На сьогоднішній день відбулось п'ятнадцять конференцій. Матеріали тринадцяти конференцій уже опубліковані*. Вони складають 9 томів, 1400 сторінок і не буде перебільшенням сказати, що і доповіді, і повідомлення, і виклади дискусій є значним внеском у сучасне архівознавство.

Спостерігається надзвичайна стабільність у керівництві конференцією. Ш. Бребан був президентом до 1972 р. (після цього його обрали почесним президентом — засновником), а Франьо Білян, директор Архіву СФРЮ, замінив його на цьому посту. Секретаріатом завідував Роберт-Генрі Ботьє до 1962 р., Ів Перотен — до 1967 р. З 1967 по 1972 р. діяли одночасно Р.-Г. Ботьє і автор цих рядків, який тепер виконує обов'язки секретаря після виходу у відставку Р.-Г. Ботьє.

При такій постійності керівників методи роботи «Круглого стола архівів» ще більше розвинулись: кількість тем, що обговорювались, коливалась від однієї (I—VII) до двох (VIII, XI і XV) і до трьох (IX і X).

Від самого початку дискусії базувались на синтетичних доповідях, основаних на запитальниках**, які готуються секретаріатом. Було навіть підготовлено попередню доповідь на одне з питань, запропонованих на X конференцію, а саме: «Проблеми, що виникають перед дирекціями архівів у зв'язку з розширенням поняття про авторське право». Зате на IX конференції обмежились виданням поданих учасниками виступів з кожної обговореної теми, а в 1973 і 1974 рр. були підготовлені додаткові доповіді, подані Г. Йоргенсеном***, якому конференція доручила керівництво спеціальною робочою групою для вивчення фінансових проблем в архівах.

Починаючи з XV конференції (1974 р.) було введено новий порядок обговорення доповідей. На кожне робоче засідання призначався окремий доповідач, що й практикуватиметься надалі. Час проведення конференції змінювався. Найчастіше вони відбувались весною, а XI, XII, XIII і XV конференції відбулись наприкінці літа. Тривалість залиша-

* Матеріали XIV конференції в наборі, а XV — готові до друку, вийдуть у світ в 1975 р.

** Запитальники регулярно видаються, починаючи з X конференції.

*** Г. Йоргенсен — директор архіву провінції Зеландія в Данії.

ється досить сталою 3—5 днів, один день традиційно виділяється для екскурсії. Робочі дні стають все більш навантаженими у зв'язку із значним розширенням обговорюваних питань.

Просте порівняння цифр: 11 країн-учасниць в 1954 р. і 51 — в 1974 р., серед яких 6 міжнародних організацій, дає змогу побачити зростання «Круглого стола архівів». Більше того, і це надзвичайно важливо, всі країни, представлені в Парижі, належали до Західної Європи, а в Оттаві, вже всі п'ять частин світу мали своїх представників.

Такий розвиток ставить, звичайно, проблеми. Країна-господар конференції знаходиться перед складним завданням, яке вимагає багато коштів. Фінансові труднощі при забезпеченні бюджету «Круглого стола архівів» відчуває і секретаріат, кошти якого складаються з прибутків від продажу матеріалів конференції та внеску властей Парижа.

Міжнародна рада архівів затвердила існування Міжнародної конференції «Круглого стола архівів», присвятивши цьому в своєму Статуті спеціальний 28-й пункт, хоча він був досить загальним. Першу спробу точнішого регламентування роботи «Круглого стола» було зроблено в Лондоні в 1965 р. на IX конференції, але внаслідок різних причин прийняті рішення так і не були втілені в життя. До цього питання повернулись в 1973 р. у Люксембурзі, де комісії на чолі з Мансакером, директором архівів Норвегії було доручено подати звіт, на основі якого вироблено проект внутрішнього положення, що його було обговорено і прийнято в цілому у наступному році в Оттаві.

Деякі положення цього проекту вимагають зміни (п. 28 Статуту МРА). Цю зміну буде запропоновано в 1976 р. на наступному робочому засіданні Генеральної асамблеї у Вашингтоні, хоча в основному положення вже знаходяться в дії. «Круглий стіл», затверджений в своїй ролі щорічної конференції представників національних архівних служб, керується президентом, який обирається на 4 роки конференцією, що передуює кожному міжнародному конгресу. Він разом з секретарем і бюро та проконсультувавшись із спеціальними радниками, що також обираються, вносить пропозиції щодо місця проведення, тем і методів роботи конференцій.

Про важливість адміністративних і фінансових проблем свідчить той факт, що на кожній конференції їм присвячується одне засідання, під час якого обговорюються і проблеми МРА.

Така проста, але ефективна основа організації «Круглого стола архівів» дає можливість делегатам всього світу обговорювати на найвищому рівні проблеми архівознавства нашого часу. Саме таким чином вона зможе стати, згідно з побажанням президента Ф. Біяна, висловленим в Оттаві, «вістрям списа» діяльності МРА.

Нижче подаються дата і місце проведення засідань, кількість учасників, теми, їх аспекти, а також прийняті побажання, пропозиції і резолюції.

І КОНФЕРЕНЦІЯ

Париж, 1—5 квітня 1954 р.

Учасники: Австрія, Бельгія, Великобританія, Данія, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, ФРН, Франція, Швейцарія.

Тема. **Архіви і навчання.** Доповідач Р.-Г. Ботьє.

1. Архіви і вища освіта; 2. Архіви і навчання на I і II ступенях; 3. Архівні музеї і документальні виставки; 4. Копіювання архівних документів для потреб навчання; 5. Архіви і поширення культури.

Висновки. Спостерігається загальна тенденція архівів всіх країн вийти з замкнутого середовища, брати більш активну участь в адміністративному, культурному і науковому житті та розширити своє значення в житті суспільства.

II КОНФЕРЕНЦІЯ

Намюр, 25—27 квітня 1955 р.

Учасники: Австрія, Бельгія, Великобританія, Гаїті, Данія, Іспанія, Італія, Нідерланди, Польща, США, ФРН, Франція, Швейцарія, Швеція, Югославія.

Тема. **Архіви діючих установ.** Доповідач Р.-Г. Ботьє.

1. Контроль архівістів за відбором і надходженням документів;
 2. Надходження і відбір; 3. Організація поточних архівів.
- Побажання. Поки не будуть організовані проміжні сховища, слід створити постійні місії національних архівів при великих адміністраціях.

III КОНФЕРЕНЦІЯ

Загреб, 23—25 травня 1957 р.

Учасники: Австралія, Австрія, Бельгія, Великобританія, Гондурас, Данія, Індія, Ірландія, Іспанія, Італія, Нідерланди, НДР, Польща, СРСР, США, Туреччина, Угорщина, ФРН, Франція, Чехословаччина, Швеція, Швейцарія, Югославія.

Тема. **Місце архівів і архівістів в державній системі.** Доповідач Р.-Г. Ботьє.

1. Різні поняття завдань архівістів; 2. Архіви у внутрішній системі держави; 3. Місце архівістів в адміністративній і навчальній ієрархії.

IV КОНФЕРЕНЦІЯ

Вісбаден і Франкфурт, 20—22 травня 1958 р.

Учасники: Австралія, Австрія, Бельгія, Великобританія, Данія, Ірландія, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, НДР, Польща, Португалія, Румунія, СРСР, США, Угорщина, ФРН, Швеція, Швейцарія, Югославія, ЮНЕСКО.

Тема. **Нові галузі використання архівних документів.** Доповідач Р.-Г. Ботьє.

1. Архіви і історія літератури; 2. Архіви і географічні дослідження; 3. Послуги архівів національній економіці.

Пропозиція, прийнята на конференції під час третього засідання, підкреслює для політичних, адміністративних і економічних властей важливість допомоги, що її подають архівісти; звертає увагу архівістів на проблеми зберігання, відбору і використання статистичних матеріалів; вирішення слід шукати в міжнародному плані спільно з МРА, Міжнародним інститутом статистики і Міжнародною організацією стандартів та в національному плані через співробітництво архівістів і статистиків; проявляється особливий інтерес до вирішення проблем, що виникають при зберіганні технічних матеріалів дослідних бюро, однаково важливих як для історії наук, так і історії техніки.

V КОНФЕРЕНЦІЯ

Ліссабон, 2—5 червня 1959 р.

Учасники: Австралія, Австрія, Бельгія, Ватікан, Великобританія, Венесуела, Гана, Греція, Данія, Ізраїль, Іран, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, НДР, ООН, Польща, Португалія, Федерація Родезії і Ньясаленду, Румунія, СРСР, США, Угорщина, ФРН, Фінляндія, Франція, Чехословаччина, Швеція, Швейцарія, Югославія, ЮНЕСКО.

Тема. **Архіви на службі історичних досліджень.** Доповідач Р.-Г. Ботьє.

1. Читальні зали і порядок видачі; 2. Архіви та центри історичних досліджень; 3. Програми роботи архівів і історичні дослідження.
- Побажання. Призначення бібліотечного працівника-спеціаліста у

великі архівосховища і в центральні архіви і призначення інженера-хіміка або біолога, на якого покладалося б завдання боротьби з пошкодженнями паперу.

VI КОНФЕРЕНЦІЯ

Варшава, 16—18 травня 1961 р.

Учасники: Австрія, Австрія, Бельгія, Болгарія, Ватикан, Великобританія, Всесвітній поштовий союз, Гвінея, Гондурас, Данія, Ізраїль, Іран, Іспанія, Італія, Канада, Куба, Люксембург, Міжнародна організація праці, Міжнародна федерація документації, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Монголія, Нідерланди, НДР, ООН, Польща, Румунія, Сенегал, СРСР, США, Туреччина, Угорщина, УРСР, ФРН, Фінляндія, Чехословаччина, Швеція, Швейцарія, Югославія, ЮНЕСКО.

Тема. Архіви в міжнародному житті. Доповідач Р.-Г. Ботье.

1. Архіви і міжнародне право; 2. Міжнародне співробітництво в галузі архівів; 3. Архіви і міжнародні і міжурядові організації. Додатково розглядалися питання: 1. Створення і організація архівів ООН; 2. ЮНЕСКО: архів ЮНЕСКО, діяльність ЮНЕСКО в галузі архівів Міжнародного банку реконструкції і розвитку.

Побажання і рекомендації. 1. Міжнародне право архівів: комісія міжнародного права архівів, архівні положення міжнародних договорів, взаємне відновлення архівів, вивезених під час II світової війни. 2. Технічна допомога. 3. Архіви міжнародних організацій. 4. Особливі аспекти міжнародного архівного співробітництва: продаж історичних документів, документальні виставки за кордоном, мікрофільмування цілих архівних фондів, обмін каталогами архівних описів.

VII КОНФЕРЕНЦІЯ

Мадрид, 28—31 травня 1962 р.

Учасники: Австрія, Аргентина, Бельгія, Ватикан, Великобританія, Гондурас, Греція, Данія, Ізраїль, Іран, Іспанія, Канада, Люксембург, МРА, Міжнародна федерація бібліотечних працівників, Міжнародна федерація документації, Нідерланди, Нова Зеландія, Польща, Португалія, Румунія, СРСР, США, Туреччина, Угорщина, ФРН, Фінляндія, Франція, Чехословаччина, Швеція, Швейцарія, Югославія, ЮНЕСКО.

Тема. Поняття про архіви і межі архівної справи. Доповідач Ів. Перотен.

1. Вступ. Початкові визначення архіву, архівного документа, архівного фонду, завдань архівної адміністрації, завдань архівіста. Зв'язки архівів з відомчими архівами; 2. Питання, що стосується водночас архівів, бібліотек і музеїв; 3. Архіви і бібліотеки; 4. Архіви і музеї.

Побажання. Про обмін між архівами і бібліотеками; співробітництво з Міжнародною федерацією асоціацій бібліотечних працівників, про документи телебачення, встановлення положення, яке передбачало б здачу в архів у визначені строки фонових документів державних телепрограм; концентрацію телепрограм приватних каналів при установі, на яку покладається їх зберігання і відбір; консультування архівів щодо проведення відбору.

VIII КОНФЕРЕНЦІЯ

Будапешт, 12—15 червня 1963 р.

Учасники: Австрія, Бельгія, Болгарія, Ватикан, Великобританія, Данія, Ізраїль, Іспанія, Італія, Куба, Люксембург, Малайзія, Монголія, Нідерланди, НДР, Польща, Румунія, СРСР, США, Туреччина, Угорщи-

на, ФРН, Фінляндія, Франція, Чехословаччина, Швеція, Югославія, ЮНЕСКО.

Тема I. **Архіви і історія сільського господарства.**

Тема II. **Останні досягнення в галузі будівництва архівних приміщень.**
Доповідач Ів. Перотен.

1. Архівні сільськогосподарські фонди; 2. Інші архівні джерела історії сільського господарства.

Додатково обговорювались питання: 1. Відомості про фонди, що відносяться до історії сільського господарства в Державному архіві Австрії, та про відповідний науково-довідковий апарат; 2. Джерела історії сільського господарства в Національному архіві до 1789 р.; 3. Науково-довідковий апарат в США; 4. «Архіви і історія сільського господарства» — фонди, що зберігаються в іспанському архіві; 5. Путівник джерел з історії села в Польщі; 6. Список фондів, що надійшли в Державний архів з Міністерства сільського господарства, рибальства і харчування (Великобританія).

IX КОНФЕРЕНЦІЯ

Лондон, 20—23 квітня 1965 р.

Учасники: Бельгія, Ватикан, Великобританія, Данія, Ізраїль, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Польща, Румунія, СРСР, США, Туреччина, Угорщина, УРСР, ФРН, Фінляндія, Франція, Чехословаччина, Швеція, Югославія, ЮНЕСКО.

Тема I. **Архівні приміщення.**

Повідомлення. Данія, Ізраїль, НДР, Румунія, США, СРСР, Угорщина, ФРН.

Тема II. **Архіви та механографічна і автоматична обробка даних.**

Повідомлення. Великобританія, НДР, Румунія, СРСР, США, Угорщина, Швеція, Югославія.

А. Використання нової техніки в архівах.

Б. Відношення до спеціального виду документів, що утворюються в відомствах.

Тема III. **Діяльність «Круглого стола». Проект положення «Круглого стола», запропонований Ш. Бребаном.**

X КОНФЕРЕНЦІЯ

Копенгаген, 9—11 травня 1967 р.

Учасники: Австрія, Бельгія, Болгарія, Ватикан, Великобританія, Греція, Данія, Ізраїль, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, НДР, Норвегія, Польща, Румунія, СРСР, США, Туреччина, Угорщина, ФРН, Фінляндія, Франція, Чехословаччина, Швейцарія, Швеція, Югославія, Міжнародна федерація документації, Міжнародна федерація асоціацій бібліотечних працівників, Міжнародне бюро охорони прав на промислову документацію ООН.

Тема I. **Проблеми, які виникають перед архівними дирекціями в результаті проектів лібералізації видачі документів.** Доповідач Р.-Г. Ботьє.

А. Основні принципи.

Б. Використання особливо важливих документів.

В. Процедури, якими тепер користуються, щоб змінити існуючі умови доступу до архівних документів.

Висновки. Діюча практика в багатьох країнах значно відрізняється. Слід поєднати бажання дослідників, які прагнуть якомога ширшого доступу до документів, із завданнями архівних служб забезпечити охорону інтересів держави і нації та охорону законних прав окремих осіб. Зустрічаються труднощі трьох видів: юридичні, психологічні, матеріальні.

Цілі, яких слід досягти: дозволити вільний доступ до докумен-

тів, що зберігаються понад 35 років; встановити різні строки консультування для таємних справ і адміністративних паперів або ж надати дирекції архіву право дозволяти консультування справ адміністративного характеру відповідно з видом дослідження та значимістю дослідника; дотримуватись принципової обережності з документами суто конфіденціальними; застосовувати такі ж правила видачі до подарованих і переданих документів та документів-депозитів, поважаючи право власника на дозвіл, який могло б надавати архівне керівництво; вилучити з документів звичайного користування деякі документи виняткової історичної цінності або залежно від фізичного стану видавати їх лише у вигляді копій.

Тема II. Проблеми, що виникають перед архівними дирекціями у зв'язку з розширенням поняття про авторське право. Доповідач Р.-Г. Ботьє.

А. Авторське право, що його має держава на державні документи.

Б. Авторське право і дозвіл на копіювання документів архівів.

Тема III. Адміністративні і юридичні проблеми мікрофільмування. Доповідач К. Гют.

XI КОНФЕРЕНЦІЯ

Бухарест, 23—27 вересня 1969 р.

Учасники: Австрія, Бельгія, Болгарія, Ватикан, Великобританія, Гана, Греція, Данія, Ізраїль, Індія, Іспанія, Італія, Канада, Люксембург, Малайзія, Нідерланди, НДР, Норвегія, Польща, Румунія, СРСР, США, Туреччина, Угорщина, ФРН, Фінляндія, Франція, Чехословаччина, Швейцарія, Швеція, Югославія, ЮНЕСКО.

Тема I. Архіви адміністративно-територіальних одиниць. Доповідач Р.-Г. Ботьє.

1. Визначення адміністративно-територіальних одиниць.
2. Їх типи і законодавче положення; 3. Зміст архівних фондів;
4. Кадри.

Висновки. Статут адміністративно-територіальних одиниць може звестись до 5 основних принципів: ряд автономних архівосховищ незалежних від керівництва держархівів (британський тип); ряд автономних регіональних архівосховищ, які координуються (югославський тип); централізація, в основному техніко-методична, що поважає місцеву автономію, але передбачає інспектування і контроль з боку державних архівістів (французький тип); централізація, що супроводжується матеріальною централізацією документів (і перш за все давніх фондів) в держархівах (скандинавський тип); централізація, базована на архівній ієрархічній сітці з низкою архівосховищ різних рівнів, що становлять сам кістяк держархівів (радянський тип).

Тема II. Реставрація архівних документів. Доповідач К. Гют.

XII КОНФЕРЕНЦІЯ

Єрусалим, 31 серпня — 3 вересня 1970 р.

Учасники: Австралія, Австрія, Бельгія, Берег Слонової Кості, Бразилія, Великобританія, Гана, Греція, Дагомея, Данія, Ізраїль, Іспанія, Італія, Камерун, Канада, Малайзія, Міжнародна федерація асоціацій бібліотечних працівників, Нідерланди, НДР, Норвегія, Польща, Продовольча і сільськогосподарська організація ООН, Румунія, США, Угорщина, Франція, ФРН, Фінляндія, Чехословаччина, Швейцарія, Швеція, Югославія, ЮНЕСКО.

Тема I. Друковані архіви. Доповідач К. Гют.

Тема II. Місія архівів і завдання архівістів. Доповідач Р.-Г. Ботьє.

Рекомендації. Слід приділити особливу увагу проблемі зберігання і

впорядкування друкованих матеріалів в країнах, що розвиваються. Побажання. Розглянути заходи, які б сприяли поліпшенню надходження в архіви розмножених документів, що готуються державними установами та напівприватними і приватними організаціями; вивчати проблеми архівів міжнародних організацій і, зокрема, обробки архівних документів, надрукованих ними.

XIII КОНФЕРЕНЦІЯ

Бонн. 13—16 вересня 1971 р.

Учасники: Австралія, Австрія, Бельгія, Болгарія, Бразилія, Ватикан, Великобританія, Генеральна угода по тарифах і торгівлі, Греція, Данія, Ізраїль, Іспанія, Італія, Камерун, Канада, Люксембург, Малайзія, Міжнародна організація праці, Міжнародна федерація асоціацій бібліотечних працівників, Міжнародний банк реконструкції і розвитку, Міжнародний валютний фонд, Міжнародний союз електрозв'язку, НАТО, НДР, Норвегія, ООН (Нью-Йорк) і Секція історичних колекцій в бібліотеці ООН в Женеві (архів Ліги Націй), Польща, Продовольча і сільськогосподарська організація ООН, Рада Європейських муніципалітетів, Румунія, СРСР, США, Спільна африкансько-малагасійська організація, Туреччина, Угорщина, УРСР, ФРН, Фінляндія, Франція, Чехословаччина, Швейцарія, Швеція, Штаб верховного головнокомандуючого збройними силами НАТО в Європі, Югославія, ЮНЕСКО.

Тема I. **Архіви і інформатика.** Доповідач Р.-Г. Ботьє.

1. Сучасний стан автоматизації інформації в адміністративних службах; 2. Сучасний стан загального досвіду архівів у галузі інформатики; 3. Устаткування архівів для обробки даних; 4. Збереження даних; 5. Використання даних.

Висновки. Інформатика в архівах знаходиться в стані експерименту. Потрібно ще багато досліджень, часу і коштів, доки електронні дані будуть прийняті і широко застосовані в архівах.

Рекомендації. Створити спеціальний міжнародний комітет інформатики в МРА; організувати національні комісії по електронній обробці архівних даних; більше вивчити проблеми зберігання нових типів документів.

Тема II. **Архіви міжнародних організацій.** Доповідач К. Гют.

1. Архіви існуючих міжнародних установ; 2. Архіви ліквідованих міжнародних установ.

Додатково розглядалися питання: 1. Постанова про функціонування пошти і архівів в Комісії Європейських співдружностей; 2. Правила доступу до архівів Ліги Націй; 3. Фонди архіву ООН.

XIV КОНФЕРЕНЦІЯ

Люксембург, 15—18 травня 1973 р.

Учасники: Австрія, БРСР, Бельгія, Болгарія, Бразилія, Ватикан, Великобританія, Греція, Данія, Ізраїль, Іспанія, Італія, Канада, Кенія, Люксембург, Малайзія, Міжнародна організація праці, Нідерланди, НДР, Норвегія, Польща, Продовольча і сільськогосподарська організація ООН, Румунія, СРСР, США, Туреччина, Угорщина, УРСР, ФРН, Фінляндія, Франція, Чехословаччина, Швейцарія, Швеція, Югославія, ЮНЕСКО, Японія.

Тема I. **Геральдика, сфрагістика і сучасна адміністративна символіка в архівах.** Доповідач К. Гют.

Рекомендації. Підготувати і видати практичний довідник з сфрагістики.

Тема II. **Бюджети архівів.** Доповідач д-р Г. Йоргенсен.

1. Порівняльний аналіз бюджетів архівних управлінь у двох різних державах за архівною традицією і їх політичними і адміністративни-

ми установами та характеристика архівних дирекцій цих країн; 2. Аналіз їх річних витрат (за даними 1970 або 1970—1971 рр.); 3. Додаткові питання; 4. Прибутки архівів.

XV КОНФЕРЕНЦІЯ

Оттава, 7—10 жовтня 1974 р.

Учасники: Австралія, Австрія, Аргентина, Співдружність Багамських островів, Барбадос, БРСР, Бельгія, Берег Слонової Кості, Болгарія, Бразилія, Ватикан, Великобританія, Венесуела, Гамбія, Гана, Греція, Данія, Ізраїль, Індія, Іспанія, Італія, Канада, Кенія, Колумбія, Конго, Ліван, Люксембург, Малайзія, Міжнародна організація праці, Міжнародна федерація асоціацій бібліотечних працівників, Міжнародна федерація документалістів, Міжнародний союз письмових перекладів, Нідерланди, НДР, ООН, СРСР, США, Угорщина, УРСР, ФРН, Фінляндія, Франція, Чехословаччина, Швейцарія, Швеція, Югославія, ЮНЕСКО, Японія.

Тема I. Архіви і зв'язки з громадськістю. Доповідач К. Гют.

1. Організація зв'язків з громадськістю, реклама, засоби масової інформації; 2. Публікації; 3. Музеї і виставки; 4. Освітні служби.

Тема II. Прибутки архівів. Доповідач д-р Г. Йоргенсен.

Загальна сума прибутків (цифри 1973 р.) пропорціонально до витрат; 2. Джерела прибутків; 3. Поліс цін; 4. Використання прибутків.

К. Гют

МЕЖДУНАРОДНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ «КРУГЛОГО СТОЛА АРХИВОВ»

1954—1974 гг.

Резюме

В статье освещается краткая история возникновения Международной конференции «Круглого стола архивов», которая способствует упрочению контактов руководителей архивных учреждений разных стран. За 20-летний период своего существования конференция сумела завоевать огромный международный авторитет и уважение. Если на первое заседание международной конференции «Круглого стола архивов» в 1954 г. (г. Париж) собралось 11 стран, то в 1974 г. (г. Оттава) их было 51.

Материалы Конференции (доклады, сообщения, выступления во время дискуссий) регулярно публикуются. В частности материалы тринадцати первых конференций составляют 9 уборых томов. Автор анализирует тематику статей и сообщений, утверждает, что они являются важным вкладом в развитие современного архивоведения.

Christian GUT

LA CONFERENCE INTERNATIONALE DE LA TABLE RONDE DES ARCHIVES

Résumé

L'auteur retrace rapidement les conditions dans lesquelles M. Charles Braibant, alors directeur général des archives de France et président du Conseil international des archives, décida, en 1953, la création de la Conférence internationale de la Table Ronde des archives. Il s'agissait de maintenir, dans l'intervalle de chaque congrès, un contact annuel entre les responsables de la politique archivistique des différents pays.

Sont évoqués successivement le personnel, les méthodes de travail et le devenir de la conférence. Le succès de celle-ci a été indéniable puisque 51 pays et institutions internationales participaient à Ottawa en 1974 à la quinzième et la dernière réunion alors que la conférence inaugurale, à Paris, en 1954 n'avait réuni que 11 pays. Ce succès même pose des problèmes administratifs et financiers considérables.

Les actes des conférences, qui comprennent les rapports et communications présentés ainsi que le résumé des débats, sont régulièrement publiés. Il n'est pas exagéré de dire que les travaux de la Table Ronde, dont l'analyse est donnée dans la seconde partie de l'article, ont apporté une contribution importante à l'archivistique contemporaine.

ХРОНІКА ТА ІНФОРМАЦІЯ

ПОСТІЙНО ДІЮЧА ВИСТАВКА «ДЕРЖАВНА ДІЯЛЬНІСТЬ В. І. ЛЕНІНА» (ЗА ДОКУМЕНТАМИ ЦДАЖР УРСР)

Постійно діюча виставка в Центральному державному архіві Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР «Державна діяльність В. І. Леніна» в цьому році поповнилася новими документами з ленінської тематики.

Перший розділ виставки «Документи за підписом В. І. Леніна» знайомлять відвідувачів з телеграмою В. І. Леніна від 4 березня 1918 р., яка адресована Раднаркомом союзних республік. В ній Володимир Ілліч застерігав про можливі воєнні дії з боку Німеччини (ЦДАЖР УРСР, ф. 2, оп. 1, спр. 297, арк. 4.— Далі посилання на фонди цього архіву).

Експонується телеграма Володимира Ілліча від 25 грудня 1920 р. командарму В. М. Фрунзе з проханням вжити рішучих заходів для забезпечення паливом продовольчих поїздів, що направляються в робітничі центри (оп. 2, спр. 92, арк. 1—1 зв.).

Широко представлені також документи, що свідчать про постійну і всебічну допомогу Радянського уряду і особисто В. І. Леніна українському народу. На виставці експонується телеграма голови Української ради народного господарства (УР НГ) В. Я. Чубаря від 21 квітня 1921 р. до В. І. Леніна з проханням подати фінансову допомогу Донбасу (спр. 35, арк. 15). Така допомога Україні була подана урядом Російської Федерації. А поряд — телеграми Наркомату шляхів сполучення України від 17 січня 1920 р. (ф. 340, оп. 1, спр. 3736, арк. 148) і Раднаркому України від 7 червня 1921 р. (ф. 2, оп. 2, спр. 35, арк. 30), направлені В. І. Леніну, з повідомленнями про відправку до охоплених голодом районів РСФРР поїздів із зерном та подарунками для дітей, трудящого населення і воїнів Червоної Армії.

Значна кількість документів, що зберігаються в ЦДАЖР УРСР і експонуються на постійно діючій виставці, характеризують турботи В. І. Леніна про радянських воїнів. Це копія Декрету Раднаркому РСФРР від 8 травня 1918 р., підписаного В. І. Леніним, про подання допомоги сім'ям добровольців Червоної Армії (оп. 1, спр. 35, арк. 11) та постанову Ради Робітничої і Селянської Оборони від 11 серпня 1920 р.

за підписом Володимира Ілліча про надання приміщень червоноармійцям (ф. 5, оп. 1, спр. 104, арк. 5).

В розділі «Документи, направлені на ім'я В. І. Леніна» експонується телеграма голови Раднаркому УСРР до В. І. Леніна від 24 травня 1919 р. про успішну боротьбу з григорівськими бандами і діяльну допомогу в цій боротьбі ЦК КП(б)У (ф. 2, оп. 1, спр. 233, арк. 13) і телеграма членів Реввоенради С. М. Будьонного і К. Є. Ворошилова на ім'я В. І. Леніна, М. І. Калініна, Г. І. Петровського про визволення від польських інтервентів м. Ровно «4.07.1920 р. о 23 год. доблесною Кінною армією» (ф. 1, оп. 1, спр. 66, арк. 55—55-зв.). Про те, з яким захопленням сприйняли план ГОЕЛПРО радянські люди, свідчить такий експонат виставки, як телеграма урочистого засідання Харківського технологічного інституту, направлена 9 листопада 1922 р. В. І. Леніну та голові Держплану СРСР Г. М. Кржижановському (ф. 2, оп. 2, спр. 516, арк. 22).

ЦК КПРС надавав і надає винятково важливого значення збору, зберіганню і використанню ленінської спадщини. На виставці експонується витяг з протоколу № 3 засідання Президії ЦВК СРСР від 15 лютого 1924 р., в якому говориться про те, що «всі рукописи, листи, записки В. І. Леніна, оригінали його фотографій і інші матеріали, де б такі не знаходились, повинні бути зосереджені в Інституті В. І. Леніна» (ф. 1, оп. 2, спр. 1567, арк. 11).

Виставку доповнюють такі цікаві документи, як довідка Всеукраїнської комісії щодо увіковічення пам'яті В. І. Леніна від 11 березня 1927 р., видана художнику-скульптору І. П. Кавалерідзе про схвалення його проекту пам'ятника В. І. Леніну і фотокопія проекту цього пам'ятника (ф. 286, оп. 1, спр. 9, арк. 11), а також лист Всеукраїнського кооперативного банку від 1 березня 1924 р. до Наркомосвіти УСРР з повідомленням про надання студенту Харківського інституту народної освіти В. М. Сосюрі стипендії імені В. І. Леніна (ф. 166, оп. 3, спр. 813, арк. 33).

М. М. МОСКАЛЕЦЬ

ВІДКРИТТЯ ЛІТЕРАТУРНО-МЕМОРІАЛЬНОГО БУДИНКУ-МУЗЕЮ О. Є. КОРНІЙЧУКА

26 травня 1975 р. в с. Плютах Обухівського району на Київщині відбулося відкриття Літературно-меморіального будинку-музею О. Є. Корнійчука — видатного українського письменника, громадського і політичного діяча, лауреата міжнародної Ленінської премії «За зміцнення миру між народами», лауреата Державних премій СРСР та Державної премії Української РСР ім. Т. Г. Шевченка, Героя Соціалістичної Праці.

Тут відбувся мітинг, в якому взяли участь члени Республіканського ювілейного комітету, видатні діячі літератури і мистецтва, представники громадськості столиці України. Відкриваючи мітинг, голова Республіканського ювілейного комітету В. Козаченко сказав: «Цей мальовничий куточок береже й завжди берегтиме пам'ять про письменника, близьку й рідну нам людину».

На трибуні голова Комісії творчої спадщини О. Корнійчука письменник Ю. Збанацький, який, зокрема, сказав: «Наш друг і товариш, видатний письменник, державний і громадський діяч, якого добре знав увесь світ, жив на цих берегах, бачив це небо, стрічав тут друзів. Сюди він повертався з ближніх і далеких доріг. Вертав до Дніпра, до оцих піщаних пагорбів і зелених буйночубих дубів. Набирався нових сил. Сюди до Олександра Євдокимовича приїздили його друзі — письменники й актори, вчені й дипломати, борці за мир. Сьогодні Корнійчуків дім відкритий для всіх, хто йде вклонитися світлій пам'яті великого художника».

Зворушливим був виступ відповідального секретаря Радянського комітету захисту миру М. Котова. Він охарактеризував Корнійчука як полум'яного поборника справи миру, невтомного борця за щастя людей на землі.

«О. Корнійчук був тісно зв'язаний з багатонаціональною, багатомовною радянською літературою, — підкреслив у своєму виступі ректор Літературного інституту ім. Горького В. Пименов. — Драматурги Білорусії, Середньої Азії, Закавказзя зверталися до нього за допомогою і завжди її отримували. Глибоку шану трудівників Обухівського району народному талановитому митцеві, який черпав тут натхнення, висловила у своєму виступі доярка колгоспу «Придніпровський» Н. Некряч. Теплі і щирі слова про свого земляка говорила вчителька Христинівської школи № 2 Л. Мазурик. Студентка Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка О. Логвиненко присвятила свій виступ драматичній творчості письменника. Після мітингу В. Козаченко перерізає стрічку біля воріт музею О. Є. Корнійчука. У будинку все так, як було за життя письменника. Речі, які стали реліквіями, говорять про уподобання, смаки й захоплення талановитого подружжя — О. Корнійчука та В. Василевської. В бібліотеці

письменника зберігаються його твори, видані мовами народів СРСР і зарубіжних країн, книги з автографами та інші пам'ятні дарунки видатному майстрові слова.

На стендах і вітринах залу музею фотографії будинку в селі Христинівці, де народився драматург, школи, у якій він вчився і депо, де розпочав трудовий шлях. Документи експозиції розповідають про перші кроки творчої діяльності письменника, що розпочалась на робітфаку Київського інституту народної освіти. Тоді він був членом редколегії журналу «Молоді загони», активний учасник Київської письменницької групи «Молодняк». Також експонується рукопис першого оповідання «Він був великий», написане до річниці з дня смерті Володимира Ілліча Леніна.

Після появи в пресі цілого ряду оповідань та новел письменника, зокрема, таких, як «В'юн», «Студентське», «Через кордон», «Добре серце», «Заплутана проблема» та інших харківський критик В. Корняк порадив О. Корнійчуку спробувати свої сили в драматургії. Екскурсанти мають можливість познайомитися з першими п'єсами «На грані» та «Кам'яний острів».

Серед експонатів фотознімок сцени з вистави «Загибель ескадри» у постановці Київського театру ім. І. Франка і зустрічі акторів Одеського драматичного театру з учасником подій затоплення Чорноморської ескадри, рукопис вірша П. Воронька «Загибель ескадри».

У 1934 р. О. Корнійчук написав п'єсу «Платон Кречет», у якій створив живий образ комуніста, утверджуючи ним передові риси радянського характеру. П'єса не втрачає свого пізнавального та виховного значення і в наші дні. Експонується сторінка рукопису п'єси «Платон Кречет». Викликає інтерес рукопис домашнього твору Ульяні Громової, надісланий драматургові з музею «Молода гвардія».

Олександр Корнійчук один з перших в українській радянській драматургії створив образ В. І. Леніна. Про свою роботу над образом вождя О. Корнійчук писав так: «Мені хотілося змалювати Леніна як вождя. До Леніна були великі, найвеличніші люди, але не було людини, яка б так розуміла народ, як Ленін». В експозиції — сторінки рукопису «Правди», перші видання п'єси та фотографії сцен з вистави. Ролі В. І. Леніна виконували талановиті народні артисти СРСР А. Бучма та М. Штраух.

На стендах фотографії з вистави «Богдан Хмельницький» у постановці Малого театру, рукописи, перші видання і ще цілий ряд малюнків і фотографій, на яких зображені сцени із вистав у виконанні кращих акторських колективів. Поряд з ними фотографія драматурга з режисером Ігорем Савченком, творчу спів-

дружність з яким високо цинив Олександр Євдокимович

Напружена творча робота письменника завжди була невіддільна від громадсько-політичної діяльності. В експозиції представлені його посвідчення на посадах заступника народного комісара закордонних справ СРСР, першого заступника Голови Ради Міністрів УРСР, члена ЦК КПРС та ЦК Компартії України, депутата Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР, академіка, першого заступника голови Радянського Комітету захисту миру, члена Всесвітньої Ради Миру.

Виявом глибокої шани до видатного письменника і громадського діяча став також урочистий вечір, який відбувся 26 травня в Київському державному театрі опери та балету імені Т. Г. Шевченка.

На вечорі були присутні: кандидат у члени Політбюро, секретар ЦК Компартії України В. Ю. Маланчук, заступник Голови Ради Міністрів УРСР П. Т. Тронько, перший секретар Київського міського партії О. П. Ботвин, члени Республіканського ювілейного комітету, представники партійних організацій столиці України.

Відкриваючи вечір, голова Республіканського ювілейного комітету, перший секретар правління Спілки письменників

України В. П. Козаченко відзначив, що усім своїм життям, творчістю, пристрасним партійним словом Олександр Корнійчук перебував на передовій лінії мистецького і громадського життя.

Відповідальний секретар Радянського Комітету захисту миру М. І. Котов під оплески присутніх оголосив послання генерального секретаря Всесвітньої Ради Миру Ромена Чандри, у якому говориться, що ім'я Олександра Корнійчука завжди будуть пам'ятати люди в усіх країнах світу, де майорить прапор всесвітнього руху за мир. На вечорі виступив також лауреат Державної премії СРСР та Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка В. М. Собко, який, відзначаючи роль творчої спадщини О. Корнійчука для радянської літератури, підкреслив, що він «озброїв своїх соратників й одиодумців довершеними творами своєї партійної драматургії, глибиною філософської думки, красою широкі душі».

На закінчення вечора відбувся концерт, до програми якого було включено сцени із творів письменника, а також українські народні пісні, які любив слухати О. Корнійчук.

І. Ф. КОЗОДОЙ

ШАНА НАРОДНА

[Огляд листів про відзначення 30-річчя Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні]

Славний ювілей — 30-річчя Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні, урочисто відзначили і архівні установи нашої республіки. Про відзначення всенародного свята повідомили редакцію співробітники облдержархівів і партархівів обкомів Компартії України, архівних відділів облвиконкомів, центральних державних архівів УРСР, науковці вузів.

— У Донецькому облдержархіві відбувся науковий семінар, присвячений славному ювілею Великої Перемоги, — пише у своєму листі старший методист **О. А. Степаненко**. В його роботі взяли участь викладачі та студенти історичного факультету Донецького державного університету, наукові працівники облдержархіву, ветерани Великої Вітчизняної війни. Було заслухано три повідомлення та спогади полковника у відставці **М. Г. П'ятигорця** про буремні роки війни.

Про науково-теоретичний семінар, присвячений славному ювілею, пише також директор Ворошиловградського облдержархіву **М. Ф. Яременко**. В облдержархіві влаштовано фотовиставку, на якій експонуються

фотографії ворошиловградців — Героїв Радянського Союзу, а також фотодокументи «Ворошиловградці у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 рр.».

Директор Кримського обласного державного архіву **І. В. Субботіна** пише до редакції, що спільно з Архівним відділом Кримського облвиконкому проведено ювілейну наукову конференцію, на якій були присутні ветерани війни і підпільно-партизанського руху, викладачі-історики вузів, шкіл і технікумів, журналісти, представники громадських організацій, співробітники музеїв і облдержархіву. Учасники конференції заслухали п'ять доповідей, написаних на архівних джерелах партійного і державного архівів, а також оглянули виставку документів.

Цікавий матеріал про наукову конференцію надіслала старший науковий співробітник ЦДІА УРСР у Львові **М. Г. Вавричин**. З доповідями виступили лектор окружного будинку офіцерів, полковник запасу **Б. М. Базієв**, доцент Львівського ордена Леніна державного університету ім. Івана Франка, кандидат історичних наук **М. М. Волянюк**,

завідуючий партархівом Львівського обкому Компартії України М. П. Тесленко, завідувач відділом пам'ятників Львівського історичного музею, кандидат історичних наук Н. К. Кривонос, захисник Брестської фортеці, голова Львівського відділення товариства книголюбів УРСР С. Т. Бобрьонюк. Усі доповіді було заслухано з великим інтересом.

«У Львівському облдержархіві відбулася ювілейна наукова конференція»,— повідомляє старший науковий працівник Н. П. Гусева. Далі вона розповідає, що учасники конференції з великим інтересом і зацікавленістю заслухали повідомлення начальника відділу використання та публікації Р. Б. Плоткіної на тему: «Допомога трудящих Львівщини фронту та відбудова народного господарства в документах архіву» та оглянули виставку, присвячену 30-річчю Великої Перемоги.

Старший науковий працівник Чернівецького облдержархіву Г. Борисова та зав. відділом історії радянського суспільства краєзнавчого музею М. Зайцева розповідають про цікаві заходи, які було проведено облдержархівом спільно з Чернівецьким відділом Інституту історії АН УРСР та краєзнавчим музеєм. Відбулася, зокрема конференція «Великий подвиг радянського народу», випущено плакати «Безсмертні подвиги героїв-побратимів живуть у віках», «Підпільники та партизани Радянської Буковини», «Все для фронту, все для перемоги» (Радянська Буковина—фронту), а також фотозагету «Мовою документів», присвячену великому ювілею. Працівники облдержархіву взяли активну участь у зборі документів і оформленні куточків та музеїв бойової і трудової слави.

Працівники Харківського облдержархіву до 30-річчя Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні опублікували в періодичних виданнях 13 статей, підготували телевізійну передачу «Допомога трудящих Харківщини—фронту», влаштували велику виставку фотодокументів, провели наукову конференцію та урочисті збори співробітників архівних установ області. Про це повідомляє редакцію начальник відділу облдержархіву Л. А. Адаменко.

«У Київському облдержархіві з нагоди 30-річного ювілею проведено спільно з міським та обласним відділами народної освіти нараду-зустріч з істориками середніх шкіл та науковцями області, в якій взяло участь понад 400 чоловік»,— повідомляє редакцію Ф. К. Серга, кандидат історичних наук з філіалу Ленінградського інституту інженерів водного господарства. З доповідями виступили голова правління міської організації Українського товариства охорони пам'ятників історії та культури, доктор історичних наук, професор В. І. Стрельський, директор Київського облдержархіву Ю. Ф. Борщ, учитель історії 136 Київської середньої школи М. О. Рибаків, кандидат філософських наук П. Ф. Петраш та інші.

«Всенародне свято Перемоги архівісти Тернопільського облдержархіву відзначили теж цікавими заходами»,— повідомила ди-

ректор архіву М. М. Нестерець. Цій знаменній даті було присвячено теоретичну конференцію, влаштовано фотовиставку, випущено плакати, організовано екскурсії до облдержархіву для учнів шкіл міста та студентів Тернопільського фінансово-економічного інституту.

Завідуючий партархівом Тернопільського обкому Компартії України Н. Халуца пише про діяльність музеїв і кімнат бойової слави області щодо увічнення героїзму радянських людей у роки Великої Вітчизняної війни.

— У нашій області,— повідомляє Халуца,— багато зроблено для увічнення пам'яті героїв. Партійні і комсомольські організації, червоні слідопити створили понад 600 музеїв і кімнат бойової слави, встановлено майже 500 пам'ятників, пам'ятних знаків і обелісків. Комсомольці і піонери шкіл досліджили і виявили нові місця боїв, розшукали могили, встановили імена загиблих героїв.

Про науково-теоретичну конференцію, проведену в ЦДАЖР УРСР, повідомляє співробітник архіву Н. О. Крепишева. Учасники конференції з особливою увагою заслухали доповідь керівника проблемної групи історії Великої Вітчизняної війни Інституту історії партії при ЦК Компартії України В. М. Нем'ятого «Комуністична партія—організатор і натхненник радянського народу у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 рр.», повідомлення наукового співробітника архіву Л. В. Яковлевої «Трудящі Радянської України—фронту», начальника відділу архіву К. М. Архипенко «Документи ЦДАЖР УРСР про збитки, заподіяні німецько-фашистськими загарбниками народному господарству УРСР», завідувачого відділом Інституту історії АН УРСР, доктора історичних наук П. П. Гудзенка «Історики-архівісти України в роки Великої Вітчизняної війни». Вони також оглянули виставку документів і матеріалів та подивилися документальні фільми про визволення столиці України від гітлерівських загарбників.

Інформацію про виставку документів і фотодокументів «Літопис мужності і героїзму», яку влаштували співробітники центральних державних архівів (ЦДАЖР УРСР і ЦДАКФФД УРСР), написала Н. М. Чолмбитько—начальник відділу інформації і наукового використання. Виставка складається з п'яти розділів, на яких експонується 344 фотокопії документів, що розповідають про події Великої Вітчизняної війни від її початку і до переможного завершення.

Цікаві інформаційні матеріали про відзначення знаменної дати всього прогресивного людства дати—30-річчя Великої Перемоги радянського народу у ратному бою з гітлерівськими ордами надіслало багато інших постійних дописувачів «Архівів України». Висловлюємо всім щире подяку і найкращі побажання—нових творчих успіхів на благо рідної Вітчизни.

М. С. ЗАРІЧНИЙ

НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ, ПРИСВЯЧЕНА 150-РІЧЧЮ ПОВСТАННЯ ДЕКАБРИСТІВ

Київський обласний державний архів спільно з Васильківським міським Компартії України та Київською обласною організацією Українського товариства охорони пам'яток історії та культури провели наукову конференцію, присвячену 150-річчю повстання декабристів.

Понад 300 представників підприємств та громадських організацій міста Василькова заповнили святково прибраний зал нового палацу культури. Вони прийшли сюди, щоб віддати шану мужнім синам Батьківщини, яких В. І. Ленін називав національною гордістю Росії.

Учасники конференції заслухали доповіді начальника відділу використання і публікації Київського облдержархіву А. Яковенка «Історичні джерела декаб-

ристського руху» та завідуючого відділом феодалізму Державного історичного музею УРСР В. Сидоренка «Декабристи на Київщині».

Конференцію проведено на древній землі Василькова не випадково. Тут 150 років тому члени Південного товариства, утвореного на Київщині у березні 1821 року, С. Муравйов-Апостол і М. Бестужев-Рюмін підняли Чернігівський полк на повстання проти самодержавства і кріпосницького гніту в Росії. Повстання Чернігівського полку, яке почалось наприкінці грудня 1825 року на Київщині, було продовженням повстання в Петербурзі 14 грудня на Сенатській площі.

А. Б. РІВШИНА

СЕМІНАР З АРХІВОЗНАВСТВА ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

8 квітня 1975 року в Центральному державному історичному архіві УРСР у Львові відбулося чергове засідання науково-теоретичного семінару з архівознавства та інших спеціальних історичних дисциплін, в роботі якого взяли участь працівники архівних установ міста, співробітники Інституту суспільних наук АН УРСР, Львівського ордена Леніна державного університету ім. І. Франка, наукових бібліотек, музеїв Львова, краєзнавці.

З доповіддю «Види джерел до історії культурного будівництва в УРСР у післявоєнний період» виступив професор Львівського держуніверситету, доктор історичних наук І. Я. Кошарний. Начальник відділу використання та публікації ЦДІА УРСР у Львові, кандидат філологічних наук О. А. Купчинський виступив із повідомленням «Принципи датування документів за змістом у процесі їх підготовки до публікації». Він відзначив, що дата є тим елементом документа, який завжди вивчається в числі перших. У повідомленні йшла мова про датування документа на основі однієї з внутрішніх його ознак — змісту, а також про значення змісту документа для перевірки, уточнення, становлення або відновлення дати в археографічній практиці.

Наведено ряд конкретних прикладів встановлення дат недовіданих документів, або уточнення помилок дат з допомогою співставлення та інших методів дослідження дати.

«Лінгвогеографія і деякі проблеми дипломатики, археографії та інших спеці-

альних історичних дисциплін» — тема повідомлення наукового співробітника ЦДІА УРСР у Львові, кандидата філологічних наук Л. М. Григорчук, яка відзначила, що лінгвогеографія дає в розпорядження джерелознавства, антропонімії, дипломатики, археографії, метрології, ономастики та інших дисциплін новий матеріал, що сприятиме їх розвитку з погляду методології та уваги на широкі можливості застосування її наукових досягнень при наявності атласів різних слов'янських мов і зроблених на їх основі теоретичних узагальнень. Виступаюча розглянула значення лінгвогеографії для дослідження окремих питань дипломатики, ряду моментів, з якими зустрічаються у поточній роботі архівіст і археограф, вказала на значення використання карт Атласу української мови для вивчення народної метрології тощо.

Учасники семінару заслухали повідомлення завідуючого відділом етнографії та художнього промислу АН УРСР, кандидата історичних наук В. О. Гавриленка «Дрогичинські пломби та їх значення для вивчення культурно-економічного життя Стародавньої Русі». Доповідач ознайомив учасників семінару з історією виявлення дрогичинських пломб, їх дослідження науковцями протягом півтора століття, як одного з видів давньоруських печаток.

Виголошені доповідь та повідомлення викликали жвавий інтерес серед учасників семінару.

М. Г. ВАВРИЧИН

СЕМІНАР З ПИТАНЬ НАУКОВО-ДОВІДКОВОГО АПАРАТУ

18 квітня 1975 р. у Львівському облдержархіві відбувся науково-теоретичний семінар, на якому йшла розмова про науково-довідковий апарат архіву. В роботі семінару взяли участь працівники Львівського облдержархіву, його філіалу у м. Самборі та архівного відділу Львівського облвиконкому. З доповіддю «Аналіз стану науково-довідкового апарату до описів фондів І категорії» виступив старший науковий співробітник архіву Й. Л. Штанман. Він докладно зупинився на питанні щодо створення науково-довідкового апарату (НДА), а також вказав на деякі недоліки.

Старший науковий співробітник М. Г. Коваль присвятив свій виступ методиці каталогізації документів фондів І категорії радянського періоду. Він підкреслив, що проведення каталогізації за галузевими комплексами дає можливість глибше вивчити історію і документи установ-фондоутворювачів за весь період їх існування, простежити їх взаємозв'язки, краще ознайомитися із складом та зміс-

том документів і таким чином, підвищити якість їх розробки та описання.

«Перспективи розвитку науково-довідкового апарату архіву» — тема виступу директора Львівського облдержархіву Л. М. Мінасової, яка ґрунтовно проаналізувала теоретичні питання удосконалення і розвитку системи НДА до архівних документів ззагалі та конкретно до фондів Львівського облдержархіву. Усі види архівних довідників, підкреслила вона, розглядаються в цілому як засоби архівної інформації, необхідної радянському суспільству для розробки актуальних політичних і економічних проблем, розвитку науки, культури тощо. У доповіді йшлося також про удосконалення НДА на основі матеріалів нарад-семінарів, які були проведені 21 лютого у м. Києві та 25—28 березня 1975 р. у м. Москві.

Працівники архіву обговорили також питання про поділ фондів архіву на категорії, що є одним з найважливіших етапів роботи створення і вдосконалення науково-довідкового апарату архіву.

К. М. ГАВРИЛЮК

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Архивное дело в Украинской ССР в годы девятой пятилетки	3
А. Г. Митюков. Научно-справочный аппарат к фондам государственных архивов Украинской ССР	13

ЦЕНТРАЛЬНЫЕ ГОСУДАРСТВЕННЫЕ АРХИВЫ УКРАИНСКОЙ ССР

В. В. Кузьменко. Центральный государственный архив Октябрьской революции и социалистического строительства УССР	25
Н. И. Крячок. Центральный государственный исторический архив УССР в г. Киеве	32
Н. Ф. Врядий (Львов). Центральный государственный исторический архив УССР в г. Львове	41
М. Н. Базанова, Г. С. Пшеничный. Центральный государственный архив кино-фотофонодокументов УССР	47
В. П. Коба. Центральный государственный архив-музей литературы и искусства УССР	57
Н. Ф. Кондратьев (Харьков). Центральный государственный архив научно-технической документации УССР	62
Ю. В. Галафутник. Центральная реставрационная мастерская	66

МЕЖДУНАРОДНЫЕ СВЯЗИ АРХИВНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

М. Я. Капран (Москва). Международные связи архивных учреждений СССР	69
Ш. Кечкемети (Париж). Международный совет архивов	76
К. Гют (Париж). Международная конференция «Круглого стола архивов» (1954—1974 гг.)	81

ХРОНИКА И ИНФОРМАЦИЯ

М. М. Москалец. Постоянно действующая выставка «Государственная деятельность В. И. Ленина» (по документам ЦГАОР УССР)	89
И. Ф. Козодой. Открытие Литературно-мемориального дома-музея А. Е. Корнейчука	90
С. В. Заречный. Всенародное уважение (Обзор писем о чествовании 30-летия Победы советского народа в Великой Отечественной войне)	91
А. Б. Рившина. Научная конференция, посвященная 150-летию восстания декабристов	93
М. Г. Вавричин (Львов). Семинар по архивоведению и специальным историческим дисциплинам	93
К. М. Гаврилюк (Львов). Семинар по вопросам научно-справочного аппарата	94

SOMMAIRE

ARTICLES

L'organisation d'archives de la R.S.S. d'Ukraine durant les années du neuvième quinquennat	3
A. G. Mitioukov. Les instruments de recherche sur les fonds des Archives d'Etat de la R.S.S. d'Ukraine	13

ARCHIVES CENTRALES D'ETAT DE LA R.S.S. D'UKRAINE

V. V. Kouzmenko. Les Archives centrales d'Etat de la Révolution d'Octobre et de l'édification du socialisme de la R.S.S. d'Ukraine	25
N. I. Kriatchok. Les Archives centrales d'Etat historiques de la R.S.S. d'Ukraine à Kiev	32
N. F. Vradij (Lvov). Les Archives centrales d'Etat historiques de la R.S.S. d'Ukraine à Lvov	41
M. N. Basanova, G. S. Pchenichny. Les Archives centrales d'Etat des documents cinématographiques, photographiques et sonores de la R.S.S. d'Ukraine	47
V. P. Koba. Les Archives-Musée centrales d'Etat de la littérature et de l'art de la R.S.S. d'Ukraine	57
N. F. Kondratjev (Kharkov). Les Archives centrales d'Etat de la documentation scientifique et technique de la R.S.S. d'Ukraine	62
Y. V. Galafoutnik. L'Atelier central de restauration	66

RELATIONS INTERNATIONALES DES INSTITUTIONS D'ARCHIVES

M. J. Kapran (Moscou). Les liaisons internationales des institutions d'archives de l'U.R.S.S.	69
Charles Kecskeméti (Paris). Le Conseil international des Archives	76
Christian Gut (Paris). La Conférence internationale de la Table Ronde des Archives (1954—1974)	81

CHRONIQUE ET INFORMATION

M. M. Moskalets. L'exposition permanente «L'activité d'Etat de V. I. Lénine» (d'après les documents des Archives centrales de la Révolution d'Octobre et de l'édification du socialisme de la R.S.S. d'Ukraine)	89
J. F. Kozodoj. L'inauguration de la Maison-musée littéraire et mémoriale de A. E. Kornijtchouk	90
S. V. Zarichnyj. L'estime du peuple (La revue des lettres sur la célébration du 30-ième anniversaire de la victoire du peuple soviétique à la Grande Guerre Nationale)	91
A. B. Rivchyna. La conférence scientifique consacrée au 150-ième anniversaire de l'insurrection des décembristes	93
M. G. Vavrichyn (Lvov). Le séminaire sur l'archivistique et les sciences spéciaux de l'histoire	93
K. M. Gavriliouk (Lvov). Les séminaire sur les instruments de recherche	94

Пам'ятка для авторів

«АРХІВІВ УКРАЇНИ»

1. Редакція «Архівів України» просить дописувачів надсилати статті, повідомлення та інші матеріали, що відповідають профілю нашого видання.

2. Рукописи до редакції надсилаються у двох примірниках, надрукованих через 2 інтервали, на стандартному письмовому папері, що не пропускає чорнила. Статті, надруковані на портативній машинці, не приймаються.

3. Обсяг рукопису статті не повинен перевищувати 15 сторінок, повідомлення — 8—10, рецензії — 5—6, інформації — 2—5 сторінок. На останній сторінці необхідно написати прізвище, ім'я, по батькові автора (чи авторів), місце роботи, науковий ступінь, звання, посаду, домашню адресу, номер телефону (службовий і домашній).

4. Стаття вважається прийнятою до друку після схвалення її редколегією. Доопрацьовані рукописи редколегія розглядає повторно.

5. Довідковий апарат, тобто посилання на літературу, даються наприкінці кожної сторінки за порядковим номером і такою схемою: ініціали і прізвище автора, повна назва праці, місце і рік видання, сторінки; назва журналу, рік, номер, сторінки. Посилання друкуються через два інтервали. Цифрові дані та цитати повинні бути старанно перевірені і завізовані автором на полях рукопису. Цитати з творів класиків марксизму-ленінізму необхідно наводити за найновішими виданнями. Автор несе відповідальність за достовірність усіх наведених фактів.

6. Адреса редакції: 252601 Київ-110, МСП, Солом'янська, 24, Головне архівне управління при Раді Міністрів УРСР, редакція науково-інформаційного бюлетеня «Архіви України».

Передплачуйте
«АРХІВИ УКРАЇНИ»
на 1976 рік

«Архіви України» — науково-інформаційне періодичне видання Головного архівного управління при Раді Міністрів УРСР — систематично публікують статті, повідомлення і консультації з питань теорії і практики радянського архівознавства та джерелознавства, висвітлюють досвід роботи державних, партійних і відомчих архівів, міжнародні зв'язки архівних установ.

Під рубриками «Документи», «Огляд джерел», «Критика та бібліографія» і «Нові надходження» публікуються невідомі або маловідомі архівні документи, тематичні і пофондові огляди документальних матеріалів, рецензії на архівознавчі та документальні видання, інформації про поповнення державних архівів новими комплексами документів.

Багато корисних порад і настанов для своєї повсякденної роботи знайдуть в «Архівах України» працівники канцелярій, установ, підприємств і організацій та працівники відомчих архівів, для яких запроваджено постійну рубрику «Діловодство».

«Архіви України» вміщують розвідки та повідомлення з спеціальних історичних дисциплін — археографії, дипломатики, історичної географії, сфрагістики, геральдики, метрології, філігранології та інших.

«Архіви України» — poradnik і посібник не тільки для архівістів і працівників діловодства, а й істориків і краєзнавців, лекторів і пропагандистів, працівників музеїв та бібліотек. Багато цікавого знайдуть тут і широкі кола читачів, які цікавляться історією рідного краю, засвідченою в архівних документах.

«Архіви України» в роздрібну торгівлю не надходять. Їх можна тільки передплатити.

Періодичність «Архівів України» — 6 номерів на рік. Передплатна ціна на рік — 1 крб. 80 коп., ціна окремого номера — 30 коп.

Індекс «Архівів України» в каталозі республіканських газет і журналів — 74003.